

NAD BUHOM I NARWOJU

www.nadbuhom.pl

...про Пудляше. І по-нашому
...pro Pudlasze. I po-naszomu

2021

1 (173)

Cena 6,00 zł
VAT 5%

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Fot. Michał Androsiuk

Нова радість стала, яка не бувала!

...бо ж то цього року – вже 30-ліття нашого журналу! Може цей рим не зовсім вдалий, а комусь може, зовсім слушно, здатися ще й не зовсім поважним. Але ж, думаю, краще радіти весело-жартівливо, навіть дещо автоіронічно, аніж з офіційною повагою, окрашеною роздаванням орденів чи грамот (жартівливо-іронічно кажучи – «карточок в рамочці»). Ліпше зробити щось нового й цікавого – таким, надіємося, буде запланований на поточний рік запуск нашої нової інтернетної сторінки. Не можна також нарікати на нових авторів – деякі з них мають дебют у поточному номері, інші чекають у черзі, а дехто ще певно надумується – що сказати своїм голосом?

Коли про «свою мову», то у минулому році ми надрукували, розміщені календарно, за датами народження, кількості імен людей, які таким чи іншим способом вписалися в українську історію. Звісно, це назагал українці, хоч дехто з них, через політично-культурні обставини, в яких виростили та в яких формувалися їхні творчі і професійні біографії, не мав змоги – чи просто наслідки «часу та обставин» вбили бажання та сміливість, щоб «говорити українським голосом». Отже, для широкого світу вони асоціюються не з українською літературою, культурою, наукою – еталонний для цього явища, звісно, Микола Гоголь, але таких «украдених імен», як перед ним, так і пісня нього – тьма тьмуца! До речі, перед такою ж пасткою опинився й молодий Микола Янчук – уродженець Корниці, спочатку учень білянської (білопідляської), відтак випускник московської гімназії і студент такого ж університету. Але він, хоч і все творче життя провів у Москві, зумів внести свою лепту в українську культуру й науку, за що, до речі, невибагливо критикував Янчука польський автор книжки про історію його рідного села.

Довгий час в такій же ситуації були й ми. На щастя вже минає три десятиріччя від моменту, коли 1991 року нашою «самоголосною» трибуною став Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою» – перший регулярно видаваний журнал, що виріс на основі досвіду зібраного у другій половині 80-х років. Саме тоді час від часу з'являлися присвячені «нашим пудляським справам» публіцистичні брошури й ефемерна україномовна періодика, як «по-своєму», так і «по-літературному»: «Руське слово» (1985), «Пудляше» (1987), «Основи» (1987-1990), «Вісті Українського Національного Руху Пудляшя» (1989), «Українець» (1990), а також – як односторінковий бюлетень до самоуправ у 1990 р. – двосторінковий бюлетень «Над Бугом і Нарвою» і більш об'ємний «Більщанин». Десь так від 1983 р. автори з Більська та околиці досить регулярно дописували до варшавського тижневика «Наше слово» та інших українських видань у Польщі, а від осені 1989 до кінця 1990 рр. виходив польськомовний «Kraś», до речі, макетований вже з використанням комп'ютера. Так сформувалося середовище, яке у 1991 р. змогло запустити випуск нашого «30-літка», спочатку задуманого як кварталник, а від 1993 р., коли повністю налагоджено його бюджетне фінансування – двомісячник. → 2

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

№ 1 (173) СІЧЕНЬ – ЛЮТИЙ 2021

Nr 1 (173) STYCZEŃ – LUTY 2021

ЗМІСТ НОМЕРА ❖ SPIS TREŚCI

Небо і земля нині колядують!	2
М. Яким'юк, Різдвяні та новорічні обряди села Грабовець у гміні Дубичі-Церковні	4
J. Burak, <i>Rūk od Ruzdwa zaczynawsia – wspomnienie o Aleksandrze Jakończuku, moim dziadku z Rejpciz</i>	6
Ніна Г., <i>Трохи про колісне, трохи про теперішнє</i>	9
Г. Купріянович, <i>IV Підляська українська конференція</i>	11
О. К. Конференція у статистичі	12
О. Купріянович, <i>Про конференцію – від кухні...</i>	13
L. Łabowicz, <i>Z kroniki wartych uwagi wydarzeń</i>	14
A. Pabjan, <i>Warsztaty w punktach nauczania jęz. ukraińskiego</i> ...	15
Л. С., <i>Календар підляських імен. Січень і лютий</i>	16
О. Купріянович, <i>Гайнівка: пам'ять про Константина Купріяновича</i>	16
РеД, <i>Тихим словом: Олександр Ільїн (1956-2020)</i>	19
Т. Карабович, <i>Порятунок для музейної хати в Голі</i>	20
Ju. Nawtyluk, <i>Od mriji pro litanie do litajuczoji „Mriji” (3)</i> ...	22
Л. Лабович, <i>Про нашу мову просту – непросту: «Луніти як Сідорову козу»</i>	27
М. Михальчук, <i>Малі батьківщини</i>	28
Ju. Nawtyluk, <i>Ukraiński teatr słowa z muzyką i jego podlaskie konteksty</i>	31
K. Chmur (Matejczuk), <i>Z hołublańskich historii</i>	34
ReD, <i>Hołubla – trochę faktów z jej ruskich dziejów</i>	34
B. Гаць, <i>У кожному домі є душа</i>	36
L. Łabowicz, <i>Zwyczaje związane ze śmiercią, cz. III</i>	37
JH, <i>Iwan Franko o Janczukowych sztukach z pieśniami i grających w nich aktorach teatru „Ruškoji Besidy”</i>	41
I. Franko, <i>Teatr ruski</i>	42
Л. Лабович, <i>З організованого життя над Бугом і Нарвою</i>	44

НАША ОБКЛАДИНКА

Колядування Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» у селі Видово коло Більська. Фото Єлизавети Томчук. Вгорі: Пам'ятник «Борцям за Україну» на могилках села Дубини коло Гайнівки та спогад зимових морозів у селі Парцьово коло Більська – фото Ю. Гаврилюка. Військовий літак С-16, 1915 року сконструйований Ігорем Сікорським, у зимовому оснащенні.

Стор. II-IV: Неяскрава краса Підляшшя – так колись у листі до нашої редакції влучно висловився Ігор Лисевич, онук Миколи Янчука. А мистець **Данило Громацький** з Гайнівки цю красу, для її збереження, талановито переносить на полотно, до того дуже різноманітно – раз його пейзаж реалістичний, іншим разом картина вписується у жанр імпресіонізму (у когось може також з'явитися думка про спорідненість окремих картин із творами кубофутуриста Давида Бурлюка). Як показують світлина, виконані у грудні 2020 р. **Михайлом Андросюком** над річкою Яблінівкою у Біловезькій пущі, Данило Громацький не боїться ні снігу, ні морозу та із натхненням завзятым реалізує річний цикл малярських пленерів, поєднаних з фотографічною фіксацією творчого процесу. В новорічному подарунку нашим читачам він погодився надрукувати ось такі зимові пейзажі – стор. III: «Кожина» (2020), «Підляшшя» (2020), стор. IV: «Річка Локниця» (2019), «Річки Біловезької пущі. Яблінівка» (2020). А ще більше не менш цікавих творів можете знайти у нетрях інтернету – вписуючи у пошуку Daniel Gromacki.

На більш змістовні про-ювілейні роздуми прийде ще однак пора. Зараз-же період околоріздвяний, час колядувань, який останніми роками розтягнувся навіть до зламку січня і лютого, коли у Тересполі вже чверть сторіччя проводяться заходи Міжнародного фестивалю східнослов'янських колядок. Звісно, цього року організаторам прийшлося взяти павзу, але можливо, що якісь колядники під наше вікно прийдуть та без входження у хату чи квартиру схочуть заспівати, Христа прославляти. Коли ні, то можемо й заспівати самі – не забуваючи, що хоч найгарніші колядки, як «Нова радість стала» чи «Небо і земля нині торжествують», дехто називає російськими та навіть намагається на російський лад співати, уклали і першими їх співали українці. Саме ці дві колядки, як і чимало інших, не менш популярних – «Бог предвічний народився», «Дивная новина», «Новая радість світу ся з'явила», «Предвічний родився пред літи» тощо – склали цикл різдвяних пісень, що відкривав «Богогласник», тобто першу антологію нашої духовної пісні, видану 1790 р. в монастирі, що на горі, неподалік містечка Почаїв на Волині.

Почаївські інокі (монахи), хоч були назагал українцями, тексти пісень, які до того часу побутували в рукописних збірниках, до друку редагували використовуючи правопис церковнослов'янської мови, адже правопису, який би точно (як сучасний варіант «кулішівки») відповідав фонетиці української мови, тоді просто не було. Тому те, що, для прикладу, в устах сільських та міських колядників з-перед 230 років звучало «Нова радість стала, яка не бувала: над вертепом звізда ясна світло возсіяла...», на сторінках «Богогласника» отримувало таку графічну форму, як би було писане у добу якщо не Володимира-Хрестителя, то принаймні Данила Романовича, що Холм збудував та 1253 р. в Дорогичині королівський вінець прийняв, а саме (щоб читачів не мучити даємо осучаснений шрифт, замість традиційного півуставу, а оригінал – поряд):

Нова радість стала, Яка не бывала*:
 Над вертепомъ звѣзда ясна свѣтлу возсіала.
 Где Христосъ родилса, з Дѣвы воплотилса,
 Якъ человекъ пеленами оубогу повилса.

Однак ця архаїзація запису, так само як слова взяті прямо з церковнослов'янської мови («торжествують», «спразднують», «восклицають», «злато»), не роблять духовної пісні неукраїнською та не дають причини, щоб «богогласникові колядки» україномовний народ у Більську, Гайнівці, Сім'ятичах чи й Білостоці, пробував співати, повернувши їх на якусь іншу мову. Бо це не жодна «наша традиція», але по суті безумна наруга над нею і самознущання. Отже, про своє подбаймо – весело співаймо!

Юрій ГАВРИЛЮК

*Більщане або чижувці^е скажуть, що *радість* і *бывала* то для них *зусім по-тепериньому*, ну але в нас українська мова саме така – хоч і *мелодійна*, то *предивна*, бо ще більш колишня, ніж почаївські колядки (тому для українських та польських мовознавців-діалектологів вона – справжній скарб, отже й нам його треба берегти і в розмові не «ощаджувати» – дітей по-своєму навчати!).

Для любителів нашої старовини – зображення текстів найпопулярніших українських колядок у почаївському «Богогласникові»: «Нова радість стала» у виданні з 1790 р. та «Небо і земля нині торжествують» у виданні з 1825 р. (у доступному на сайті «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини» примірнику першого видання «Богогласника» оригінальна сторінка з цією піснею відсутня – ймовірно, була «заспівана»). А для співання самотужки – тексти обох колядок у транскрипції сучасним правописом та у «київській» (літературній) вимові, хоч, звісно, ніщо не стоїть на перешкоді, щоб колядувати на своєї/своїх/своїй/свій лад – як хто вдома говорить (курсивом подаємо додатковий куплет з віншуванням господині у першій колядці, який у «Богогласнику» відсутній; зазначення наголосу, у оригіналі розміщене над буквами, передається підкресленням акцентованого складу).

Ред.

Нова радість стала, яка не бывала

Нова радість стала, яка не бувала:

(2x) Над вертепом звізда ясна світло возсіяла.

Де Христос родився, з Діви воплотився,

(2x) Як чоловік пеленами убого повився.

Ангели співають, Слава! восклицають,

(2x) На небеси і на землі покой возглашають.

Давид виграває, в гусли ударяє

(2x) Мелодійно і предивно Бога вихваляє.

І ми теж співаймо, Христа прославляймо

(2x) Із Марії рожденного смирнено благаймо:

Просимо Тя Царю, Небесний Владарю

(2x) Даруй літа щасливі сьому господарю!

В мирі проводити, Тобі угодити,

(2x) Із Тобою Створителем во вік віків жити.

Сьому господарю та й сій господині

(2x) Даруй літа щасливі всій його родині.

нині колядують!

Небо и земля нынѣ торжествуютъ

Небо і земля Небо і земля нині торжествують,
Ангели людям Ангели людям весело спразднують.

Приспів:

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, Царіє вітають,
Поклін віддають, пастиріє грають,
Чудо, чудо повідать.

Приспів

Во Вифлеємі Во Вифлеємі весела новина:
Чистая Діва Чистая Діва породила Сина!

Приспів

Слово Отчеє Слово Отчеє взяло на Ся тіло:

В темностях земних В темностях земних
сонце засвітило.

Приспів

Ангели служать Ангели служать своєму Королю
І во вертепі І во вертепі творють Його волю.

Приспів

Три славні царі Три славні царі зі сходу приходять,
Смирну і ливан Смирну і ливан і злато приносять.

Приспів

Царю і Богу Царю і Богу тоє офірують,
Пастиріє всім Пастиріє всім людям
дивну вість скажують.

Приспів

І ми рожденну І ми рожденну Богу поклін даймо,
Слава во вишних! Слава во вишних!

Йому заспіваймо.

Фото Беата Лукашук

Забавки в руках – кольорови й гожи, за плечима – рудвяная станула ялінка... То чому у нашого Піліпка – зусі́м невесьола мінка? А тому, що на стіні невблаганно ходит годинник, якій без затримувания одмі́рує час, що остається до остатнього моменту, коли ще буде можна подати лікарство, которе поставит дитя на ноги – у дословному значиньові того вислову. Бо через тяжку хворобу, якої аббревіатура «СМА 1», ще недавно звучала як смертни присуд, коб вусімнадцяти вже мі́сячного хлопчика хоч посадити, то треба його, як у рицарську зброю, одягати у спеціальну «вертикалізуючу» конструкцію. Лікарство, яке «поладит» неправильно ді́ючий ген, наслідком чого зникають м'язи (мускули), можна подати хоч би й взавтра. На перешкоді стоїт однак ціна препарату, котори коштує чуть не 10 мільйонув злотих. Але як би теї колоди пуд ногі було ще мало, то можна його подавати оно пока дитя не досягне докладно визначеної ваги. Піліпкові до єї вже недалеко, тому кожного дня йдуть перегони з часом – коб успіти зобрати потрі́бни гроши перед тим критичним моментом.

Про акцію збираня коштів на оплату генної терапії для Піліпка ми вже інформовали в кількох остатніх числах журналу і в інтернеті. Протягом 2020 року вдалося зобрати бұльш ніж половину необхідної суми – понад п'ять мільйонув. То однак мало, а лічиться каждая мінута і каждая золотўвка. То ж заходьте на сайт Фонду СяПомагає, через якій можна Піліпкові зробити рудвяний подарок, не виходячи з хати, або в крамницях (склепах) й інших публічних місцях розглядайтеся за помаранчовими скарбонками з його портретом.

Піліпкові війни – гределўвці, більщане і білосточане

www.siepomaga.pl/filipek

Читацька скарбничка для Пилипка

www.siepomaga.pl/nbin

Різдвяні та новорічні обряди села Грабовець у гміні Дубичі-Церковні

Одним з найважливіших родинних свят та одним з найбільш магичних днів, коли кожна сім'я і словом, і ділом створює у своїй оселі атмосферу затишку, багатства, щастя й миру, є Святий вечір (Коледа), що припадає 6 січня. Святий вечір оголошує наближення Нового року і одночасно є його початком, отже, він стимулює надію і бажання; але й страхи і тривожності. Відповідно до старої приказки: який Святий вечір – такий увесь рік, у цей особливий день слід дотримуватися певних звичаїв та заборон, щоб Новий рік був успішним, здоровим та процвітаючим.

У селі Грабовець заборонялося виконувати важкі праці на господарстві («У нас оно кормилі худобу, не можна було молотити і рубати дров»); не можна було шити і прасувати («На Коледу не шили і не прасували»); жителі села не відвідували сусідів («По

сусідах не ходили і вони не ходили до нас»); не можна було їсти м'яса, а у деяких сім'ях взагалі нічого не їли до Святої вечері («Всіє постилісе, хто менш, хто бульш»); заборонялося різати все, крім харчових продуктів («Треба било всьо робити ранієй, бо на Коледу ниць не врієжеш»).

Кімната, у якій відбувалася вечеря, мала бути не тільки прибрана, але й відповідно прикрашена. Традиційним елементом святкового декору будинку був сніп жита, пшениці або віса. У селі Грабовець господар ставив сніп жита в кутку під іконою. Він стояв у хаті до Богоявлення («Господар приносиў до хати сноп жита і ставиў пуд іконою, його називали коледа. Той сноп стояў у хати до Водохреца»). Господар крім снопа приносив до хати сіно, яке розстеляли на столі і під ним («Господар приносиў до хати сіно, його стелілі пуд обрусом і пуд столом»).

Послідком старих ритуальних обрядів є залишення вільного місця за столом, залишення на ніч увімкненого світла чи відкритих дверей під час вечері. У селі Грабовець обрядом, який культивують донині, є залишення на столі вільної посуду («Поментаю, што колісь люде оставлялі мієсце для померших, і теперка нектори так роб'ят, і ми так робим»). Свята вечеря – це спільна вечеря всього роду. Навіть мертві родичі і безвісти загинулі – всі мають у цей вечір зібратися разом, щоб трапезувати цілим родом.

Грабовляни перед Святою вечерею ділилися проскуркою («Перед Коледою молілісе, а потом дилілісе проскуркою»). На різдвяному столі обов'язковими були дванадцять пісних страв, серед яких мали бути: борщ з сушених грибів, вареники з капустою й грибами, узвар з суше-

*Колядки півтора сторіччя тому (1864 р.) на картині
Костянтина Трутовського (1826-1893)*

них яблук та груш, тушкована капуста, смажена риба, холодець з рибою, пампушки з маком, кисіль та ін.

Після вечері всі жителі села йшли у церкву на нічну Літургію, щоб зустріти Народження Ісуса Христа. Його святкували дуже урочисто і серйозно. У цей день люди також мушили дотримуватись певних заборон. У Грабовці заборонялося: виконувати важкі праці на господарстві, прибирати, шити та ін.

Важливим елементом різдвяної обрядовості було відвідування господарів з побажаннями та колядками. Пісні величального змісту співалися конкретно господареві, господині, парубкові, дівчині. Колядники, співаючи, просили у Бога дати господареві прибутків у господі. Співали пісні під вікном чи біля дверей, переходячи від хати до хати. Після співу колядники отримували якусь винагороду. У Грабовці починали колядувати зранку і колядували аж до ночі. На початку діти і молодь, а вечером дорослі. Серед грабовлян найпопулярнішим був обряд колядування з зіркою («Як ходили колядувати, то оно зо звиздою»). Зірку найчастіше робили з дерев'яних паличок, які кріпили на старому ситі або чомусь іншому, що мало форму круга. Вона найчастіше була восьмикутна і прикрашена кольоровим папером.

Колядники не починали колядування без згоди господаря. Найчастіше обряд починали зі слів: «Ми пришли Христа славити, ваш двор веселити, вам і нам вєсьолим бити. Можна спивати чи ні?»). Якщо господар погодився, тоді можна було співати. В обряді колядування дуже важливу роль відігривала подяка господарів. У подяку колядникам господарі часто давали дрібні гроші, солодощі або просто різдвяні страви. Колядники також дякували господарям і часто складали побажання після виконання пісень: «Поздоровляєм вас з тим дньом хвалебним, штоб у щасцю проведі, Нового року дождаді, а по Новум рокови Трох Королнов, а по Трох Королях – што Пан Бог позволіт».

Тиждень після Різдва приходив Новий рік. Вечір перед Новим роком завжди був наповнений веселощами і радістю. Характерним обрядом стали церемоніальні обходи хат 13 січ-

Дівоче ворожіння (1888 р.) на картині Миколи Пимоненка (1862–1912)

ня (гоготи). Наймолодші діти колядували зранку, молодь після обіду, а дорослі вечером. Колядники починали співати вже на дворі. Великі групи співали під вікном, а менші могли заходити до хати. Характерним елементом колядування у досліджуваній території є виспівування: гу-гу! Це фрагмент пісні, виконуваної в селі Грабовець:

Васильова мати
пойшла гоготати,
а Василь за єю
скочив з голов'єю.
Корч корчисти,
колос колосисти,
волос волосисти.
З одного колоса
буде чв'єртка вувса,
з одної колосиці
буде чв'єртка пшениці.
Гу-гу!
Дайте тоє што на рогу –
решето вувса,
а на верх кубаса.

Залишком старих обрядів у селі Грабовець є також ворожіння дівчат у вечір перед Новим роком. Дівча-

та найчастіше ворожили на те, яким буде Новий рік або якою буде доля у дівчини. У селі Грабовець записано практикування ось таких ворожінь: Дівчата кидали через хату чоботи – куди впав чобіт носком, туди й дівчина мала вийти заміж. Вони приносили поліна у хату, котра дівчина принесла більше дров, ця мала перша вийти заміж. Дівчата впускали у хату курку і розсипали на підлозі зерно; перша мала вийти заміж ця дівчина, біля якої курка перша з'їла зерно. Вони накривали хустиною ляльку, обручку і хрестик; котра витягнула ляльку, мала родити дитину незаміжною, обручку – ця мала вийти заміж, а хрестик – ця мала остатися незаміжною.

Кожне свято має свої звичаї та обряди. І це лише частина з них. Деякі з'явилися ще в прадавні часи, інші – трохи пізніше, під впливом християнства. Сьогодні про більшість з них знають вже тільки представники найстаршого покоління.

Магдалена ЯКИМ'ЮК
Інформаторка Віра Яким'юк

Rûk od Ruzdwa zaczy nawsia – wspomnienie o Aleksandrze Jakończuku, moim dziadku z Rejpicz

Dziadek Aleksander, zwany na wsi Saszką, urodził się w 1906 roku. Jego ojciec Kalistrat i starsi przodkowie żyli we wsi Rajki, czyli po-miejscowemu – *Rejpiczy*, od wielu pokoleń – mam stare metryki i akty zgonów. Dziadek chodził do szkoły w Lewkach i pomagał ojcu przy pracach na polu. Naukę przerwała I wojna światowa i *bieżeństwo*. Mieszkańcy wsi uciekali w głąb Rosji od Niemców. Po latach tułaczki część rodziny wróciła do Rajek, inni zmarli w drodze. Do 1930 roku dziadek odsłużył wojsko, a potem ożenił się z Eudokią (Dunią). Babka opowiadała, że starało się o nią paru kawalerów, ale wybrała Aleksandra, bo był najbardziej uparty w staraniach i ładnie śpiewał. Zamiłowanie do śpiewania zostało dziadkowi na długo – prowadził chór w cerkwi i wiejski chór w świetlicy. Lubił robić coś pożytecznego wspólnie z ludźmi.

W czasie II wojny światowej mieszkańcy Rajek uciekali do lasu 3 razy, jak przechodził front – w 1939, w 1941 i w 1944 roku. W 1944 roku Niemcy spalili całą wieś, trzeba było mieszkać w ziemiankach w lesie. Ludzie na wsi byli pracownicy i solidarni. Po wojnie odbudowali gromadnie po kolei wszystkie chaty, stodoły i chlewy – z drewna, które rząd pozwolił wycinać z państwowego lasu. Ręcznymi narzędziami ścięli drzewa, pocięli je na dyle i deski, z których postawili budynki.

Aleksander Jakończuk z nowo poślubioną Eudokią, a na zdjęciu dolnym – z córką Niną, zięciem Pawłem i wnukami Jurkiem (starszym) i Gienkiem

Po wojnie dziadek brał udział w walce z analfabetyzmem. Dostał książki i podręczniki, z których uczył dorosłych ludzi czytać i pisać. Książki o uprawach rolnych i hodowli zwierząt doradzały, jak lepiej gospodarować. Były też książki i elementarze białoruskie, bo ludziom tłumaczono, że język, którym mówiono w naszej wsi, to uproszczony, poprzekręcany przez niepiśmiennych ludzi język białoruski – za granicą jest przecież radziecka Białoruś.

Dziadek Aleksander był radnym w powiecie, pomocnikiem sołtysa. Dzięki zaangażowaniu w powiecie uzyskał przydział materiałów na budowę murowanej świetlicy. Wtedy materiały nie były drogie, ale nie można było ich kupić, trzeba było mieć przydział. We wsi było kilku murarzy. W murowanych domach mieszkali: Stiopa Siemieniuk – na końcu wsi od strony Kozłów, Marian Kryński – na końcu wsi od strony Lewek i dwaj sąsiedzi dziadka. Reszta mieszkańców wsi była chętnymi pomocnikami murarzy. Mając materiały, fachowców i licznych pomocników, dziadek w krótkim czasie zorganizował budowę i wyposażenie dużej świetlicy. Jest to do dzisiaj największy i nadal przydatny budynek na wsi.

W świetlicy było radio, gra w domino, karty, czasopisma, biblioteka, więc ludzie lubili tam przychodzić. Na tle programu z *toczki* (radiowęzła) radio to była rewelacja. Można było odbierać muzykę i wiadomości z wielu miast i krajów. *Rejpaciki* zbierali się wieczorami na słuchanie radia, jak dzisiaj na koncerty disco polo. Jak mi opowiadano, potem do świetlicy zakupiono we wsi pierwszy telewizor. To też była sensacja.

W bibliotece było co czytać, np. „Mity Greków i Rzymian”, historie królów Polski, „Na srebrnym globie” Żuławskiego. Także ciekawe czasopisma przybliżające daleki świat i kulturę, np. wielkie, kolorowe reprodukcje malarstwa z miesięcz-

nika „Ogoniok” – „Ostatni dzień Pompei”, „Tratwa Meduzy”, „Wolność wiodąca lud na barykady”. Książki i czasopisma ze świetlicy zaciękały wielu młodych ludzi z Rajek, zachęcając ich do dalszej nauki i poznawania świata.

Oprócz takich poważnych spraw świetlica była miejscem do zabaw. Urządzano tam wesela, chrzciny, zabawy taneczne, występy wiejskiego chóru. Dorastający chłopcy i dziewczęta mieli gdzie się spotkać w kulturalnych warunkach.

Swoje życie i wiejskie sprawy w Rajkach i okolicy dziadek opisał w wierszach, które były publikowane i wspominał w pismach „Niwa”, „Bielski Hostinec”, „Nad Buhom i Narwoju”.

Dziadek Aleksander zmarł w 1968 roku, ale pozostał w mojej pamięci i mam nadzieję, że także w pamięci ludzi, z którymi żył i pracował.

Obrazki z dziadkiem – z mojej pamięci

Cykl roczny na wsi zaczynał się od Bożego Narodzenia 7 stycznia. Od tego dnia długie, zimowe wieczory zaczynały się skracać i rodziła się nadzieja na nowy dobry rok, chociaż był to środek zimy. Przychodziło wówczas *Rożdżestwo*, czyli *Ruzdwo* i kolędniczy z gwiazdą. Dziadek nauczył mnie kolędy – *Rożdżestwo Chrystowo aniel proleciel* i zrobił mi gwiazdę ze starego sita, ze świeczką w środku. Wtedy kolędniczy zabierali mnie i gwiazdę na kolędowanie po całej wsi. Kolędowanie zaczynało się od stukania w okno i pytania: *Każetie pieśniu piet? Wasz dom wiesielit? Wam i nam zdorowym byt?* Potem była kolęda. Jak przychodziliśmy pod okno do dziadka, to dostawaliśmy całą garść drobnych monet. Kolędowanie kończyło się życzeniami: *Buwajte zdorowy, jak w niebie anioły*.

Świętowanie skupiało się na samej idei Bożego Narodzenia, przypomniano i cieszą się z narodzenia Chrystusa. Teraz ta idea jest przysłonięta nieistotnymi, drugorzędnymi elementami – mikołajki, prezenty, renifery, dekoracje świetlne w kształcie płatków śniegu, bombek, pudełka z prezentami, czy floresy...

Zimy na wsi były prawdziwe – śnieg do pasa, lód na rozlanej na kilkadziesiąt metrów rzeczce był gruby na pół metra. Do jeżdżenia po lodzie i ubitym śniegu dziadek robił wnuczce *kańki* z dwóch trójkątnych polan połączonych poprzeczką i ze ślizgami z grubego drutu oraz *mlon* – kij z gwoździem do odpychania się (*na rysunku u góry*). Starsi chłopcy wbijali w lód gruby pał z przywiązany dookoła linkami i poprzeczką. Kręcili pał poprzeczką, a dzieci trzymały się linek – karuzela jak prawdziwa!

Jak był duży mróz, to dziadek z wnuczkiem spali na chlebowym piecu. Chlebowy piec to było serce całego domu. Zajmował pół kuchni, służył do ogrzewania, gotowania, pieczenia chleba, spania, w piwniczce pod piecem przechowywano kartofle.

Zimą dziadek wyplatał koszyki z wikliny oraz *korobki* z warkoczy plecionej słomy powiązanych sznurkami z włókien konopi. *Korobki* to mniejsze i większe beczułki na ziarno, fasolę, groch. Babka przędła len i wełnę na kołowrotku lub tkła *diwany* na drewnianych krosnach.

Wieczory umiała muzyka i audycje nadawane przez *toczki*, czyli głośniki w pudełkach, do których dźwięk docierał po drutach aż z Bielska. Za oświetlenie służyły lampy naftowe. Dopiero w latach 60. doprowadzono do wsi światło, czyli elektryczność.

Zima i post kończyły się dramatycznym wydarzeniem – świniobiciem. Jak widziałem, że ojciec z dziadkiem za uszy wyciągają z chlewa kwiczącego świniaka, a potem dziadek wyjmując zza pazuchy ostrą *szwajkę* (długie ostrze, które sięga aż do serca zakłuwanej świni), to uciekałem na piec. Wysuwałem głowę dopiero wtedy gdy częstowali smażoną wątróbką i mózdzkiem. Dorośli jedli świeżynkę (skwarki z boczku),

Dziadek Aleksander z wnuczką Jurką na rejsie do brukowia

jużkę (zupa na krwi) i zapijali wódką. Potem było wyrabianie kielbas i wędlin na Wielkanoc. Wielka szynka razem z całą tylną nogą – *kuńp* – była wędzona i suszona w zimnym dymie, w kominie na strychu, aż do żniw. To był przysmak niczym nie ustępujący słynnej włoskiej szynce *prosciutto*. Przysmakiem była też pieczona kiszka wątrobiana i salceson. A takiej dobrej, prawdziwej kielbasy palcówki nie sprzedają teraz nawet na targowisku. Prawdziwa kielbasa była z ręcznie siekanego, a nie mielonego mięsa i wędzona aż do upieczenia, bez odparzania.

Wielkanoc u dziadka. Jak najwcześniej trzeba było wstać i przybiec do dziadka, krewnych i sąsiadów z radosną nowiną *Chrystos Woskres!* Dostawało się za to jajka farbowane w cebulowych łupinach na brązowo i złoto. Na nabożeństwie w cerkwi już od północy radowano się, wołając *Chrystos Woskres!* Przez cały tydzień Wielkanocny ludzie pozdrawiali się słowami *Chrystos Woskres!* Odpowiadano: *Zaistianno Woskres*. Na śniadanie dzielono się poświęconymi potrawami. Ludzie przynosili do poświęcenia całe kosze jedzenia na święta, a nie symboliczne święconki. Babcia piekła babki wielkanocne wielkości garnka do zupy. Po ścisłym poście przed świętami kielbasy i wędliny smakowały podwójnie. Przy jedzeniu można było wygrywać jajka, stukając się czubkami, czyje mocniejsze, lub turlając jajka po trawie, żeby trafić inne.

Pierwsze prace wiosenne to sianokosy. Dziadek rozpoczął koszenie łąki nad rzeką, gdy wody były jeszcze rozlane na pięćdziesiąt metrów. Jak potem rzekę zmeliorowano, to zrobił się wąski strumyk, duże ryby i raki znikły. Wnuczce dziadek zrobił małe grabie i grabienie skoszonego siana razem z dorosłymi to była ciekawsza zabawa niż dzisiejsze gry komputerowe.

Później pracowano na ogrodzie. Pamiętam, jak chowałem się i przysiadłem w bruzdzie, a nade mną szumiały i pachniały wysokie konopie. Dziadek międlił łodygi konopi, czyli

zgniatał i otrząsał paździerz, wydostawał włókna i płótno z nich mocne sznury i liny. Liny sprzedawał do bielskiej Cepelii, wymieniał z sąsiadami na warzywa i używał w swoim gospodarstwie. Konia spętanego konopną linką można było zostawić na pastwisku i nie dał rady się urwać.

Nauka czytania. Latem krowy ze wsi wypasane były na pastwisku, czyli na dużej wspólnej łące na lewo od świetlicy, rozpościerającej się od drogi aż do rzeki. Co dzień inny gospodarz zbierał krowy do wypasania z całej wsi i zajmował się nimi do późnego popołudnia. Było wtedy dużo czasu na uczenie wnuczka. Dziadek nauczył mnie czytać i pisać po polsku i po rosyjsku w wieku 4-5 lat, więc wysłano mnie do szkoły w szóstym roku życia. Warto było się nauczyć rosyjskiego, bo w księgarni w Bielsku rosyjskie książki sprzedawane były po tyle złotych, co ich cena w rublach, czyli po 3-4 zł, mimo że rubel był wart dziesięć razy więcej. Po południu krowy były przeganiane pod lasem po drugiej stronie drogi. Tam paliliśmy ognisko i dziadek uczył mnie robienia fajarek i trąbek z wierzbowej kory, z grającym rdzeniem wystruganym z gałązki.

W sierpniu były długie żniwa – część sierpami, część kosą, trwające wiele dni od rana do zmierzchu. Żęcie zboża sierpami nie wynikało z zacołania. Po prostu dziadek potrzebował ostrożnie zebranej, niepołamanej słomy do wyplatania *korobek* sprzedawanych do Cepelii. Podczas żniw przydawał się ususzony od Wielkanocy *kuńp*. Suszona szynka, konewka mleka i bochenek razowego chleba, to był smaczny i pożywny obiad na polu. Zadaniem dziecka było kręcenie ze słomy *perewjasioł* do wiązania snopków. Jak już z 12 snopków ustawiono pierwszy *mydel*, to dzieciak miał gdzie się schować i odpocząć.

Po żniwach było młócenie zboża. Większość snopków młócono wynajętą młockarnią spalinową. Hałas i pył niesły się po całej wsi, ale z pomocą kilku krewnych całą młóckę robiono w jeden dzień. W kolejne dni krewni gromadą młócili u następnych gospodarzy. Wspólna praca scalała rodziny. Snopki z ładną mocną słomą, którą zżęto sierpem, dziadek młócił cepem na klepisku w stodole. Małym cepem pomagał dziadkowi wnuczek Jurek.

Jesień to była ciężka praca przy wykopkach ziemniaków. Do dziś jestem pełen podziwu, że dziadek, mężczyzna niewielkiego przecież wzrostu, ładował „metrowe” (stukilogramowe) worki ziemniaków na furę. I znowu ludzie radzili sobie z ciężką robotą dzięki gromadnej pracy.

Cykl życia na wsi powtarzał się z roku na rok, od wielu pokoleń. Aż przyszła mechanizacja, industrializacja i młodzi powyjeżdżali do pracy w mieście. Dziadek i babka zostali sami na gospodarce. Potem przyszła komasacja gruntów. Dziedziczone od dziadków, pradziadków grunty dobrej klasy, ale porzucane po okolicy w formie wąskich zagonów, dziadkowi odebrano i dano w zamian jedno pole tuż za stodołą, ale piaszczyste i obce. To mocno nadszarpnęło jego zdrowie i długo już nie pożył.

W ostatnich latach przyszła automatyzacja, komputeryzacja i okazało się, że wielu ludzi pracujących w mieście jest niepotrzebnych. Zaczęły się powroty na wieś, wspomnienia i zainteresowanie korzeniami – jak żyli kiedyś na wsi nasi dziadkowie.

Jerzy BURAK
Rysunki autora artykułu

Трохі про коліснє, трохі про теперишнє

Што у нашум селі^є люде колісь робілі в Піліпувку

В нашум селі^є пұст Піліпови зачинався од 4 грудня, значит од Оведенія – то билад, так казалі, перша Коляда. Ми, малия ді^єті, єї дожидали, бо пришевши з церкви сядали обі^єдати, всьо постовое. Білі наварани сушія груши і яблика, присолоджани цукром, палюшкі напечани на олієві і зложани у бұльшу міску, тоже присипани цукром, оно того цукру ніколі не било мнұго. І мусів биті кісі^єль з овса. Вұн бив невелимі пахущи нам, ді^єтям, але як поліют грушовим щолком і дадут троху бұльш цукру – ну то якось там зїмо. Але ж найперуч треба било зїести борщ з бетками, бо тепер кажут *борщ з грибами*, але де там тогди гриби? Опенькі сушани, а ще й припалят сушивши – то чорни. Бо як десь там знайдут пудгрибка чи правдівка, то його на нітку і пуд Коляду Рuzдзяную тримают. Мусілі

биті картохлі лупляни у місці, окрашани олією і посипани чорною гурчицьою. Уставлялі їх у жешку пі^єч, коб прижариліся на червоно і як баба вийме, то вони^є пахлі не то у хаті, але й на пудвұрку. Про следзі не било й думкі. Ді^єдко старався злапати у рі^єчці кілька рибок. Вони стоялі насоляни у якомусь горчкові, то пуд Оведеніє мочили пара дьон, што не било вже чуті рибою. Але то било так на першу Коляду, а друга билад троху богатша, бо бив уже напечани хлі^єб і печани пірұт, то так пахло, што я й тепер чую запах того хлі^єба і пірога. Ну і тогди зачиналася Піліпувка, било всьо бұльш пұстгне. Мусілі ошендзаті, бо кололі на рұк одне свія, а оно богатши по двоє – пуд Рuzдво і пуд Великдень.

У Піліпувку зачиналась тоже інша робота. Мужчини ї^єхалі до лі^єса. Набіралі ї^єдла для коня і себе, бо ї^єха-

лі на ці^єли тиждень до Білові^єжи, там заготовлялі дрова, а в суботу рано виїжджалі назад додому. Хто мі^єв якіхся знакомих чи своїх, то било їм добре, бо било де просушиті обувку. А некотори ночовалі в неогрі^єтих лісничұвках, то вони й по тижньові не миліся (казалі, што їм не кепсько однак било, бо жўнка над їмі не кричала). Як по тижньові такий вернувся додому, то содома-гумора пока його домиті. Бо вұн хоче спаті, лежачи з жўнкою, і попребуї скажи, што не хочу – то будеш паліті соломою, бо не пої^єде по дрова. Ну вїдомо, мужчини помучачни... По тижньові заготовляня мі^єлі по дві^є хвұри дров, то знов по їх ї^єхалі – на-нуч, штоб кўнь оддихнув, а на другі день ворочаліся з дровамі. Збіраліся у штири чи пїять осуб, коб било преспечні^єй ї^єхаті.

Преч нецікава зімова пригода пудляша (може й кураша) при заготўвлі дров у Білові^єзькуй або Лядськуй пуци на малюнківі Міколі Янўвського зо Старого Березова (Репродукція Ю. Гаврилюка)

Потум, як поспеється дорога, што ані возом, ані санками, то мужчини молотят ціпами збуже. Ще й наймалі молотевнікув, што за день зароблялі пуд жита (16 киль). Але як білі хітри молотевнікі, то зав'язувалі пуд сподом нагавіці і насипалі собі в їх збуже. Один господар, як тоє обачив, то порозрізував їм нагавіці, висипав збуже і пошов до солтиса і сказав, што злапав злодіюв. На другі день відали всі люде і вже їх ніхто не брав до молотіня.

Господарі, такіа розумнійши, різалі січку в січкарях, коб хватіло на два тижні, на свята Рuzдзяня. Некотори то кралі січку у сусіда, бо може било 5 січкарюв на всьо сьоло. А жункі пралі по ночах – і на вечуркі ходілі з ковротками. Білі такіа приказкі: «Як за Піліпувку не напрадеш, то до Великодня не натчеш», «Як зімою не намолотіш, то весною не посієш і тогди буде так, што як вийде з хіба, то і ножа не треба».

На Рuzдво всі гостілісь з сусідамі, всі згудні, бо не богати... І білі всі вельоли.

Што тепер чути у Курашеві

Колісь то било сьоло небогате, Ка всі люде згудні. Било понад 200 господарств; што сказав солтис у селі, а батюшка у церкві, то било святоє. Люде слухалі і не вивижшались, як тепер, бо люді поділіло багатство. Глянеш – трахтори їдут бұлши од моєї хати, люде сідят у кредитах

вижей ухув, всі злусни, бо не маюч часу. Ніхто ні до кого не ходіт, а як часом зайдеш, то не поговорат, бо оглядают серіялі – бұлш баби, бо мужики то всьо про паліво, што ніц не оплачується годоваті, бо таньо платят. Але хто одважнійши, то десь там у клуні годує двоє поросят до 120 киль і носіт п'ять рази на день їсті, коб хоч не заквічало, бо хтось учує. А колісь вийдеш на гуліцю, коло обіда, то там і там поквікуют свіні, бо їсті хочут. А кури сідят у курніках ціли день, оно пуд вечур випустят на годіну, бо як їде дзельніцови, то питає «А czyje to kury chodzo?». Так то є – *to śmieszne, ale prawdziwe*. Кажди рентіста мўг би собі угодваті поросятко і 10 курок (не можна), а так то вїоскови рентісти позаседжуються і позалежуються, што на кійочках ідут до срача, бо не мают лазенкі.

Нам, рентістам старої дати, то не містїться в голові, што молодия рольнікі їдут два рази у місець до косметичкі, коб оборваті волоси на ногах і помальоваті пазурі на ногах і руках. Потум із тим ходят до обори, але вони рувняються до кобіт містових. Один рольнік розказував – у жартах, але правду, што заглянув до лазенкі, а жўнка бриє там ... Вўн каже «Нагуло! Што ти робіш?», а вона йому одказує, што записалася два рази в місецьові на басен. Молодие рольнікі, значит їхні чоловікі, понабіралі по 100 гектарув землі і тимі велізнімі трахторами їздят ще й по ночах, колі ми, старши рентісти, на одін бўк вже виспімося. То не є жите, оно мука, бо всього мало і мало, а на нор-

мальне жите нема часу. Але то мужчинам, бо баби тепер живут як колісні пані. До садіня картохель не треба баби, до сушіня сіна – не треба, до накіданя і розкіданя гною – не треба. Мало котора господиня поле город, бо є спеціалні оприскі. Діток мают по двоє, а третє то впадка.

Люде сталі барзо розумни, але не всі. Бо як робіться у селі штось доброго, то зараз знайдуться такіє, што не подобається і стараються всьо перевернуті догори дригом. У нас заложилі Коло господинь вейскіх, ішло всьо добре, вельоло – курси білі і варштати з дітіма, і виїзди на вищечкі, і на конкурси кулінарни, зачинало село биті веселійше, хоч тих молодих господинь не мнўго понад 30. Але ж треба посвариті – а то складку не туди пустілі, то ще і батюшку вмішалі. Хоч батюшка з матушкою зробілі кілька файних хоїнок у світліці і знашли спонсорув на пачкі дітям, а для дорослих на віно, тїсто і овоци.

Било так файно і вельоло, приїжджалі люде з чужих вїосок. Ні, наговорилі, наплютьковалі і одпала добрим людам охвота до всього. В церкві на разі порадок – файно, чисто, всьо на свойому місці, бо маємо розумного батюшку, Петра Каменського, для которого жичим мнўго здоров'я у 2021 рокові. І для ради церковної, і для хору.

З надходячимі Святамі і Новим роком для цілої Редакції «Над Бугом і Нарвою» мнўго-мнўго здоров'я і того, што називається Добрим – жичит і бажає

Ніна Г.

IV Підляська українська конференція в час пандемії:

Коли починали ми організацію IV Підляської української наукової конференції ніхто не сподівався, що буде вона так незвичною і особливою. Звичайно, планували під час неї нові елементи, яких досі не було: хотіли провести її не лише у Більську, але також в іншому підляському місті – Гайнівці, задумувалися над трансляцією, планували ввести в тематичний обсяг нові питання, вирішили заторгнути не лише регіональну, але й глобальну проблематику... Проте пандемія коронавірусу, яка сколихнула усім світом, радикально змінила також і нашу конференцію, яка стала першою із циклу Підляських українських наукових конференцій, проведеною повністю онлайн.

Форма проведення конференції не вплинула на її мериторичний зміст. Основною темою IV Підляської української наукової конференції стала доля Підляшшя в період формування нової політичної карти Європи на початку XX століття, тобто після Першої світової війни. Нагодою для цього стало 100-річчя польсько-українського союзу 1920 року та 100-а річниця Варшавської битви. Важливою темою було питання присутності на Підляшші солдатів армії Української Народної Республіки. Невипадково один день конференції планували провести в Гайнівці, де в 20-х роках XX ст. поселилася численна група солдатів УНР, а темою однієї з сесій була історія, культура, традиції Гайнівки та околиць. Проте тематичний обсяг конференції залишився різноманітним та охоплював проблематику Підляшшя у широкому значенні. У програмі були доповіді, які представляли різні дисципліни науки: мовознавство, історію, культурознавство, соціологію, педагогіку. Під час конференції в рамках панельної дискусії було також заторгнуте питання 15-річчя закону про національні меншини.

про петлюрівців на Підляшші, традиції Гайнівки, місце Підляшшя на карті Європи, польсько-український союз та меншинний закон...

Фото Домініка Лабович

Хоч сама конференція була проведена онлайн, проте її символічний початок відбувся в реальному вимірі, у знаковому місці – біля могил воїнів армії Української Народної Республіки на православному кладовищі в Дубинах біля Гайнівки. Саме там 13 листопада 2020 р. вранці була відслужена панахида за спочиваючих у цьому місці солдатів, яку совершив настоятель дубинської парафії о. прот. Андрій Бусловський. На панахиді присутні були солтис Дубин Іражина Сахарчук та від імені організаторів конференції – голова Гайнівського відділу Союзу українців Підляшшя Роман Сидорук. Біля пам'ятника «Борцям за волю України» покладено квіти...

Невдовзі після панахиди – вже у віртуальному просторі – почалися засідання IV Підляської української наукової конференції «Підляшшя у пе-

ріод формування нової політичної карти Європи після Першої світової війни». До 100-річчя польсько-українського союзу 1920 року. Конференцію як голова Оргкомітету відкрив автор цих рядків. Під час віртуального відкриття виступили також представники Посольства України: радник Олег Куць та перший секретар Віталій Білий, а також бургомістр Більська Ярослав Боровський.

Під час першої сесії конференції, яка присвячена була «Підляським долям солдатів Української Народної Республіки», можна було почути цікаві доповіді: д-ра габ. Романа Вищоцького (Люблин), д-ра Миколи Рощенка (Люблин-Кліщелі), Євгена Рижика (Кнориди), Романа Сидорука (Гайнівка), а також д-ра Олександра Колянчука (Перемишль), якого доповідь була зачитана.

Конференція у статистиці

В рамках трансляції конференції у мережі Facebook розміщено 4 фільми. Протягом двох днів заходу на пряму трансляцію користувачі заходили майже 4 тис. разів, а біля 200 осіб залишалися довше. Постійно дивилося нас 15-40 осіб, залежно від частини конференції та пори дня. Одночасно дивилося нас максимальньо 46 осіб.

Проте закінчення конференції не означало, що вона перестала охоплювати дедалі більше людей. До 19 грудня 2020 р. користувачами мережі висвітлено 24.376 хвилин конференції. За даними Фейсбука охоплення цих дописів становило разом більше 16 тис. Загалом на запис конференції заходили майже 5,7 тис. разів, довше залишалися майже 880 разів. Інтеракцій з конференційними дописами (тобто вподобань, поширень та коментарів) до 19 грудня 2020 р. було разом майже 700. В цьому числі увагу привертають поширення, яких було разом більше 180.

Більшість аудиторії конференції була з Підляшшя, але дивилися її у різних місцях Польщі, а також в Україні, Білорусі, Канаді, Німеччині та США.

У представлених статистиках подано сумаричні дані, які стосуються чотирьох фільмів, раховані для кожного із них окремо.

О.К.

Черговим елементом програми заходу стала презентація нової книжки Юрія Плева «Куойли, Осуовка, Шостаково. Там, де цари бивали...». Юрій Плева в розмові з автором цих рядків наблизив історію і зміст чергового важливого документального видання про історію сіл у серці Північного Підляшшя.

Друга сесія приурочена була проблематиці міста, де планувалося проведення конференції. Про «Історію та культуру Гайнівки та околиць» у великій різноманітності проблематики говорили цього дня: д-р Томаш Самойлік (Біловежа), Ришард Патер (Гайнівка), Павло Вощенко (Мінськ-Мазовецький – Дубини), проф. Фелікс Чижевський (Люблин), д-р Григорій Купріянович (Люблин-Більськ), Магдаліна Яким'юк (Більськ), Йоанна Сапежинська (Гайнівка). У цій сесії свої доповіді виголосили також Віктор Місіюк (Бересть) про роль уенерівців у національному русі на Поліссі та проф. Дорота Місіюк (Білосток) про колективну ідентичність.

Перший день конференції закінчився ретрансляцією концерту Хору міста Гайнівка під диригуванням Віти Коцюбайло з цьогогорічного гайнівського концерту Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь».

Другий день конференції, тобто субота 14 листопада, почався презентацією важливого документу стоїрчної давності – про візит делегації селян Більського повіту до властей Української Народної Республіки в Києві в січні 1919 року, який проаналізував і представив Юрій Гаврилюк. Документ засвідчує про формування української ідентичності на Підляшші на початку ХХ ст.

Зразу після цього почалася третя сесія конференції «Підляшшя в контексті геополітичних процесів у Східній Європі кінця першого і початку другого десятиліть ХХ століття». Відкрила її фундаментальна доповідь Юрія Гаврилюка про місце Підляшшя у державотворчих програмах національних рухів Центрально-Східної Європи. Під час сесії важливі доповіді виголосили також Анета Примака-Онїшк (Хмялеущина), Юрій Плева (Курашево) та Віталій Михальчук (Варшава-Бересть).

«Війна 1920 року та польсько-український союз» – це тема четвертої сесії конференції. Взяли в ній участь чільні польські та українські дослідники, які вивчають ці питання: Мірослав Шуміло (Люблин), Андрій Руккас (Київ), Ірина Матяш (Київ) та Станіслав Стемпень (Перемишль), якого доповідь була зачитана. Під

час сесії був також соціологічний аналіз місця цих подій в колективній пам'яті сучасного українського суспільства, що представив Андрій Єскатеринчук (Люблин-Кнориди), а також презентація польсько-української навчальної гри онлайн Квесткімната про пакт Пілсудський-Петлюра, яку зробила її авторка Кароліна Хмур (Білосток).

Остання, п'ята, сесія конференції «Історія та культура Підляшшя» мала інтердисциплінарний характер. Під час неї можна було почути доповіді про різноманітні виміри підляської спадщини, з якими виступили: Іван Данелюк (Білосток), проф. Аліція Піган-Кіасова (Познань), Анна Мікіцюк (Люблин), Людмила Лабович (Білосток), Марко Мартинович (Даші).

Завершенням засідань конференції стала панельна дискусія «15 років закону про національні і етнічні меншини та про регіональну мову». Була вона приурочена ювілеєві закону, який формує юридичне становище нацменшин у Польщі. У дискусії модерованій автором цих рядків взяли участь голова Соймику Опольського воєвідства і представник німецької меншини у Спільній комісії уряду та нацменшин Рафал Бартек (Ополе), посол до Сейму і співавтор закону Євген Чиквин (Бі-

лосток), проф. Гжегож Януш (Люблин) – експерт, який брав участь у творенні закону протягом кількох термінів парламенту.

Під час закриття конференції підведено підсумки цього особливого за своєю формою наукового заходу українського середовища Підляшшя. На кінець учасники змогли подивитися фільми з концертами членкинь Українського ансамблю пісні і танцю «Ранок» з Більська.

Варто нагадати, що організатором конференції був традиційно Підляський науковий інститут, а співорганізаторами: Союз українців Підляшшя, Центр освіти вчителів у Білостоці, Гайнівський будинок культури, Більський будинок культури. Почесний патронат над конференцією взяли очільники місцевого самоврядування: Бургомістр Міста Більськ на Підляшші Ярослав Боровський, Бургомістр Міста Гайнівка Юрій Сірак, Бургомістр Кліщель Александер Селіцький, Війт гміни Більськ на Підляшші Раїса Раєцька, Війт гміни Гайнівка Люцина Смоктунович. Свій медіа-патронат задекларували: Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою», Польське радіо Білосток, Польське телебачення Бі-

лосток, інтернет-портал bielsk.eu, „Kurier Podlaski – Głos Siemiatycz”, TV Podlasie, Telewizja Kablowa Hajpówka. Конференція відбулася завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща, завдяки підтримці приватних осіб та за підтримки Посольства України в Республіці Польща, Бургомістра міста Більськ на Підляшші, Війта гміни Більськ на Підляшші, Бургомістра Кліщель. Спонсорами були: Polska Sieć Sklepów „Arhelan”, Agencja Wydawnicza „Ekopress”, J.W. Zakład Transportowy. Над підготовкою конференції працював Організаційний комітет у складі: д-р Григорій Купріянович (голова), Людмила Лабович (секретар), д-р Андрій Артем'юк, Лука Бадовець, Ольга Купріянович, Єлизавета Томчук, Кароліна Хмур.

Під час двох днів конференції виступило з доповідями або комюніке 29 доповідачів. Були це в більшості дослідники родом з Підляшшя. Доповідачами були також вчені з інших наукових осередків Польщі, України та Білорусі. Всі заходи конференції були трансльовані на профілі Підляського наукового інституту в мережі Фейсбук (детальніше про статистику

конференції – поруч). Інформація про конференцію (з посиланнями на відеозаписи окремих її частин) доступна на новоствореному сайті Підляського наукового інституту: <https://www.pninstytut.org>

IV Підляська українська наукова конференція стала новим досвідом як для її організаторів, так і для учасників. Її проведення лише у віртуальному просторі не дало можливості для цього, що так важливе на наукових заходах – безпосереднього спілкування, обміну думками, живої дискусії. Проте віртуальна формула конференції відкрила інші можливості: дала змогу участі в заході дослідникам, які не змогли б приїхати на Підляшшя; помітно поширила також коло осіб, які дивилися засідання конференції. Проте новизна IV ПУНК не лише у формі, але також у поширенні кола дослідників, які брали в ній участь, а також у введенні нової проблематики, яка досі на цих наших конференціях не була присутньою.

До зустрічі на V Підляській українській науковій конференції у листопаді 2021 року... Сподіваємося, що зустрінемося як у реальному, так і у віртуальному вимірах...

Григорій КУПРІЯНОВИЧ

Про конференцію – від кухні...

(очима члена Оргкомітету з перспективи трьох тижнів)

Вже минуло три тижні від нашої IV Підляської української наукової конференції. Багато хто про подію вже забув, але ми не забули – далі завершуємо пов'язані з нею справи. Подумалося, що буде Вам цікаво побачити, як все виглядало з нашого боку – від кухні. Кому цікаво – читайте!

Про конференцію заплановану на листопад 2020 р. почали ми говорити вже у серпні 2019 р., коли уклали проекти та писали внески для отримання дотацій. Відтак, у грудні провели організаційну зустріч, на якій обговорили щойно проведену третю конференцію та почали детально планувати зміст четвертої.

У березні 2020 р. ми зрозуміли, що не відомо, які будуть наслідки поширення коронавірусу – тому в ході підготовки в нас стало двічі більше роботи. Треба було опрацювати зовсім нову формулу, яка поєднала б і стаціонарну, і онлайн конференцію. Відтак виявилось, що взагалі мусимо відмовитися від присутності у Гайнівці та Більську. Організування конференції повністю онлайн стало для нас пізнанням та освоєнням нового світу. Багато було нового, зовсім іншої форми, треба було вирішувати питання, які раніше зовсім не з'являлися, а попередній досвід мусили ми пристосувати до докорінно змічених умов.

Надійшов день конференції. Це була не лише участь у трансляції, але також обговорювання в онлайн-кімнатах, сотні повідомлень та телефонів. Не було коли слухати виступаючих. І хоч не треба було нікуди бігати, а «лише» сидіти біля комп'ютера, то втома була подібна, як при стаціонарній формі.

Проте тішимося, що вдалося нам зустрітися з Вами хоч в онлайн формі. Цей досвід поміняв наші конференції, мабуть, вже назавжди. До зустрічі через рік!

Ольга КУПРІЯНОВИЧ
ІТ-менеджер конференції
5 грудня 2020 р.

Z kroniki wartych uwagi wydarzeń

Odremontowane podlaskie cerkwie

Pod koniec **października** zakończył się remont pochodzącego z XIX w. zabytkowego ogrodzenia i bramy przy cerkwi pw. Zaśnięcia NMP w **Bockach**. Prace przy kamiennym ogrodzeniu obejmowały czyszczenie mechaniczne, uzupełnienie braków i spoin, naprawę spękań oraz wykonanie nowej czapy betonowej. Renowacji została także poddana brama główna.

Z kolei na początku **listopada** zakończyły się prace remontowe zewnętrzne cerkwi pw. Narodzenia św. Jana Chrzciciela w **Pasynkach** z 1891 r. Obejmowały one m.in. renowację podmurówki, remont dachu z częściową wymianą orynnowania, przegląd konstrukcji ścian i podwalin, remont szalówki ścian, stolarzy okiennej i drzwiowej.

Z kolei koniec **listopada** przyniósł zakończenie remontu zabytkowego kamiennego ogrodzenia i bramki bocznej przy cerkwi pw. Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny w **Dubinach**. Prace obejmowały m.in. spoinowanie i naprawę kamiennego muru, renowację bramki bocznej i krzyża.

Remonty podlaskich cerkwi zostały wykonane w ramach dotacji udzielonej przez Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Koronawirus – garść statystyk

Listopad nie tylko na Podlasiu, ale też w całej Polsce, przyniósł znaczący wzrost liczby chorych na COVID-19. Do **1 listopada** w całym kraju łącznie odnotowano 379 902 przypadków zachorowań na koronawirusa, z czego zmarło 5 783, a wyzdrowiało 146 595 osób. W województwie podlaskim na początku miesiąca statystyki przedstawiały się następująco: łączna liczba zakażonych – 9 369, wyzdrowiało – 2 233, zmarło – 131.

Rekord, jeżeli chodzi o liczbę chorych w Polsce, padł **7 listopada**. Tego dnia Minister-

stwo Zdrowia poinformowało aż o 27 875 nowych przypadkach zakażenia. Najwięcej ofiar śmiertelnych było **25 listopada** – tego dnia zmarły aż 674 osoby.

Po miesiącu, czyli **30 listopada**, statystyki pokazywały ponad 2,5-krotnie więcej zakażonych, bo aż 990 811. W ciągu tego jednego miesiąca zmarło trzykrotnie więcej chorych, niż przez cały czas trwania pandemii, czyli od marca do końca października.

2 grudnia liczba przypadków zakażeń COVID-19 w Polsce przekroczyła milion. **6 grudnia** liczba ofiar śmiertelnych wynosiła już ponad 20 tysięcy. W związku z pandemią w całym kraju wprowadzono znaczące obostrzenia, a lekcje w szkołach odbywały się w formie zdalnej. Online był nauczany język ukraiński w szkołach województwa podlaskiego – w Bielsku Podlaskim, Czeremesze i Białymstoku. **28 grudnia** zaczęła obowiązywać kwarantanna narodowa.

31 grudnia 2020 r. w Polsce statystyki pokazywały już 1 294 878 przypadków zachorowań, z czego zmarło 28 554, a wyzdrowiało 1 036 138 osób.

Upamiętnienie ofiar Wielkiego Głodu

28 listopada odbywały się oficjalne uroczystości związane z upamiętnieniem Dnia Pamięci Ofiar Wielkiego Głodu (ukr. День пам'яті жертв

голодоморів). Wywołana sztucznie przez komunistyczne władze ZSRR klęska głodu w latach 1932-1933 według różnych szacunków mogła pochłonąć życie nawet kilku milionów Ukraińców, przeważnie mieszkańców wsi.

Ofiary największej tragedii w historii narodu ukraińskiego upamiętniono m.in. w **Lublinie**. W pobliżu lubelskiego pomnika ofiar Wielkiego Głodu na Ukrainie odbyło się uroczyste złożenie kwiatów oraz zapalono znicze (*na zdjęciu*). Kwiaty i wieńce złożyły delegacje Konsulatu Generalnego Ukrainy w Lublinie, Litewsko-Polsko-Ukraińskiej Brygady im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrońskiego, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Lubelskiego, a także Towarzystwa Ukraińskiego.

29 listopada w cerkwi parafialnej parafii prawosławnej św. Metropolity Piotra (Mohyły) w **Lublinie** odmówiono modlitwę za ofiary Wielkiego Głodu (Голодомору). Niewinne ofiary tej tragedii upamiętniono Boską Liturgią, następnie przy cerkwi odbyło się nabożeństwo żałobne (panachida).

28 listopada uroczystości upamiętniające ofiary Wielkiego Głodu zorganizowano także na cmentarzu prawosławnym na Woli w **Warszawie**. W tym roku ze względu na pandemię miały one skromniejszy charakter niż w latach ubiegłych. Wśród obecnych

byli m.in. przedstawiciele Ambasady Ukrainy w Polsce, na czele z ambasadorem Andriєм Deszczycią, członkowie Społecznej Inicjatywy Opieki nad Grobami Żołnierzy Ukraińskiej Republiki Ludowej oraz przedstawiciele społeczności ukraińskiej mieszkającej w stolicy.

Dyskusja online o mniejszościach

11 grudnia odbyła się dyskusja online pt. „Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce – perspektywy”. Wzięli w niej udział: senator Kazimierz Kleina, poseł Eugeniusz Czykwin, poseł Ryszard Galla, a także dr Grzegorz Kuprianowicz, dyrektor Podlaskiego Instytutu Naukowego. Moderatorem dyskusji była Katarzyna Kownacka (Opolskie Centrum Rozwoju Gospodarki).

Była to trzecia dyskusja z cyklu organizowanego przez Urząd Marszałkowski Województwa Opolskiego oraz Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej z okazji 15-lecia ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym. Pierwsza, która odbyła się w czerwcu, poświęcona była powstaniu ustawy o mniejszościach, zaś druga, przeprowadzona na początku grudnia, mniejszościom etnicznym.

W trakcie trzeciej dyskusji mówiono o oczekiwaniach wobec Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym podczas jej uchwalenia. Uczestnicy wysoko ocenili jej zapisy, wskazując jednocześnie, że niektóre z nich pozostają martwe. Poruszono kwestię potrzebnych zmian w ustawie. Jednym z tematów było także funkcjonowanie powołanych w wyniku ustawy nowych organów ds. mniejszości: Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz pełnomocników wojewodów ds. mniejszości. Ważnym wątkiem był problem przedstawicielstwa mniejszości w parlamencie.

Fot. archiwum Towarzystwa Ukraińskiego

Natrafiono na zabytkowe fundamenty w Orli

11 grudnia przy ulicy Bielskiej w Orli w trakcie robót budowlanych przy budowie przyłącza gazowego natrafiono na kilkusetletnie relikty fundamentów kamiennie-ceglanych na zaprawie wapiennej. Operator koparki, który natknął się na fundamenty, nie przerwał prac i kopał dalej, niszcząc mur. Znaleździł mieszkańcy Orli, którzy powiadomili sołtysa i radnego Marka Chmielewskiego. Ten zrobił zdjęcia, nagrał filmik i umieścił je na portalu społecznościowym. Dzięki interwencji wójta Gminy Orla Leona Pawluczuka doszło do wizyty na miejscu wykopu inspektora ochrony zabytków z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Białymstoku. Prace budowlane w tym miejscu zostały wstrzymane. Zostanie przeprowadzona inwentaryzacja oraz podjęte decyzje w sprawie dalszych działań. Być może są to fundamenty któregoś z budynków rezydencji Radziwiłłów z XVI-XVII wieku.

Budżet dla mniejszości

30 grudnia Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji zatwierdził wykaz dotacji na realizację w 2021 roku zadań mających na celu ochronę, zachowanie i rozwój tożsamości kulturowej mniejszości narodowych i etnicznych oraz zachowanie i rozwój języka regionalnego.

Związek Ukraińców Podlasia otrzymał dotację podmiotową na swoją działalność, a także dotacje celowe na realizację siedmiu zadań: Tomik wierszy Iwana Kyryziuka „Modlitwa skowronka”. Wiersze wybrane; Festiwałe kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu; Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską; Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”; Działalność amatorskich zespołów artystycznych; Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju” – w rok jubileuszu 30-lecia; Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie Słowo” (dotacja celowa – media).

Stowarzyszenie „Podlaski Instytut Naukowy” w ramach dotacji MSWiA będzie w 2021 r. realizować cztery projekty: Dokumentacja i archiwizacja folkloru tradycyjnego gminy Czyże; Strona internetowa Podlaskiego Instytutu Naukowego; Podlaska ukraińska konferencja naukowa; Ukraińskie Archiwum Podlaskie.

Ludmiła LABOWICZ

Warsztaty w punktach nauczania języka ukraińskiego

W białostockich punktach nauczania języka ukraińskiego zorganizowano cykl warsztatów przeznaczonych dla dzieci uczęszczających na zajęcia z języka ukraińskiego. Spotkania z twórcami ludowymi odbyły się w Szkole Podstawowej nr 9, Niepublicznej Szkole Podstawowej św. Cyryla i Metodego oraz w Niepublicznym Przedszkolu „Aniołki” w Białymstoku.

Na warsztatach dzieci zapoznały się między innymi z podlaskim haftem. Prowadząca je Agnieszka Jakubicz z Podlaskiego Instytutu Kultury przybliżyła uczniom znaczenie i symbolikę kolorów oraz opowiadała o rękniach ludowych i ich bogatej tradycji. Warsztaty z filcowania odbyły się pod okiem Małgorzaty Mróz. Każde dziecko wykonało na nich swoją kolorową makatkę. Ostatnie warsztaty zostały przeprowadzone przez Mirosława Piechowskiego z Czarnej Wsi Kościelnej, który garncarstwem zajmuje się od dziecka, jest to jego rodzinna tradycja. Dzieci z wielkim entuzjazmem wykonywały kolejne naczynia.

Warsztaty zostały zorganizowane przez Związek Ukraińców Podlasia w partnerstwie z Miastem Białymstok. Ich koordynatorem była nauczycielka języka ukraińskiego Aleksandra Iwaniuk.

– Spotkanie dzieci z twórcą ludowym jest to zupełnie inna forma nauczania – mówi Aleksandra Iwaniuk. – Dzieci poprzez zajęcia manualne inaczej poznają kulturę i tradycję naszego regionu. Jest to najlepsza forma na połączenie zabawy z nauką, która kształtuje wyobraźnię, zdolności myślenia oraz rozbudza ciekawość. Dzieci poznają przy tym nowe słownictwo oraz wynoszą wiedzę na temat rzemiosła, które dziś jest już rzadko spotykane.

– Na co dzień pracuję w Podlaskim Instytucie Kultury jako animator kultury i moja działalność jest związana w bardzo dużej mierze z folklorem – mówi Agnieszka Jakubicz. – W zasadzie nie umiem powiedzieć, od kiedy haftuję. Pamiętam pierwsze zajęcia w szkole, kiedy poznałam haft. Okazało się wtedy, że był on obecny również w moim domu. Moja babcia haftowała. Nie robiła tego przy mnie, ale widziałam jej prace. Wystarczyły tylko takie małe iskiereczki, żebym rozbudziła w sobie pasję. Na początku były to mniejsze, później większe obrazy haftowane krzyżykiem. Ta chęć poznawania haftu prowadziła mnie w stronę haftu ludowego, który bardzo mi się podobał. Rozpoczęły się moje poszukiwania i w taki sposób haft ludowy zaczął się przewijać w moich pracach.

Podlaski haft jest bardzo charakterystyczny, bo ma na niego wpływ wiele kultur. Bardzo się cieszę, że Muzeum Podlaskie i Muzeum w Bielsku Podlaskim zbiera i wydaje katalogi rękniaków, ponieważ na tych rękniakach ludowych jest największe bogactwo i przekrój haftów, jakie się na Podlasiu przewijały. Ucieszyło mnie to, że większość dzieci miała styczność z rękniakiem ludowym, makatką bądź haftowaną częścią garderoby. Dzieciaki na małych tamborkach kreatywnie haftowały to co im w głowie siedzi.

W jesiennym cyklu warsztatów udało się zrealizować cztery spotkania z twórcami ludowymi. Nauczycielka Aleksandra Iwaniuk planuje kontynuować taką formę nauczania, gdy tylko pozwoli na to poluzowanie obostrzeń związanych z sytuacją pandemiczną w kraju.

Anna PABJAN

Fot. autorki artykułu

Календар підляських імен. Січень і лютий

2 січня 1932 року у с. Видово к. Більська народився історик літератури, компаративіст **Василь Білокозович**, доктор філологічних наук (1972), професор надзвичайний (1978), проф. звичайний (1986) (публікації переважно польською мовою, з підписом **Bazyli Białokozowicz**). Працював в Інституті російської філології Варшавського університету (1957-1973), Інституті слов'янознавства Польської академії наук (1973-1992), Інституті східного слов'янознавства Вищої педагогічної школи в Ольштині, 1999 р. перетвореної на Вармінсько-Мазурський університет (1992-2002). Засновник і головний редактор академічної серії «*Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria*» (1974-1992), гол. ред. «*Slavia Orientalis*» (1975-1991). В ділянці українознавства основним досягненням була монографія «*Mikołaj Janczuk 1859-1921. Podlaskie skrzyżowania tradycji słowiańskich*» (Ольштин 1996) та статті, у яких пригадав життя та наукову і літературну творчість цього уродженця Підляшшя (присвячені Миколі Янчукові публікації В. Білокозовича друкувалися та цитувалися на сторінках «НБІН»). Помер 21 лютого 2010 р. у Варшаві, похоронений на Православних могилах у районі Воля. У квітні 2010 р. вийшов спеціальний випуск Інформаційного бюлетеню Інституту Східної Слов'ящини Вармінсько-Мазурського університету «*Slawista*» («*Nu-*

mer poświęcony pamięci Profesora Bazylego Białokozowicza»), де раніше були надруковані також його спогади. Незабаром має вийти друком біографія вченого, авторства його брата **Петра Білокозовича**.

mer poświęcony pamięci Profesora Bazylego Białokozowicza»), де раніше були надруковані також його спогади. Незабаром має вийти друком біографія вченого, авторства його брата **Петра Білокозовича**.

7 січня 1905 року у с. Голоди к. Більська народився живописець та знавець мистецтва **Петро Павлючук** (у Латинській Америці відомий як **Pedro Pawluczuk**). У жовтні – листопаді 1995 року, в рамках Днів української культури у Білостоці (IV Фестиваль української культури «Підляська осінь»), у Музеї різьби А. Карного була організована виставка «*Малярство Петра Павлючука*» – з участю родичів мистця, яку супроводжував буклет з біографічним текстом: «*Історія життя Петра Павлючука є настільки особливою, що можна було б використати її як цікавий матеріал до пригодницького роману. Народився він у селі Голоди, в сім'ї коваля, і провів там перших двад-*

Гайнівка: пам'ять про Константина Купріяновича

Вколі людей, які помітно записалися в історії Гайнівки середини ХХ століття, а особливо в житті місцевої православної парафії св. Миколая, був **Константин Купріянович** (1915-1970). Отже, коли випали 50-і роковини смерті Константина – церковного старости, слюсаря, дентистичного техника, вчителя та батька, брата і дідуся, для спогаду про нього зібралися, як родичі, так і мешканці міста, в пам'яті яких він живий.

9 серпня 2020 р., напередодні, відбувся *Вечір пам'яті Константина Купріяновича в 50-і роковини смерті*. У прицерковному залі гайнівського собору Святої Трійці зібралися знайомі, православне духовенство, мешканці міста, представники самоврядування та, звичайно, родина – зокрема доньки, внуки, правнуки... Захід відкрили голова гайнівського гуртка Православного братства свв. Кирила і Мефодія Люцина Рушук та онук пошановуваного Григорій Купріянович – від імені родини. Згодом взяв слово гайнівський

благочинний і настоятель православної парафії Святої Трійці о. митр. прот. Михаїл Негеревич. Біографію Константина Купріяновича наблизив детально у формі розповіді-презентації Григорій Купріянович. Не обійшлося без спогадів близьких: дочок Константина, братанка та братаниці його дружини Євгенії, чи хресної доньки. Своїми рефлексіями поділилися також Михаїл Дзевятовський – внук багаторічного настоятеля гайнівської парафії о. Антонія Дзевятовського, з яким Константин

Купріянович близько співпрацював, а також дослідниця історії Гайнівки Алла Гриц.

Вечір пам'яті зібрав кілька десят осіб, які ледве вміщалися у залі. У заході взяв також участь представник місцевого самоврядування – заступник бургомістра міста Гайнівка Роман Кендись. Вечір був організований з благословення настоятеля гайнівської парафії о. митр. прот. Михаїла Негеревича зусиллями нащадків Константина Купріяновича у співпраці з гайнівським гуртком Православного братства свв. Кирила і Мефодія та при особливому заангажуванні його голови Люцини Рушук.

Наступного дня, 10 серпня – у сам день роковин смерті Константина Купріяновича – у соборі Святої Трійці в Гайнівці в нижньому храмі св. Миколая Чудотворця вознесли молитву за його душу під час Божественної Літургії та панахиди. Божественну Літургію совершив о. Христофор Кудерський, а панахиду – о. Павло Коршак. Згодом

на гайнівському православному кладовищі, де похоронений Константин Купріянович з дружиною Євгенією, над їхньою могилою вознесли молитву під час заупокійної літії, яку совершив о. Христофор.

Константин Купріянович мав родовід з Більська та Кленік, але народився в Бересті над Бугом, до того – напередодні *беженства*. Відтак сім'я перебувала довгий шлях через Петроград і Херсонщину та щасливо повернулася до рідного Більська. Проте майже все своє життя Константин зв'язав з Гайнівкою, з містом на краю Біловезької пущі. Тут навчався, одружився, виховував доньок, працював. Записався в історії православної парафії св. Миколая в Гайнівці, адже був її церковним старостою у 1950-1959 рр., в особливо складний час. Добру пам'ять про Константина Купріяновича зберегли не лише близькі, а 50-ті роковини смерті достойно відзначили у місті, яке йому стало рідним...

Ольга КУПРІЯНОВИЧ

цять років свого життя, де чарівні краєвиди, пишнobarвні звичаї та прекрасні мелодійні українські пісні формували естетичний смак майбутнього художника.

Під час військової служби його природжений художній талант був помічений військовим лікарем, який спричинився до того, що Петро Павлючук з сільського хлопця, який закінчив декілька класів російськомовної парафіяльної школи, а щодня користувався типовою для цього регіону українською говіркою, авансував на студента Академії мистецтв у Варшаві. Після її закінчення талант молодого художника спалахнув особливою творчою індивідуальністю.

Однак початок Другої світової війни перервав його творчу активність. Петро Павлючук,

як багатьох його земляків з Підляшшя, був вивезений советами на Сибір. Був то початок неповсякденної подорожі по світові, метою якої виявилось аргентинське місто Буенос-Айрес. Своєрідну мандрівку до Аргентини зобразив він на картинах. Крім мотивів з Персії, Сирії, Лівану та Італії було багато і рідного Підляшшя: краєвиди, танці, звичаї – ціле багатство його душевних переживань, удокументоване реконструкцією подій його працюючого і плідного життя.

Хоча постійно був він під впливом імпресіонізму, в його творах можемо побачити радість і чистоту кольору. Здається, що мистець у своїх пошуках прямував до влучного використання багатства кольору, без перевантаження картини в цілому. Атмосфера образів, будованих за допомогою кольору, є насичена радістю досягнень, хроматичною вібрацією, чаром фантазії, щастям пізнання, афірмацією життя.

Вражає і приковує зір глядача цеє мистецтво міцної життєрадістості, мистецтво дуже індивідуального й поетичного бачення, в якому кожне наложення фарби підкреслює будову і ритм композиції. Про це власне ма-

естрові – засновникові взагалі нового й оригінального напрямку в художньому мистецтві, званого вібраціонізмом – ішлося.

Увінчанням творчих досягнень Петра Павлючука і великим вирізненням була пречудова виставка його оригінальних праць в Аргентинському музеї модерного мистецтва в Буенос-Айресі у 1984 році. Ще раз доказав він, що без огляду на нестійкість часу його мистецтво не втрачає образу минулого й майбутнього і передає вантаж емоцій періоду, в якому жив мистець».

Мрією Петра Павлючука було повернутися в рідні сторони та створити тут музей, з думкою про який почався ремонт хати в Голодах. На жаль мрія не збулася – артист трагічно загинув 17 жовтня 1989 року у Буенос-Айресі.

(Внизу картина «Виїзд нареченої до вінцю»)

1 (13) січня 1890 року у надбужанському с. Костомолоти к. Кодня народився український громадський і політичний діяч **Василь Дмитріюк**. Свою громадську активність почав як студент медичного факультету Варшавського університету – діяч «Української гро-

мади» та першого українського хору у Варшаві. Учасник Першої світової війни як військовий лікар (з травня 1915 р. у Галичині), після Лютневої революції брав участь в українізації частин Російської імператорської армії поблизу Тернополя, у червні 1917 р. – делегат 2-го Всеукраїнського військового з'їзду в Києві; у січні 1918 – лікар організованого Симоном Петлюрою Коша Слобідської України. З 1918 р. працював уповноваженим Міністерства здоров'я Української Народної Республіки у Бересті, відтак, під польською владою, організатор і перший голова Українського товариства «Прогресу» на Поліссі. 1922 р. обраний з Берестейського виборчого округу депутатом польського сейму – працював у комісіях здоров'я (секретар), комунікації та суспільної опіки; 1924 р. видав у Варшаві брошуру «Лікування ран. Поради по хірургії, антисептиці, асептиці, пе-

рев'язки» (безплатний додаток до тижневика «Наш світ»). Член партії «Селянський союз» (1924) та Українське національно-демократичне об'єднання (1925). Після завершення сеймової каденції повернувся до лікарської практики, спочатку у Бересті, деякий час у Кременці, відтак, у 1933-1944 рр., у Тересполі. Влітку 1944 р., у зв'язку наближення Червоної армії та її енкаведистського «супроводу», залишив з родиною Тереспіль та у Варшаві, в якій спалахнуло повстання, разом з групою поляків був вивезений до концтабору Маутгаузен, згодом опинився у м. Лінц в Австрії. У піс-

лявоєнну добу деякий час працював у таборах для переміщених осіб, 1950 р. переїхав до США, де займався лікарською та громадською діяльністю – член Товариства прихильників УНР та Українського лікарського товариства Північної Америки. Помер 11 листопада 1973 р. у Боффало (Buffalo; штат Нью-Йорк). 2012 р. Володимир та Мирослава Дмитріюки видали збірник «Др. Василь Дмитріюк: Дорогами війни і миру. Спомини з додатком матеріалів до історії сім'ї».

18 січня 1775 року у Кліщелях народився священик **Антоній Сосновський**, парох кліщелівської церкви св. Миколи та організатор народного шкільництва у Кліщелях і селах на терені парафії, у 1820-х роках член управительських органів Берестейської та Віленської єпархій, активний діяч на полі покращення стану освіти і соціального статусу «білого» (світського) духовенства.

Графіка з зображенням портрету о. Антонія Сосновського, намальованого 1825 р. його сином Панкратієм

Автор низки реформаторських проектів та історичних публікацій на основі документів та рукописних книг віднайдених ним у Супраслі та Вільні (був, зокрема, причетний до відкриття багатоілюмінованого Київського псалтиря 1397 р., який зберігався у віленській церкві св. Миколи). У 1840-х роках, а можливо, що й раніше, робив записи місцевого фольклору, які використав у своїх етнографічних публікаціях Йосиф Ярошевич (передав також фольклорний збірник

до Географічного т-ва у Петербурзі). Помер 3 березня 1852 р. у Кліщелях (збереглася могила на кліщелівських православних могилах).

18 січня 1882 року у Більську народився архітектор **Йосиф Лангбард**, автор архітектурної прив'язки монумента Тарасові Шевченкові у Харкові (1934-1935) та проекту монументальної будівлі (т.зв. сталінський ампір) на Михайлівській площі в Києві, де зараз розташоване Міністерство закордонних справ України. Помер 3 січня 1951 р. у Ленінграді.

20 січня 1801 року у Більську народився хімік **Ігнатій Фонберг** (пол. *Ignacy Fonberg*).

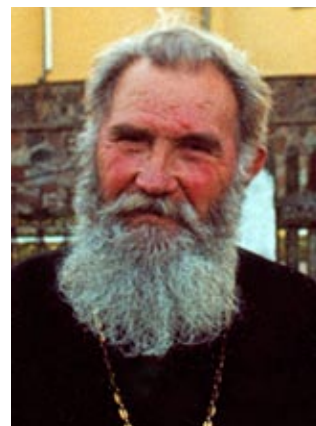
З 1821 р. працював у Вільні – в університеті, а після його ліквідації (1832) у медико-хірургічній академії. У 1840-1859 рр. був завідувачем кафедри хімії Університету святого Володимира – викладав органічну та неорганічну хімію та вперше ввів практичні заняття для студентів з хімії, організувавши роботу хімічної лабораторії. Наукові праці Фонберга стосувалися здебільшого загальної хімії, основ хімічної технології та польської наукової термінології (зокрема, у Вільні видав «Wykład teorii gorzenia», «Chemia z zastosowaniem do sztuki i rzemiosł», «Słownik wyrazów chemicznych»). Помер 23 жовтня 1891 р. у Києві.

2 лютого 1883 року у Межириччі коло Білої-Підляської народився мовознавець та етнограф **Євген Рудницький**. Завершивши 1910 р. університетське навчання, працював вчителем у Білостоці, відтак, внаслідок біженства 1915 р. опинився у Сімферополі, де вчителював у комерційній школі і жіночій гімназії, брав активну участь у просвітницькій справі (у 1918-1921 рр. голова місцевої Української громади). З осені 1918 р. викладач української і російської літератури у Таврійській сільськогосподарській школі, пізніше в Уманському агротехнікумі (1922-1927 рр.); з 1927 р. науковий співробітник Інституту мовознавства Всеукраїнської академії наук. Після 1937 р. доля невідома – ймовірно, вбитий органами советського державного терору.

Великим вкладом у вивчення української культури Підляшшя є опис «Українське весілля на Підляшші. (В селах Гнойні, Борсуках, Старім Бублі й Луківисках, Константинського повіту, Седлецької губернії)», опублікований відомою читачам «НБІН» проф. Валентиною Борисенко у збірнику «Етнічна історія народів Європи» (випуск 15, Київ, 2003). У передмові до публікації читаємо про її автора: «У 1906 році вступив на історично-філологічний факультет Петербурзького університету, де під керівництвом академіка Олексія Шахматова студював словесність та історію мови і закінчив університет у 1910 році. Згідно власноруч писаної анкети, Євген Рудницький отримав спеціальність з історії української і російської мов, діалектології. (...) Очевидно, що із ранніх студентських років він захопився етнографічними дослідженнями на Підляшші і найбільше вивченням весільного обряду українців. Ще у 1908 році молодий вчений зробив наукову доповідь “Весільний ритуал на Холмщині” в Українському науковому Товаристві у Петербурзі. Окрім того, народившись на Підляшші, він мав можливість спостерігати звичаї й обряди в живому побутуванні на початку ХХ ст. У 1909 році для української Громади в Петербурзі він прочитав доповідь “Говірки Підляшшя”. (...) ...літо 1909 року він

посвятив вивченню народних говірок Константинівського повіту Сідлецької губернії, а саме північно-східної частини повіту: в селах Гнойно, Старий Бубель, Борсуки, Серпелиці і Заканале. При цьому він зазначає, що народна говірка зветься тут “руською”, “хахляцькою”, “простою мовою” і має виразні риси північно-українського діалекту. Студент у звіті також пише, що він проводив записи пісень і казок за допомогою фонографа, який отримав від Академії наук і передав детальний звіт Олексію Олександровичу Шахматову, а фонограф із записами у Відділ російської мови і словесности. (...) Пізніше, працюючи в Білостоці, Євген Рудницький виступав з доповідями на етнографічні та літературознавчі теми, зокрема “Футуризм в сучасній літературі” (1911 р.)».

20 лютого 1926 р. у Кліщелях народився **Євген Конахович**, псаломщик парафіяльної церкви Успення Пресвятої Богородиці в рідному містечку (з 1949 р.), катехит (з 1951 р.) та культурний діяч – співорганізатор кліщелівського гуртка Українського суспільно-культурного товариства (у 1967-1969 рр. його голова) і театрального гуртка, який 1966 р. здобув перше місце на огляді українських аматорських театрів у Перемишлі (п'єса «Безталанна» Івана Карпенка-Карого). 1970 р. прийняв

дияконське, відтак ієрейське свячення та до 2004 р. служив настоятелем парафій на терені Білостоцько-Гданської єпархії (Юрауляни, Ялаука). Помер 21 вересня 2018 р. у Білостоці.

22 лютого 1905 р. у Володаві над Бугом народився мовознавець **Владислав Курашкевич** (пол. **Władysław Kuraszkiwicz**), автор досліджень з історії і діалектології польської мови. Професор університетів у Люблині (1935-1950), Вроцлаві (1947-1950) та Познані (з 1950 р. завідувач кафедри слов'янської філології, з 1956 р. завідувач кафедри польської мови, у 1969-1974 рр. директор Інституту польської мови), член Польської академії умінь (з 1947 р.) та Польської академії наук (з 1967 р.). Помер 10 березня 1997 р. у Познані.

У колі зацікавлень вченого була не лише польська мова, але й українська – можна сказати, що серед польських діалектологів був він піонером досліджень українських говірок як південної, так і північної частин Підляшшя, які почав на зламі 1920-х та 1930-х років, зокрема, на терені поміж Бугом та Біловезькою пущею. Досліджував також мову українського ділового письменства XIV-XV ст. Галичини і Волині. Українські говіркові тексти з Підляшшя (Лосинка, Орішково, Маліші, Цецелі-Чечелі, Сичина, Кобиляни, Любень, Острівки) публікувалися у книжці «Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej z wyborem tekstów gwarowych» (Варшава, 1954 та 1963), присвячені ж Підляшшю статті з наукової періодики були перевидані у збірнику «Ruthenica. Studia

z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej», який вийшов до 80-річчя від дня народження вченого.

Михайло Лесів, автор монографії «Українські говірки у Польщі» (Варшава, 1997), писав про свого польського колегу, що він «має виняткове місце в історії української діалектології, з особливим зверненням уваги на північноукраїнські підляські говірки». «Великий інтерес до розв'язання найважливіших проблем історичної граматики української мови був спонукою для проф. Курашкевича до солідних досліджень найбільш архаїчних українських говірок. Польський мовознавець обстежив з цією, між іншим, метою багато підляських, поліських, холмських, гуцульських та лемківських говірок української мови». «Записані мовні матеріали з цих архаїчних і периферійних говірок української мови дали дослідникові можливість глибше зрозуміти деякі факти з історичної фонетики української мови, такі як походження *i* зі староукраїнських подовжених *o*, *e*, чи т.зв. «ять». Важливі висновки у відношенні до появи дифтонгів (двозвуків) у північноукраїнському діалекті він формулював саме на основі своїх записів з Підляшшя. А праці проф. В. Курашкевича пов'язувалися з тодішньою довоєнною дискусією, яку вели українські мовознавці-діалектологи про суть та історію цих дифтонгів (а вели

8 листопада 2020 р. у Пинську помер Олександр Ільїн – кандидат фізико-математичних наук, доцент Поліського державного університету та відомий краєзнавець (нар. 26.04.1956 р. у Верхньодніпровську). Покійний, якого численні статті публікувалися на сторінках нашого часопису, з Берестейщиною зв'язаний з 1977 р., коли почав працю на кафедрі математики

Берестейського державного педагогічного інституту (з 1995 р. – університету). З 1990-х років брав активну участь у громадсько-культурному житті регіону – як член «Просвіти Берестейщини» імені Тараса Шевченка та співробітник тижневика «Берестейський край» (1996-1999), Української науково-педагогічної спілки «Берегиня», Товариства української мови і літератури при Спілці білоруських письменників, Західнополіського науково-краєзнавчого товариства «Загороддя», редактор часопису «Гістарычная брама. Гісторыя і культура Палесся», співавтор антології української літератури Берестейщини «До тебе, світе», лауреат Берестейської літературної премії імені Василя Дмитрюка. Похорон відбувся 10 листопада в Пинську. **Ред**

цю дискусію такі видатні українські мовознавці, як В. Ганцов, О. Курило, С. Смаль-Стоцький, І. Зілинський). Осібну статтю опублікував В. Курашкевич про характерні прикмети північноукраїнських говірок на стику з білоруською мовою між Бугом і Нарвою. ...дослідження говірок цієї території було йому доручено Комісією з наукових досліджень Східних земель і він протягом 1937 р. обстежив та зробив записи в 70 місцевостях (села) навколо таких більших осель, як Заблудів, Страбля, Більськ-Підляський, Мілейчиці, Константинів, Волчин, Високо-Литовське, Гайнівка, Нарва. „Про ці говірки, – пише автор, – не було досі майже жодних інформацій, а говірки ці дуже важливі для «руської» діалектології, бо глибоко наświetлюють проблему розвитку типових українських та білоруських мовних явищ».

27 лютого 1935 року у селі Симоновичі поблизу містечка Дорогичинь на Берестейщині народився діалектолог та діалектоперекладач **Федір Климчук**. Після закінчення навчання на історичному відділенні Пинського державного учительсько-

го інституту (1954 р.), працював учителем у школах Столинського і Дорогичинського районів та з 1957 р. почав ґрунтовно досліджувати мову, фольклор і етнографію регіону. У 1964-1967 рр. заочно навчався на історичному факультеті Мінського державного педагогічного інституту, 1968 р. вступив до аспірантури при Інституті мовознавства Академії наук БССР та після її закінчення, з 1971 р., працював у секторі діалектології, з 1981 р. – старший науковий співробітник. Його заслугою було дослідження українського мовного масиву на території Берестейської області Республіки Білорусь та опрацювання дуже детальної діалектологічної районізації, до якої включив також українські говірки на території сучасних Люблинського і Підляського воєводств. Голова громадського об'єднання Західнополіське науково-краєзнавче товариство «Загороддя», редактор та упорядник збірників «Загороддя». Говіркою рідного села переклав «Новий завіт» та фрагменти творів світової літературної класики. Помер 22 жовтня 2018 р. у Мінську. **Л. С.**

Związek Ukraińców Podlasia w 2021 roku dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP realizuje zadania:

1. Wydawanie ukraińskiego pisma Podlasia „Nad Buhom i Narwoju” – w rok jubileuszu 30-lecia.
2. Festiwale kultury i tradycji ukraińskich na Podlasiu.
3. Audycje radiowe w języku ukraińskim „Ukraińskie słowo”.
4. Spotkania z podlaskim folklorem, tradycją i poezją ukraińską.
5. Warsztaty kultury ukraińskiej dla dzieci i młodzieży „U źródeł”.
6. Działalność amatorskich zespołów artystycznych.
7. Tomik wierszy Iwana Kyryziuka „Modlitwa skowronka”. Wiersze wybrane.
8. Działalność Związku Ukraińców Podlasia.

Порятунок для музейної хати в Голі

Для захисту та розбудови Музею під відкритим небом у Голі (Skansen w Holi), у 1990 році було засновано Товариство любителів музею матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі. Історія існування музейної хати в Голі, що на Володавщині, починається з 1989 року. На жаль, 19 липня 2020 року буря пошкодила її стріху, зірвавши верхній шар конструкції, наслідком чого дощ затопив історичний інтер'єр XIX ст. Буря зламала також крила на вітряку-млині, повалила старовинні дерева та пошкодила інші музейні будівлі.

Осердям музею в Голі є хата, яка була перевезена з села Вирики в 1989 році. Світлина виконана під час «Голянського ярмарку» 27 липня 2008 р. (Фото Ю. Гаврилюка)

Історія музейної хати

Музей в Голі функціонує на громадських, добровільних засадах. Ним безпосередньо опікується правління Товариства любителів музею матеріальної культури Холмщини та Підляшшя в Голі. Юридичні зміни в самоврядуванні у Польщі, з огляду на європейські норми, та фінансова підтримка уряду на різних рівнях (міністерства, воєводства, повітів і гмін) показали, що проведення заходів на громадських засадах дуже ускладнене. Адаже фінансові проекти не розглядаються і відкидаються з огляду на помилки, а загальні бланки для одержання фінансових коштів на діяльність ускладнені.

Завдяки довгому вже існуванню музею став доволі відомий у структурі музейних одиниць Польщі. Його давно відвідують туристи та любителі фольклору. Бували тут і читачі «Над Бугом і Нарвою», і неодноразово члени Товариства «Холмщина» зі Львова, Городка та Луцька. В хаті та на території музею відбувалися різ-

ні культурно-етнографічні заходи. Тут читала свої вірші народна поетеса з села Довгоброди Марія Сарнацька. Виступав на сцені «Голянського ярмарку» Академічний державний ансамбль пісні і танцю імені Григорія Верьовки з Києва, перемиська «Бандура» Ольги Попович. Тут виконувала пісні відома співачка з Лемківщини Юлія Дошна та колектив «Ранок» із Більська.

Осердям музею в Голі є хата, яка була перевезена з села Вирики в 1989 році. У 1990 році хату повністю реконструйовано, включно з експозицією. Інтер'єр хати, тобто велика світлиця (кухня), ванкір, сіни і дві комори, був облаштований на підставі етнографічних даних отриманих від людей-старожилів. Розміщені тут були експонати, які збереглися разом із привезеною хатою, та реконструкції на основі етнографічної літератури. Відтворено також велику піч з місцем для снання (запінком), справжню окрасу хати. Оскільки вона була збудована на початку XX ст., її внутрішня експозиція де-

монструвала житловий простір українського побуту тодішньої етнічної української Володавщини.

Для туристів, які відвідали музей в Голі, хата з українськими артефактами, зокрема іконами під вишиваними рушниками, була чимось особливим і винятковим. Відвідувачі мали тут нагоду заходити досередини хати, а не так, як в інших етнографічних музеях лише спостерігати експозицію через планку у дверях. Інтер'єр відповідав описам краківського художника і етнографа Януша Свежого, який під час довоєнних польових досліджень у 1938 р. записував на Володавщині в селах Кривоверба і Вирики український побут та фольклор. Вчений лише після війни зміг видати свій «Atlas strojów podlaskich» (Варшава, 1959). Етнічна українська структура Володавського краю тоді вже була повністю зруйнована переселенням українців у 1945 році до Радянської України, а також в 1947 році в ході акції «Вісла» на західні землі Польщі.

Під солом'яною стріхою

Хата, яка є справжньою окрасою простору голянського музею, потребує особливої уваги, зокрема, її солом'яне накриття. Воно у XIX столітті та впродовж першої половини XX ст. виготовлялося з житньої соломи. На жаль, таке накриття може слугувати до 15-ти років і його треба міняти, а в наш час ремесло його виготовлення стало рідкісним, майже втраченим.

1989 року стріху на нашій хаті зробив майстер з українським родоводом з села Кропивки, Іван Вовниш, якого батько Онуфрій був ковалем. Він дуже добре пам'ятав давні технології і накрив тоді хату дуже архаїчним способом, який називається декуванням. До лат на даху він прив'язав в'язки соломи перевеслом. Тобто в'язки соломи на стрісі були, можна сказати, закріплені до лат одним довгим перевеслом. Друга заміна покрівлі даху відбулася у 2006 р. Тоді стріху з житньої соломи робили майстри з Вириків. Вони

накрили дах головачами і хвостачами. Техніки декування, яку запропонував в 1989 р. майстер з села Кропивки, вони не знали.

Влітку 2020 р. технічний стан стріхи був вже край незадовільний. У багатьох місцях видно було перевесла, якими прив'язано хвостачі до лат. Лати – це довгі жердини, якими є уперек кроков обшитий весь дах хати. Для накриття даху соломою, лати кріпляться цвяхами до кроков на відстані приблизно 40 см одна від одної. Але з етнографічних досліджень відомо, що при традиційному способі облаштування лати прив'язували тиблями, а не цвяхами. А ще при способі облаштування стріхи «внатруську» для кращої зчеплення соломи на латах, кріпили дерев'яні кілки 25 см завдовжки, або робили лати зі сучкуватих жердин. Таке пошиття траплялося на сусідньому Поліссі.

Ремонт після руйнування

Буря, яка пройшла у липні над нашим музеєм, зірвала частину стріхи і пошкодила найважливіший елемент даху – гребінь на хаті, скинувши верхній шар конструкції жердин-ключин. Дах ми тимчасово захистили поліетиленовою плівкою, однак, коли йде дощ, вода все одно потрапляє до музейної будівлі, тим самим руйнуючи її. Тому правління товариства попросило фінансової допомоги через збір коштів у тих, хто відвідував музей в Голі, або знає про його існування. І хоча люди щедро відкликаються на наше прохання, відчувалося, що час коронавірусу не сприяє музейним ремонтам та культурним ініціативам.

Не чекаючи на результат збору коштів, правління Товариства любителів музею приступило до ремонту ста-

З фотохроніки ремонту: Роблення перевесла – Верстат до виготовлення елементів стріхи – Складені хвостачі – Хата під новою покрівлею. Фото надані автором статті

ровинної хати. Цей захід виявився непростим – через відсутність майстрів, які би могли зробити нову стріху. На щастя, у межуючих з чудом обставинах, майстер на рещті знайшовся. Це пан Петро Корпиш з села Пашенки Парківського повіту, який займався накриттям стріх на хатах, хлівах та клунях в післявоєнні роки. Останню «свою» стріху він накрив на столі двадцять років тому.

Отже, у жовтні свіжа солома на стріху була завезена, а майстер домовлений. Перше, що він зробив, то привіз верстат для виготовлення пошиття. Це простий прилад для виготовлення традиційних елементів стріхи. Перший елемент це облямівка, зроблена з двох спільно зав'язаних снопів, які мають назву головачі. Майстер поррахував довжину і ширину хати та виготовив

потрібну кількість головачів. Солома на головачі повинна бути коротшою. При облаштуванні даху ми бачимо її рівненькою від відземків або окоренків, тобто від нижньої частини зрізування серпом стеблин соломи. Далі йдуть елементи пошиття, які називаються кулі або хвостачі. Вони кріпляться до лат відземками, колоссям вниз, закриваючи весь простір солом'яної покрівлі даху.

Ці елементи майстер готує за процедурами на верстаті-придаді. Він вкладає перевесло до спеціального ривчака на пульті верстату і кладе відповідну в'язку соломи. Тут він її закріплює спеціальним залізним держачком. Вигладжує перевесло, перегинає на два протилежні боки і на верх кладе другу в'язку соломи та зв'язує обидві (нижню і верхню в'язки) одним перевеслом. Тоді перекручує верхню в'язку навколо нижньої і таким чином створюється перший елемент покрівлі, тобто хвостач. Перев'язуються хвостачі перевеслами по п'ять штук. Пов'язані в снопи, складаються в невеликі скирти відземками від себе, щоб вони вляглися. Коли ними обшиватиметься покрівля даху, рівно прилягатимуть до неї. Закріплені перевеслами до лат, вони створять суцільну структуру солом'яної стріхи.

Спосіб покрівлі солом'яних дахів на Холмщині і Підляшші сміливо можна назвати культурною спадщиною українського минулого. При, здавалося б, простоті самої технології, виготовлення стріхи виявляється непростим завданням. Її виготовлення відзначається дуже складною технологічною структурою. На жаль, ця старовинна технологія практично зовсім втрачена і відтворити її просто неможливо.

Тадей КАРАБОВИЧ

Od mriji pro litanie do litajuczoji „Mriji” (3)

Igor Sikorski w uniformie studenta KPI

Wreszcie lecimy!

Pierwsze samoloty Igora Sikorskiego, które powstały w latach 1909 i 1910, miały oznaczenia BiS-1 i BiS-2, były bowiem budowane wspólnie z innym studentem, synem kijowskiego kupca Fedorem Bylinkinem, kabin oczywiście nie miały, a jedynie krzeselko dla pilota. Przy czym zbudowany w 1909 r. BiS-1, z 15-konnym silnikiem i śmigłem w układzie pchającym, ukończony w lipcu 1909 r., okazał się niezdolny do latania, wykonywał jedynie podskoki. Kolejną konstrukcją, którą Sikorski wyposażył w silnik i śmigło, były... sanie, które zaczęły „latać” po zaśnieżonych polach, a nawet kijowskich ulicach w styczniu 1910 r. Chodziło oczywiście nie o zabawę, lecz o próby badawcze, zresztą ten mało znany i nieefektywny rodzaj transportu w 1915 r. zaczęła wykorzystywać armia rosyjska. Wiosną zbudowany został nowy dwupłatowiec – wyposażony w silnik 25-konny i śmigło ciągnące BiS-2, który był już o wiele bardziej udaną konstrukcją. Pokazany został publicznie 16 czerwca 1910 r. podczas prezentacji zorganizowanej przez Kijowskie Towarzystwo Żeglugi Powietrznej i jak donosiła gazeta „Kijewlanin”, aeroplan pilotowany przez Sikorskiego z łatwością oderwał się od ziemi i przeleciał około 250 metrów.

I. Sikorski na BiS-1

I. Sikorski z F. Bilinkinem w aerosaniach

I. Sikorski na BiS-2

Wyprzedził księżę...

BiS-2 miał szansę być pierwszym zdolnym do lotu samolotem *witczyznianym* (zbudowanym w Ukrainie), jednak studenci kijowskiej politechniki zostali wyprzedzeni przez jej niedawnego profesora, inż. Aleksandra Kudaszewa (1872-1917), który pierwszy lot na swoim K-1 odbył 5 czerwca 1910 r. Notabene, K-1 mógł być pierwszym latającym samolotem *otieczestwiennym* (zrobionym w Imperium Rosyjskim), lecz ten lot nie został wcześniej zgłoszony, przez co palmę pierwszeństwa otrzymał Hakkel-III Jakuba Hakkela, który wzniósł się dzień później. Jego niemieckie nazwisko to zresztą kolejny argument do tezy, że znaczna, jeżeli nie większa część dorobku naukowego i technicznego z doby Imperium Rosyjskiego, była dziełem umysłów nie rosyjskich, lecz ukraińskich, niemieckich i pozostałych – mniej lub bardziej *inorodczeskich* (tak w mowie potocznej określano carskich poddanych niesłowiańskiego pochodzenia).

Urodzony w Petersburgu Aleksander Kudaszew był właśnie noszącym książęcy tytuł potomkiem *inorodca* – tatarskiego wielmoży z dawnej Złotej Ordy, który na przełomie XVII i XVIII w. przyjął prawosławie. Część rodu była od kilku pokoleń zakorzeniona na terenie Ukrainy, miała bowiem majątki w guberni kijowskiej i chersońskiej. Dziadek awiatora Siergij Kudaszew (1795-1862), w latach 1838-1844 kijowski wicegubernator, miał liczne potomstwo, przez które Aleksander był spokrewniony z wybitnymi postaciami ówczesnego życia

umysłowego. Jego cioteczynymi braćmi byli Serhij Podołyński (1850-1891) – jeden z pionierów ekonomii ekologicznej oraz twórców idei noosfery, Mikołaj Berdiajew (1874-1948), przez wielu uważany za najwybitniejszego filozofa XX w. oraz poeta, tłumacz i krytyk literacki Serhij Berdiajew (1860-1914). Berdiajewowie byli rodowitymi Moskwiczinami i podobnie jak Kudaszewowie w Ukrainie zakorzenili się poprzez służbę na jej terenie i związane z tym ziemskie nadania – w 1797 r. gen. Mikołaj Berdiajew (1744-1823), gubernator rozległej guberni noworosyjskiej (z centrum w Noworosyjsku, czyli obecnym Dnieprze), a później gubernator kijowski otrzymał na własność połowę miasteczka Obuchów na południe od Kijowa. Tam też urodzili się jego prawnukowie Serhij i Mikołaj, z których pierwszy, używający twórczego pseudonimu *Obuchowець*, był nie tylko *urodźcem Ukrainy*, ale też „przez całe swe życie, prześladowany przez carską policję i żandarmerię w Ukrainie i przez Wielkorosów-szowinistów w Rosji, którzy oskarżali go o «chochłomaństwo», we wszystkich dziedzinach swej twórczości bronił interesów Ukrainy” („Chroniki Obuchowa”). Wystarczy zresztą przeczytać pierwsze zwrotki jego wiersza „Do syna”:

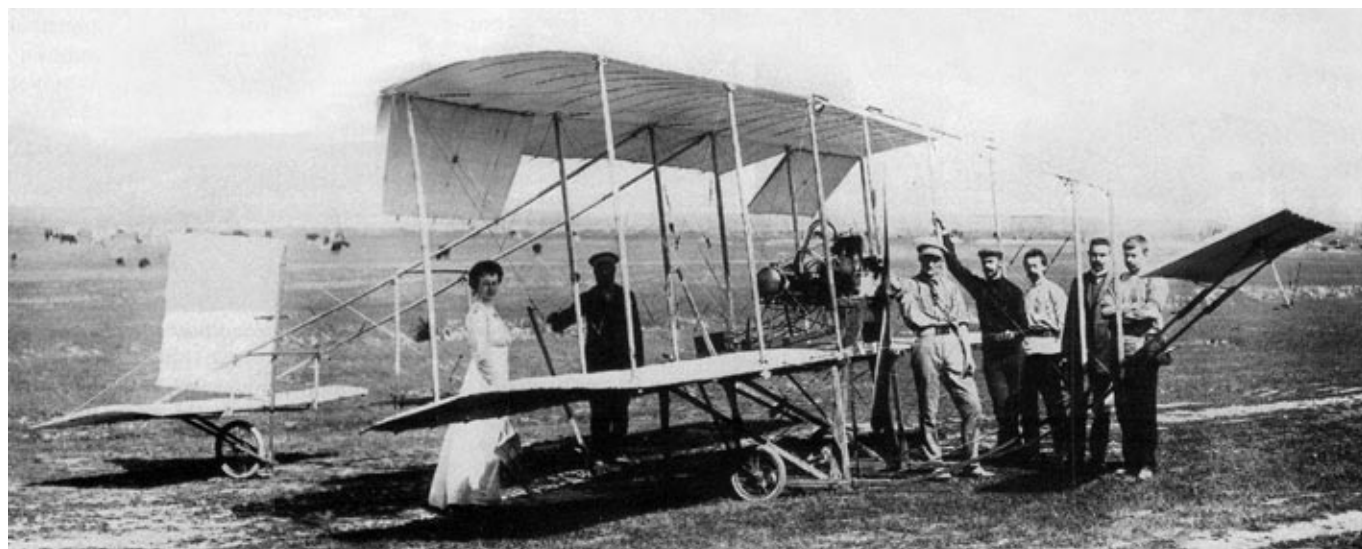
Mołysia, synu, za Wkrajinu,
Mołysia, synu mij,
Szczob Boh pidniaw jiji z rujiny,
Szczob daw Win wolu jij.

Szczob sonce prawdy i swobody
Nad neju siało deń i nicz;
Szczob wsiaki swary i nezhody
Powik wteklej wid neji pricz!

Nad Dniepr twórczość literacka w języku ukraińskim, którą Serhij Berdiajew rozpoczął w latach 80. XIX w., musiała początkowo docierać okrężną drogą, przez prasę wydawaną we Lwowie i Czerniowcach, gdyż dopiero po rewolucji 1905 r. pojawiła się możliwość wydawania ukraińskojęzycznej periodyki w Kijowie.

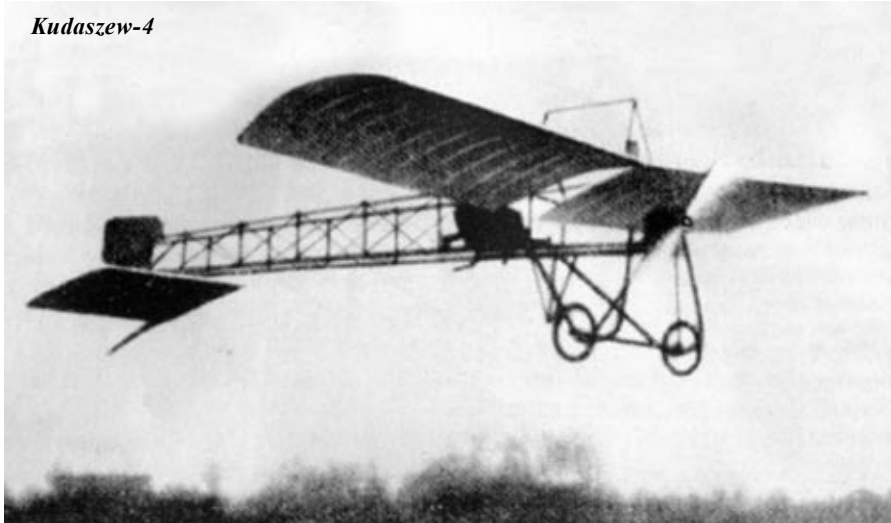
Wróćmy jednak do Aleksandra Kudaszewa, który był z wykształcenia inżynierem drogownictwa i pracował początkowo przy budowie dróg na terenie Gruzji. W 1897 r. zamieszkał w Kijowie, co dało mu możliwość prowadzenia badań naukowych w laboratoriach Uniwersytetu Św. Włodzimierza, a później pracy dydaktycznej w Kijowskim Instytucie Politechnicznym. Oczywiście aktywnie działał też w Kijowskim Towarzystwie Żeglugi Powietrznej. Co ciekawe, swoje pierwszeństwo we wzniesieniu się ponad kijowską ziemię księżę Kudaszew zawdzięczał w pewnej mierze Sikorskiemu, od którego otrzymał do swego samolotu śmigło, po tym jak jego własne rozsypało się w trakcie prób (podobnie jak silniki, dobrej jakości śmigła były zapewne prywatnym importem z Francji).

Znane są cztery konstrukcje Kudaszewa z lat 1910-1911. Dwa pierwsze samoloty to dwupłatowce, przy czym K-1, z umieszczonym z przodu sterem wysokości, nieco przypominał ówczesne „latające tyłem” dwupłaty amerykańskie i francuskie, z którymi konstruktor bliżej zapoznał się podczas pobytu nad Sekwaną w 1909 r. K-2 był bardziej nowoczesny i miał klasyczny układ napę-

Pierwszy samolot Aleksandra Kudaszewa, czyli dwupłatowiec ze śmigłem ciągnącym i sterem wysokości z przodu. Zdjęcie wykonano w dniu pierwszego lotu – konstruktor stoi drugi z prawej.

Kudaszew-4

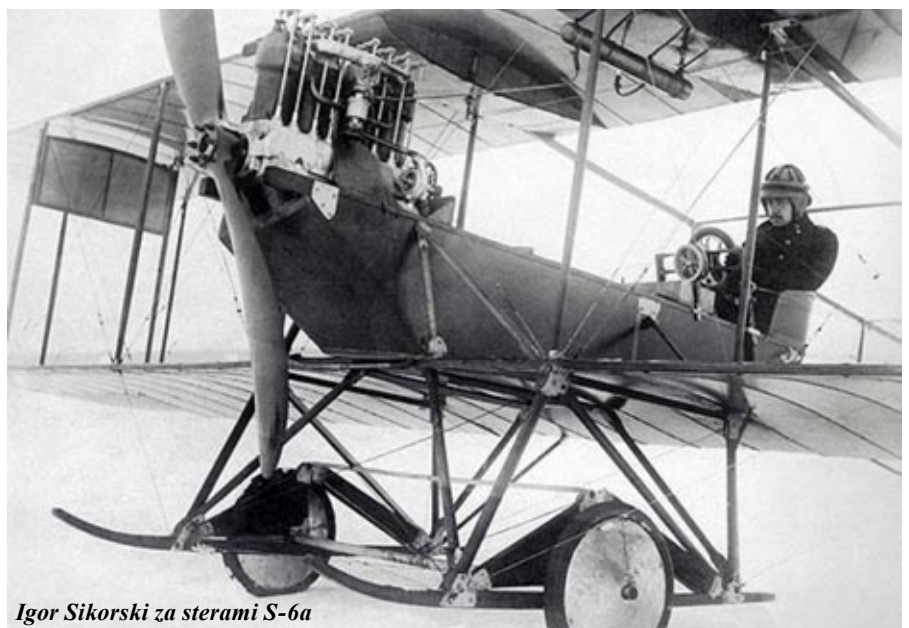
du i sterowania, zaś K-3 i K-4 to już jednopląty. Właśnie tego typu konstrukcje, mające początkowo charakterystyczny maszt, do którego mocowano linki stabilizujące skrzydła, uwiecznił na swoich pocztówkach ukraiński rysownik-humorysta Wasyl Hulak.

K-4, będący udaną próbą stworzenia dostępnego i niezawodnego samolotu, został zbudowany już nie chałupniczo w hangarze na kijowskim aerodromie, lecz w warsztatach lotniczych Rosyjsko-Bałtyckiej Fabryki Wagonów w Rydze (stąd inne oznaczenie to RBVZ-1), gdzie konstruktor został zatrudniony. Pierwszy lot K-4 odbył się w kwietniu 1911 r. i jeszcze w tym samym miesiącu został pokazany na pierwszej w Rosji międzynarodowej wystawie lotniczej, otrzymał też wielki srebrny medal Imperatorskiego Rosyjskiego Towarzystwa Technicznego. Jednak pozostał prototypem, niedługo później rozbitym, a Kudaszew zajmował się organizowaniem produkcji francuskich dwupłatowców „Sommer” (zginął w 1917 r. na froncie I wojny światowej).

Nie tylko latać, ale też wozić!

Bardziej owocnie rozwijała się, początkowo kijowska, a potem petersburska, kariera Igora Sikorskiego, który po pierwszym sukcesie, jakim było wzniesienie się w powietrze BIS-2, tworzył kolejne warianty latających aparatów. Ich pełne zestawienie miłośnicy lotnictwa znajdą na stronie Igor I. Sikorsky Historical Archives, Inc. (www.sikorskyarchives.com), gdzie mianem „pierwszego praktycznego samolotu”, a więc nadają-

cego się nie tylko do krótkotrwałych lotów pokazowych, jest tu określony model z oznaczeniem S-5, zbudowany w kwietniu 1911 r. Był to dwupłatowiec o podobnym schemacie konstrukcyjnym, ale znacznie większy, o rozpiętości górnego skrzydła 12 metrów (BiS-2 miał 8 m) i wyposażony w 50-konny chłodzony wodą silnik niemieckiej firmy Argus Motoren. Na tym właśnie aeroplanie młody konstruktor zdał egzamin na tytuł pilota-awiatora – zgodnie z zasadami ustanowionymi przez powstałą w Paryżu Międzynarodową Federację Lotniczą trzeba było na wysokości 50 m wykonać 5 pełnych „ósemek” nie krótszych niż 500 m i z powodzeniem wylądować. Zdobył też wszechrosyjskie rekordy: wysokości (500 m), długości (85 km), czasu (52 min) i szybkości lotu (125 km/h), które wcześniej należały oczywiście do samolotów francuskich (używanych podczas pokazów, a także zakupionych przez armię imperatorską).

Igor Sikorski za sterami S-6a

W październiku 1911 r., po wylataniu ok. 10 godzin, samolot uległ całkowitemu rozbiciu podczas pokazów na targach w Białej Cerkwi. Powodem katastrofy, którą tuż po starcie spowodowało zgaśnięcie silnika, było dostanie się do dyszy gaźnika owada, co zablokowało dopływ paliwa. Ta przykra przygoda spowodowała, że Sikorski zaczął myśleć o wielosilnikowym samolocie, zdolnym do kontynuowania lotu pomimo awarii jednego z nich.

Droga od myśli do dzieła okazała się nadzwyczaj krótka, na co wpłynęły zapewne wydarzenia podczas manewrów wojskowych w okolicy Kijowa we wrześniu 1911 r., gdy S-5 wyprzedził przydzielony do manewrów samolot wojskowy (najpewniej „Farman”) i okazał się zdolny do trwającego ponad godzinę lotu na wysokości 500 m, co zwróciło uwagę obecnego na ćwiczeniach cara, który raczył spotkać się i porozmawiać ze swoim utalentowanym poddanym. Kolejnym sukcesem było pobicie w marcu 1912 r., na samolocie S-6, rekordu w szybkości lotu z dwoma pasażerami na pokładzie (111 km/h), zaś jego modernizacja z aerodynamicznym kadłubem, oznaczona jako S-6a, otrzymała wielki złoty medal na moskiewskiej wystawie lotniczej w kwietniu 1912 r. W tym samym miesiącu Sikorski otrzymał propozycję posady głównego konstruktora w otwieranym właśnie w Petersburgu dziale lotniczym ryskiej Rosyjsko-Bałtyckiej Fabryki Wagonów, z której skwapliwie skorzystał i przerwawszy studia na KPI przeniósł się nad Nowę. Dawało to możliwość przejścia

od naśladownictwa do nowatorstwa, wynikającego z założenia, że przyszłością lotnictwa są duże samoloty wielosilnikowe, które można użytkować w każdej porze roku, a więc z zakrytymi kabinami dla pilotów i pasażerów.

Pradziadek Jumbo Jet-a...

W sierpniu 1912 r. zaczęły się prace przy budowie pierwszego na świecie wielosilnikowego statku powietrznego, który – chociaż wg ówczesnych ekspertów w ogóle nie miał prawa oderwać się od ziemi – stał się prototypem ciężkich samolotów transportowych, pasażerskich i niestety bombowców. Samolot, oznaczony we wspomnianym spisie konstrukcji Sikorskiego jako S-21, a przez pracowników fabryki nazwany „Le Grand” (Wielki), pierwszy w pełni udany lot odbył w maju 1913 roku (w zakładzie oprócz Sikorskiego był też drugi pilot Heorhij Jankowski i mechanik Włodzimierz Panasiuk, który również przybył z Kijowa). W pierwotnym zamyśle była to konstrukcja dwusilnikowa, jednak w trakcie prób Sikorski dodał jesz-

cze dwa silniki. Ostatecznie więc maszyna, oficjalnie ochrzczone „Ruskim Witiazem” (rycerzem), otrzymała cztery silniki Argus ze śmigłami w układzie ciągnącym o mocy 100 KM każdy, które były zdolne unieść samolot o całkowitej masie startowej prawie pięciu ton (waga bez obciążenia to 2,7 tony).

„Witiaz”, który nieco przypominał wagon tramwajowy ze skrzydłami (było nie było – powstawał w fabryce wagonów), został zaprojektowany z myślą o wykorzystaniu także do celów wojskowych, zwłaszcza zwiadowczych. Miał więc przedni pokład z reflektorem i miejscem na karabin maszynowy i był zabudowany tylko częściowo, co w sytuacji gdy standardowa prędkość lotu nie sięgała 80 km/h nie wydawało się problemem. Natomiast całkowicie chroniona przed pędem powietrza i kapryśnymi aury była kabina z przedziałami dla załogi i pasażerów, dla których wygodny w czasie podróży umieszczono kilka plecanych krzeseł, stolik, a za przegródką umywalkę i toaletę. A więc prawie że *Jumbo Jet*, tylko że w wydaniu epoki *fin de siècle*-u – nawet pierwszy pilot, tak jak w obecnych samolotach pasażerskich, siedział z lewej strony. Przyrządy

sterownicze były oczywiście zdublowane, co pozwalało kierować samolotem na zmianę, bez przesiadania się pilotów i oczywiście zwiększało bezpieczeństwo (bezpieczeństwu technicznemu służył też, dzisiaj już niepotrzebny, magazyn części zamiennych). Zatem entuzjastyczny tytuł „Ihor Sikorskyj – kyjanyń, kotryj pidniaw u nebo use ludstwo!”, jakim opatrzone film poświęcony nadaniu w 2018 r. imienia konstruktora lotnisku „Kijów” (w dzielnicy Żulany), nie jest jakąś wielką przesadą.

Historia praprototypu obecnego ciężkiego lotnictwa, zarówno cywilnego, jak i wojskowego, była dość krótka – we wrześniu 1913 r. skrzydło stojącego na aerodromie „Ruskiego Witiazia” zniszczył silnik, który oderwał się z lądującego dwupłatowca (ówczesnym „etażerkiem” zdarzały się nawet takie przygody!). Uszkodzonego samolotu, który odbył w międzyczasie 53 udane loty, nie remontowano, albowiem Sikorski w sierpniu 1913 r. zaczął budować prototyp kolejnego ciężkiego samolotu.

..ale też Flying Fortress

Ten S-22, na cześć bohatera starokijowskich bylin nazwany „Ilija Muromiec”, pierwszy lot odbył w styczniu 1914 r. i już po kilku miesiącach wytwórnia otrzymała od armii kontrakt na budowę 10 maszyn. Na kolejnym samolocie, zbudowanym poza tym kontraktem, w czerwcu 1914 r. Sikorski dokonał przelotu z Petersburga do Kijowa. Dalekosiężny lot tego egzemplarza, nazwanego „Ilija Muromcem Kijowskim”, jeszcze raz potwierdził wartość samolotów wielosilnikowych. Pokazowy przelot nad Kijowem oglądało właściwie całe miasto, a na wniosek Kijowskiego Towarzystwa Żeglugi Powietrznej Sikorskiemu, chociaż nie ukończył studiów na KPI, został nadany tytuł zawodowy inżyniera-mechanika.

Po wybuchu I wojny światowej z gotowej już partii „Muromców” utworzono pierwszą w świecie bojową jednostkę ciężkich samolotów wielosilnikowych – eskadrę statków powietrznych pod dowództwem gen. Michała Szydlowskiego, który wcześniej kierował ich petersburską wytwórnią. Ogółem do 1917 r., gdy rewolucja, która obaliła carat, zahamowała, a potem zupełnie zatrzymała pro-

„Grand”, czyli „Ruski Witiaz”, a w kabynie jego projektant i pierwszy pilot (Sikorski wszystkie swoje konstrukcje oblatywał osobiście)

„Ilija Muromiec” podchodzący do lądowania. Przy stosunkowo niewielkiej szybkości samolotu (do 100 km/h) można było bezpiecznie wychodzić na jego skrzydła i kadłub

dukcję i modernizację „Muromców”, wyprodukowano nie mniej niż 85 tych samolotów w kilku wersjach (od S-22 do S-27). Były one wykorzystywane do bombardowań (zabierały do 900 kg bomb) i misji rozpoznawczych – mogły przebywać w powietrzu do 10 godz. Wykonano ok. 300 – 400 lotów bojowych i zrzucono ok. 48 ton bomb, przy czym tylko jeden z nich został strącony przez przeciwnika. Później „Muromce” były wykorzystywane w działaniach wojennych wywołanych bolszewickim przewrotem w listopadzie 1917 r., formalnie miały je na stanie też siły powietrzne Ukraińskiej Republiki Ludowej. Ostatnie zdolne do lotu egzemplarze przetrwały do 1923 r., m.in. w latach 1921-1922 obsługiwały przewóz poczty i pasażerów na linii z Moskwy do Charkowa, który był wówczas stolicą Ukraińskiej SSR.

Obok tego najslawniejszego dzieła lat młodzieńczych Sikorski do końca 1916 roku zaprojektował cały szereg mniejszych samolotów, oznaczonych w spisie numerami od S-7 do S-20, przeważnie dwumiejscowych dwupłatowców. Większość z nich istniała jednak wyłącznie w prototypowych egzemplarzach lub nawet tylko w formie rysunków. Do produkcji w niewielkiej na ogół liczbie weszły używane przez wojsko konstrukcje: wodnosamolot S-10 dla Floty Bałtyckiej (1913 r., zbudowano 16 egz.), szkoleniowy S-12 (1913 r., 12 egz.), pierwszy w świecie myśliwiec eskortujący S-16 dla wspólnych działań z „Iliją Muromcem” i obrony lotnisk przed wrogimi samolotami (1915 r., 34 egz.), wreszcie myśliwiec S-20, mający sprostać nowym wymogom walki powietrznej – pojawieniu się w połowie 1916 r. samolotów z synchronizatorami

Żarty żartami, ale ciężko zranić lub zabić może dowolny zrzucony z samolotu przedmiot, zwłaszcza wybuchający. Po raz pierwszy bombardowania z użyciem samolotu dokonała w 1911 r. armia włoska w Afryce Północnej – na żołnierzy tureckich zrzucono wtedy cztery dwukilogramowe bomby. Oprócz bomb, do rażenia piechoty i kawalerii używano też metalowych strzałek, zwanych fleszetami, które zrzucano w czasie lotu na niewielkiej wysokości. Na początku I wojny światowej do bombardowania wykorzystywano zwykle samoloty zwiadowcze. „Ilija Muromiec”, który służył w roli samolotu bojowego zaczął pod Warszawą w lutym 1915 r., był uzbrajany przeważnie w bomby ważące około 5 pudów (80 kg), rzadziej 15-pudowe (240 kg). Na jesieni 1915 r. prowadzono też próby z widoczną na zdjęciu bombą o wadze 25 pudów (400 kg) – drugi na lewo od bomby stoi I. Sikorski, drugi na prawo gen. M. Szydłowski.

umożliwiającymi strzelanie przez śmigło (pierwsze loty odbyły się w październiku 1916 r., ale wyprodukowano tylko 5 lub 6 egz.).

Do wybuchu w 1917 r. rewolucji Sikorski stworzył w Kijowie i Petersburgu około 25 projektów podstawowych samolotów (nie licząc modyfikacji i projektów we współautorstwie), dwóch helikopterów, trzech arosanów (sań śmigłowych) i jeden projekt silnika lotniczego. Po przewrocie dokonanym przez bolszewików konstruktor już na początku 1918 r. opuścił Petersburg. Przedostał się do portowego Murmańska i stamtąd przez Wielką Brytanię i Francję dotarł do USA, gdzie w Stratford (stan Connecticut) założył w 1923 r. własną firmę projektującą i produkującą samoloty, a później też helikoptery.

Cdn.

Jurij HAWRYLUK

«Лупиті як Сідорову козу»

Ще кілька десятків літ тому, і то не оно на наших пудляських сьолах, але й скрузь, біте било чимсь совсієм штодонним і «нормальним». Пудляські батькі білі діті – а то страп-качами (такімі звезанимі в мозоліє кунцями ручнікӯв), а то паском, а бивало, коли вже настала «цивілізація», то й кабльом од желізка чи продіжа. Діті як то діті – білі одні другіх, не раз собі нӯс розбіваючи, а сільські каваліри то й штахетою на забаві часом когось чужого налупцьовалі. Нормальним у патріальхальній культури било й вилупіті од часу до часу жӯнку, риєдш траплялося наодворӯт, хоч про бабське біте чоловікӯв якраз троху наших народних пісень назбіралоса б... Бивало, що сусієд сусієда натесав, господар – коня, бо за двох не хотієв тягнуті, а господиня кота, бо знов кусок сала украв. А учителіє то ученікӯв ще не так давно могли совсієм легально біті.

Так што всіє, котори жили на селіє нашум ще кілька десятків літ тому, з бітьом справу мієлі. То й не дівно, што в нашуй мові, яка знов не така «проста», якби нам здавалось, з'явилоса совсієм мнӯго всякіх форм, котори називають лупцьоване. Зобачмо на прикладі мови сієл між Більськом а Гайнувкою, передусієм із гміни Чижіє.

Найпопулярнієшим словом, што називає сієту неприємну для нас процедуру, є просто – *біті* (або *бити* – в залежності од типу говӯрки) із всякімі його формами – *побіті*, *набіті*, *забіті* (не дай Бог!) чи – з оригінальним українським префіксом (приростком) *попо-* – *попобіті* (значитьса, біті вельмі довго, з велікім заангажованьом).

Досить популярним є й слово *лупіті* (*лупити*) – *вилупіті*, *налупіті*, *пополупіті*, што його народ використав у приказці: *Лупіті як Сідорову козу* – скажут так, коли мова про вельмі мӯцне біте.

Цікаво, што як у пӯльськуй, так і українськуй мові в значені бітя використовуєтьса тоже совсієм позитивне слово *дати* (*дати*), *давати* (*давати*). *Ой, зараз тобіє дам!* – певно й не-

раз кричав батько за сином, коли той влієз у школу. І якось всіє зналі, про якеє значенє слова *дати* тут ідетьса... А господара одного з пудгайнувськіх сієл то й навіть прозвалі *Ойдам*, бо часто кричав у злӯсті на коня *Ой, дам*, хоч ніколи його так і не вдирив.

Гумористичні карткі Василя Гулака

Варто тут звернуті увагу на одну цікаву нашу форму слова *давати* – *поподавати*. У сьолах гміни Чижіє *поподавати* значит не оно мӯцно біті, але й штось у роді: біті словами, у сварці мӯцно лаяті. *О, вона то сусієдїє вчора поподавала!* Значитьса, всьо їєй викричала у злӯсті.

Форм, котори називають біте, у нас вельмі мнӯго, бо ж можна когось: *лупцьовати* (*налупцьовати*, *пополупцьовати*), *хвостати* (*нахвостати*, *попыхвостати*), *ломотати* (*виломотати*, *поломотати*), *шпарити* (*вишпарити*, *нашпарити*), *пудняті на когось руку*. Можна тоже когось *тесати* (*натесати*) або *товчи* (*натовчи*).

Хто по-свойому ще говорить, то й певно знає, што можна тоже комусь *справиті оглобльове*. Цікаво, що на сьолах пуд Гайнувкою *оглобльовим* зветьса остатні кілішок горієлкі, которого дают тому, хто вже виїжджає з гостіни і сієдїт на возі – на одхӯдне (од слова *оглобля* у возі) – *Куме, це*

мусово оглобльове! І кум, рад-неволя, проковкнуті мусіт. Ну, а чом зачалі говориті *оглобльове* про біте? Може тієм, што одін на кунець гостіни до-ставав кілішок, а другі часом лупцьоване? Бо ж од горієлкі до бітя дорога коротка...

Говоривши про біте, коли маємо на думці не довши, але одноразови акт, то скажемо по-нашому: *стукнуті*, *вдириті* (*удириті*), *вриєзати* (*уриєзати*) – *ой, батько вриєзав паском!* А бӯльш жартобливо вийде – *дати в томель*.

Є тоже форми і слова менш культурни, но про їх ми тут пісаті не будем.

От і жменька прикладув на тему лупцьованя. Як відно всякіх слӯв і форм не так і мало, а то ж оно приклади. А у говӯрці Вашого рӯдного села як скажут про біте?

Хоч лупцьоваті зараз негоже, некультурно, а й навіть забороняно, варто збогачуваті свӯй мовни словнічок. Отож – не лупіємо нікого як Сідорову козу, але говориємо по-нашому, користаючи з цієлого мовного богатства, которе пудляські діди-прадіди, може невельмі богати грӯшмі, але мовою на певно – нам оставілі!

Людмила ЛАБОВИЧ

Малі батьківщини

Думаю, що не треба тут пояснювати, яким особливим та різноманітним регіоном є Підляшшя. Воно з різних причин може явитися дещо відокремленим, спокійним, а мабуть і трохи таємничим. Чи то через багатовікову присутність православ'я, чи то через кількість та винятковість тутешніх мов – деколи більш українозвучних, деколи схожих радше на білоруську мову. Мабуть, цю специфіку доповнює великий простір та природа і факт, що посеред пуш, лісів і піль можна знайти села, в яких до місцевих шептук люди стоять в довгих чергах. А також такі місця, як скит на багнах, на місці давньої церкви. Додавши до цього простий сільський краєвид, а також багато місцевих співочих і танцювальних ансамблів, плекаючих традиційне виконання, вимальовується цікава та кольорова картина.

Саме такою, як у цій змальованій мною картині, багато людей бачить свою малу батьківщину – народившись тут, зростаючи і пізнаючи світ з точки зору «тутешнього», або просто віднаходячи тут своє коріння, приїжджаючи на канікули чи вікенди в батьківське село, відвідуючи дідусів, рідних, друзів.

З точки зору людини з Ольштини, приїхати в Локницю – завжди приємна відміна від міста, суть якої в тому, що життя в підляському селі

має свій власний ритм, немовби спокійніший і більш гармонійний. Крім цього – спогади. Дитиною можна погратись з іншими дітьми, захоплюватись господарськими тваринами, мабуть, навіть на корові часом проїхатись. Будучи трохи старшим – пізнавати чарівну природу, гуляючи по околиці, над рікою, спостерігати роботящих бобрів. А також, адже життя в селі несе і свої вимоги, можна пізнати, що таке справжня фізична робота і скромні умови, в яких деколи треба жити та з якими треба давати собі раду. Про це можна поговорити з сусідами, які ще донині мають звичку сісти собі на придорожніх лавочках, чекаючи, щоб поговорити з перехожим, найкраще своєю місцевою говіркою.

Для хлопця, який зростає у Варшаві серед переселенців 1947 року, східний діалект – жодне диво, однак з часом тільки дооцінюєш багатство і різноманітність підляських говірок (тим більше, що посеред однієї сім'ї часто не можуть чітко зрозумітися, де часом виникає забавне непорозуміння, з якого можна посміятися). Врешті, Підляшшя може дати змогу розширити свою перспективу і трохи приблизити східноєвропейський світ, наприклад беручи участь (завдяки приятелю-пароху) в паломництвах до монастирів над Дністром, до Чернігова, Києва, Мінська. Для тих, хто шукає, Підляш-

шя може дати ще інші цікаві можливості розвитку, посеред яких – спів, фольклорний підляський та автентичний традиційний український; участь в майстер-класах фольклорного співу, а пізніше також в українському ансамблі. Це не тільки дає радість, але й заспокоює цікавість, коли пізнаєш людей, що поділяють і підтримують твоє зацікавлення. Для тих, хто шукає, відкриваються нові двері. І відкриваються інші малі батьківщини.

Майстер-класи в Перемишлі, організовані активними діячами при Народному домі, з участю молодих перемиських виконавців і під керівництвом українських маестро, крім вражень дозволяють здобути нові і цікаві контакти. З новими знайомими буде ще нагода зустрітися на різного роду заходах – то в Варшаві на репетиції студентського танцювального колективу, то в Кракові – у домівці, то на співанках і майстер-класах на Лемковині (наприклад в Ріпках – саме з них церква зараз у скансені в Саноці). Багато вражень дають виступи на фестивалях в Мокрому недалеко Команчі, а згодом і в Бещадах, з друзями зі співочої групи з Кракова.

Хто має сімейні корені на Бойківщині чи Лемківщині, зрозуміє, як це зворушливо – повернути пісні в рідні сторони та який це ефект, коли співаєте на декілька голосів і луна несеться полонинами. Тим не менш, крім самого співу, людина може знайти сатисфакцію в дослідженні історії – так сімейної, як і минулого місцевості. Деяку інформацію важко нині знайти, особливо після десятиків років від цих подій і тим більше, коли знаків запитання багато, а нема вже кого розпитати. Нагороди-відповіді можуть нести книжки, деколи видання зроблені індивідуальними ентузіастами тематики. Якщо пощастить, вдасться розпитати безпосереднього очевидця давніх подій, як наприклад випадкову знайому, 93-річну пані Катерину з Ліського повіту. Пані

Ольштин

Катерина, як вона сама себе називає – русинка, єдина, якій під час драматичних подій акції «Вісла» дозволили залишитись у своєму селі, що розташоване на пограниччі Бойківщини з Лемківщиною. Її досконала пам'ять, чудове почуття гумору і велика щирість дозволяють пізнати багато таємниць та цікавинок про життя мешканців перед війною, про виселення та про конкретних людей, зокрема і про своїх рідних. Розмови частково рідним для неї діалектом української мови, який дуже схожий на говірку українців з Бартошиць, а також і на говірку локнян. Крім розмов, є також пісні, які з друзями співаємо для пані Катерини – українські пісні в традиційному стилі. Серед пісень – і такі, які вперше почуті, і вивчені на підляських репетиціях. Важко описати радість і зворушення учасників таких зустрічей, бо це немов неймовірні подорожі в часі.

Добре, що з Кракова в Бещади – недалеко і стежки до них відомі. Однак, і в самому місті треба якось віднайти, якщо ти сюди вже потрапив, а воно тобі нове. Коли нові обставини і майже нікого не знаєш, то переважно шукаєш чого-небудь, що

Краків

нагадає про близьке і знайоме. Часом, в першу чергу, шукаєш церкви – на краківській площі Ринок знайдеш дві. Перша – православна на вул. Шпитальній. Хоча міститься у кам'яниці, всередині, в тебе враження, трохи як в пасинківській церкві, в яку колись ровером привозила бабуся. Друга – грекокатолицька на вул. Вісльній. Тут думки мандрують до Ольштина – там на Службі майже всі україномовні. Хоча у обох чуєшся добре і знайдеш щось для себе, то у цій другій – більше знайомих і людей, з якими можеш свobodно поговорити чи заприятелювати. Але також і можливість співати зною тобі мовою в церковно-

му хорі. Серед хористів і знайомих – повна різноманітність. Є тут місцеві лемки, яких сім'ї повернулись в околиці Горлиць, Ганьчови чи Криниці. В деяких селах цих районів багато людей – свої, руснаки. Там і донині відбуваються вертепи, колядування, моментами відчувається майже, що тут зовсім інший народ – досить їх послухати, поспілкуватись з ними, або подивитись на прекрасні церкви в Квятоні, в Бортному, Сквиртному чи Новиці, де є пам'ятний знак відомому поетові Богданові Ігореві Антоничеві (Низький Бескід можна буде пізніше краще пізнати на вишколі екскурсоводів).

У Кракові можна зустріти також земляків з Гурова-Ілавецького і з Ельблонга, попитати, хто кого знає, чи є спільні знайомі (зразу інакше почувашся в новому місці). Нарешті, багато українців з Тернополя, Львова чи з Гуцульщини. Серед них – чимало талановитих музикантів «по школі», а з часом і декілька добрих друзів, з якими пізніше будуть спонтанні рейди в гори, чи то виїзди в Ойцовський національний парк. З часом з'явиться і можливість пізнати людей з місцевої фундації «Зустріч», яка допомагає українцям, що приїжджають з-за кордону, а також яка багато ангажується в інтегрування місцевих і закордонних співвітчизників, організовуючи різного роду заходи, концерти, шевченківські свята та інші. Українці в Кракові взагалі добре організовані, що підтверджує також влаштування молоддю вечорів українських пісень, до яких можна зголоситись і заспівати, або заграти улюблені пісні, в тому числі і сучасні (атмосфера – справді енергетична і надихаю-

Українська церква в селі Жерниця у Лиському повіті

Локнянський «хрест Михальчук» (Фото Ю. Гаврилюка)

ча). Є теж кіносеанси з українськими фільмами, а навіть політичні маніфестації – реакція на події російської агресії в Україні. В такому творчому і активному середовищі безумовно є простір для розвитку і пізнання не тільки культури, але і сучасної міжкультурної реальності і вразливості. Крім того, коли крім польської мови і польського товариства існує можливість зв'язатися з культурою твоєї сім'ї чи взагалі з середовищем меншин – це не тільки прискіпує інтеграцію в новому місці – це близьке і в повному сенсі «своє».

Коли приходиться відпустка чи вихідні, то переважно задумуєшся хвилинку, де їх провести. Людину, оче-

видно, тягне часто додому. Тільки виріши, де цей дім, коли в стількох місцях знаходиш частину себе, а в кожному з цих місць і так тебе тягне в інший дім? Так і можна поїхати до батьків у знаний тобі Ольштин, відвідати сім'ю в Безледах, або заїхати на цвинтар під Бартошицями, де спочивають предки і рідні, де на могилі знайдеш вирите кирилицею запитання – чи говориш і молишся мовою Тараса Шевченка? Можна також обрати інший напрямок і поїхати в Бещади, пройтись цими самими шляхами, що колись – твої бойківські і лемківські предки. Знайдеш тут посеред пустої долини відреставровану церкву-музей – одне, що залиши-

лось з колишнього села. В цій церкві добра акустика – мабуть з друзями запишеш в ній пісню. Або поїдеш ще далі – за Любачевом є селище над потоком, назва якого звучить знайома – Вишня. Тут затримаєшся на хвилину і зайдеш на чай до родичів, подивишся на сторони, де зростала бабуся. Здалека, кільканадцять кілометрів далі, видно Україну.

Або поїдеш на Підляшшя, в Локницю. Там при в'їзді до села минаєш кам'яний хрест – він поставлений твоїм прапрадідом і його братами. Побудований в 1913 році, а на ньому – Твоє прізвище.

Маріуш МИХАЛЬЧУК
Фото автора статті

Скарбникові
Союзу українців Підляшшя
Агнешці Тишкевич
щире співчуття з приводу смерті
Батька,
Петра Парфінюка,
який помер 2 січня 2021 р.,
висловлюють
члени Головної управи СУП
та редакційного колективу
«Над Бугом і Нарвою»

Співзасновникові
Союзу українців Підляшшя
Юрієві Висоцькому
щире співчуття з приводу смерті
Батька,
Леонтія Висоцького,
який помер 24 листопада 2020 р.,
висловлюють
Головна управа СУП
та редакційний колектив
«Над Бугом і Нарвою»

Голові Наукової ради
Підляського наукового інституту
д-ру габ. **Романові Висоцькому**
щире співчуття з приводу смерті
Батька,
Леонтія Висоцького,
який помер 24 листопада 2020 р.,
висловлюють
директор та працівники
Підляського наукового інституту

Ukraiński teatr słowa z muzyką i jego podlaskie konteksty

Postscriptum do rozdziału „Janczuk – pisujący sztuki etnograf z Podlasza”

Wbieżącym numerze miała być już opowieść o wystawianych w Brześciu, Klenikach i Bielsku sztukach, których autorem był najbardziej znany z braci Tobilewiczów – Iwan Karpenko-Karyj (1845-1907). Skoro jednak koniec minionego roku obrodził w nowych autorów, więc im oddajemy więcej miejsca, ograniczając się w tym numerze do zapowiedzianego opublikowania recenzji, które Iwan Franko (1856-1916) napisał po obejrzeniu sztuk Mikołaja Janczuka (1859-1921) w wykonaniu teatru Towarzystwa „Ruśka Besida” (patrz str. 41), a w tym miejscu – do kilku nowych szczegółów twórczej biografii naszego etnografadramatopisarza. Okazuje się bowiem, że Janczukowa *szewczenkiana*, o której pisał swego czasu Bazyli Białokozowicz, jest jeszcze bogatsza. W nasze ręce trafiła bowiem obszerna publikacja źródłowa „T. H. Szewczenko w epistolarji widdiłu rukopysiw” (Kijów 1966), zawierająca wcześniej nie wydane i mało znane listy z lat 1842-1917, przechowywane w Oddziale Rękopisów Centralnej Biblioteki Naukowej AN URSSR (ob. Nacionalna Biblioteka Ukrainy imeni W. I. Wernadśkocho). Wśród uczonych i twórców, którzy w tym zbiorze występują w roli autorów listów lub są w nich wspomniani, znalazł się także Janczuk.

Pierwszy z interesujących nas czterech dokumentów to list biograf, krytyka i folklorysty Mychajła Komarowa (1844-1913), napisany 22 marca (st. stylu) 1889 r. z Odessy do pisarza, folklorysty i filologa Borysa Hrinchenki (1863-1910) (nr 209, s. 112). Dotyczy on przygotowywanego do wydania w Kijowie ukraińskiego almanachu literackiego „Вістка” (Wistka – Wieść), mającego zawierać także tekst sztuki „Pyłyp Muzyka”: „Київський збірник має бути дуже цікавим. Єсть там оповідання Леонтовича, Мирного, Левицького, Мордовця, комедія Янчука: «Пилип Музика», цікава ст[аття]: «Малорус[ские] стихотвор[ные] опыты до Шевченко», де будуть надруковані всі вірші малові-

Kateryna Rubczakowa (z domu Kossak), odtwórczyni roli Ołesi w sztuce Mykołaja Janczuka „Wychowaneć”. Na sąsiedniej stronie: Plakat anonsujący przemyskie przedstawienie „Wychowancia”

домих поетів, розкидані скрізь по московських журналах, варіанти історичних дум, записаних І. Котляревським, і малюнки Шевченка з фототипіями всіх малюнків, які можна було роздобути. Коли б то все се добро вийшло на світ божий”. Niestety ta pierwsza próba wydania drukiem Janczukowego dzieła doznała niepowodzenia, albowiem almanach nie został dopuszczony do druku przez samodzielną cenzurę wszechruską.

Pozostałe trzy listy, pisane już przez samego Janczuka, dotyczą jego kolejnego, dotąd nie wspomnianego przedsięwzięcia twórczego. List z 12 stycznia 1898 r. adresowany jest do Wołodymira Naumenki (1852-1919), redaktora naczelnego miesięcznika „Кієвская Старина”, który wówczas był jedynym czasopiśmie ukraińskim w Imperium Rosyjskim. Kijowski periodyk musiał mieć nie

tylko rosyjskojęzyczny tytuł, ale też treść, gdyż zgodnie z carskim ukazem z 1876 r. (tzw. ukaz emski) zabronione było publikowanie po ukraińsku wszelkich tekstów naukowych i dziennikarskich. Wyjątek robiono tylko dla ukraińskojęzycznych (wg nazewnictwa oficjalnego – w języku małoruskim/małorosyjskim) źródeł historycznych i utworów o charakterze literackim, na co liczył nasz dramaturg, informując redakcję o swoim ambitnym zamierzeniu: „Jakoś w wolnych chwilach wpadłem na pomysł, aby ułożyć libretto w języku małoruskim do dużej opery małoruskiej. Wybrałem «Hajdamaków» Szewczenki i zacząłem ich, że tak powiem, rozkładać na akty, pozostawiając większość wierszy, coś zaś wyrzucając” (ten i następny list były pisane po rosyjsku, więc cytujemy je w tłumaczeniu). Przy czym i tutaj górę wzięła natura etnografa-folklorysty, gdyż „dla większej wierności etnograficznej” od nowa została napisana scena z udziałem konfederatów i Żydem – „po polsku, ze względu na to, że w tym obrazie uczestniczą tylko Polacy i Żydzi, pożądane jest też wprowadzenie polskiej muzyki, hymnów patriotycznych itp.”. W momencie pisania listu Janczuk miał już gotowe trzy akty w pięciu odsłonach, przy czym pierwsze dwa zostały już wcześniej wysłane do Kijowa, do kompozytora Mykołaja Łysenki (1842-1912), który miał przyrzeć się im od strony muzycznej. Janczuk prosił więc Naumenkę o zapoznanie się z nimi i ocenę pod kątem możliwości druku tej próby twórczej na łamach „Kijewskiej Stariny” – „do ogólnej wiadomości kompozytorów. Być może pojawiłyby się rzeczowe komentarze, a gdyby próba okazała się nieudana, to może ktoś inny lepiej opracowałby tę bogatą fabułę”. Na koniec Janczuk informował, że gdyby jego propozycja została przyjęta, to może już wysłać gotowy trzeci akt, czwarty jest natomiast w planach (nr 389, s. 188).

Jak wynika z listu napisanego 7 lutego 1899 r. do Pawła Żyteckiego (1836-1911), w ciągu kilkunastu miesięcy sytuacja nie-

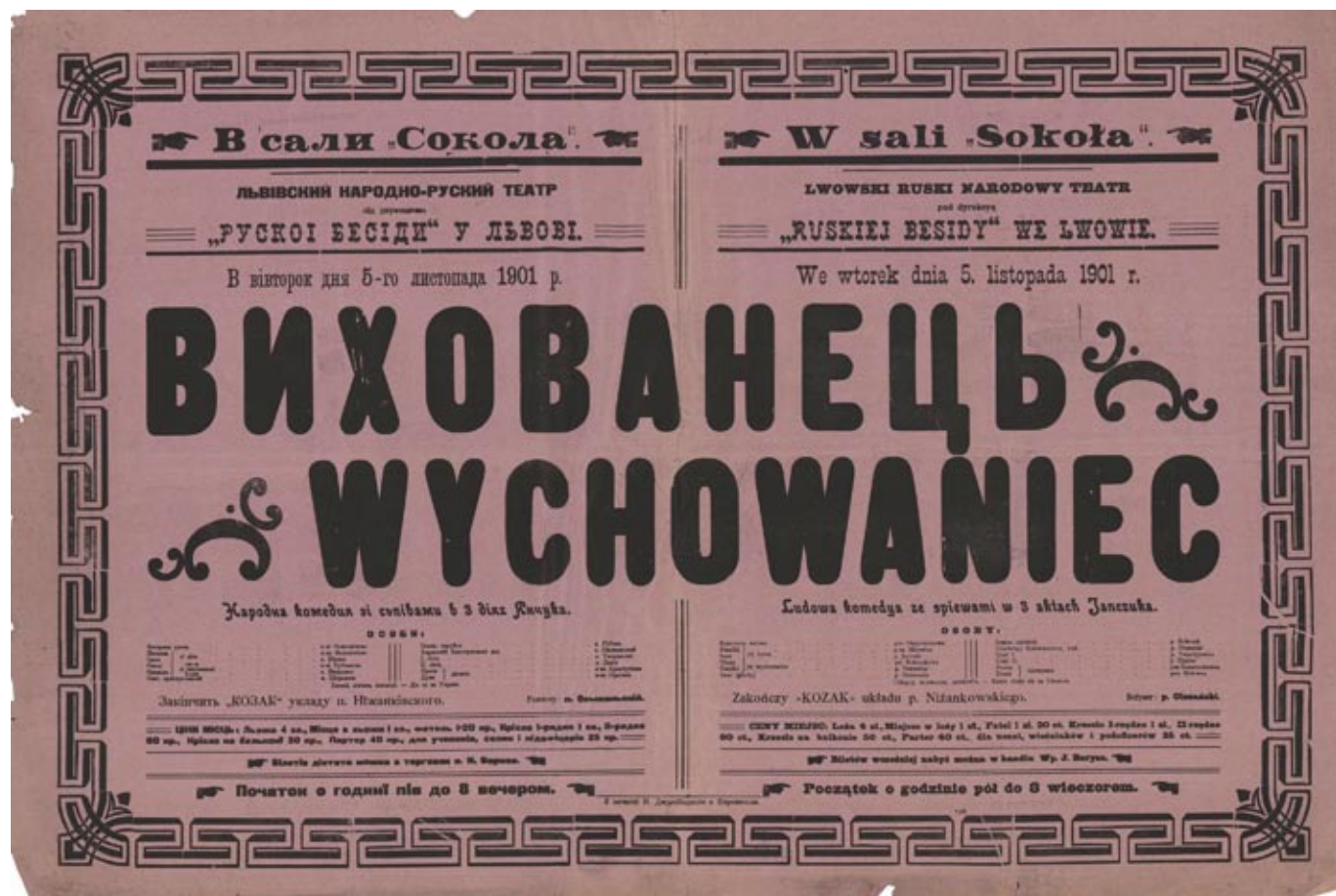
wiele się zmieniła. Czwararty akt nadal nie był napisany, Janczuk zwątpił też w możliwość druku libretta w lutowym numerze „Kijewskiej Stariny”, który ukazywał się w 85 rocznicę urodzin Tarasa Szewczenki (wg kalendarza juliańskiego Kobzar urodził się 25 lutego 1814 r.). Prosił bowiem, aby w przypadku spotkania z Łysenką Żytecki w jego imieniu podziękował kompozytorowi za kartkę z pozdrowieniami noworocznymi i przekazał prośbę o odesłanie rękopisu. Podzielił się też z kijowskim filologiem, który w swoich badaniach niemało uwagi poświęcił ukraińskim gwarom Podlasza, ogólniejszymi refleksjami na temat swego dzieła: „Możliwe, że «Kijewskaja Starina» zgodziłaby się wydrukować tę przeróbkę w szewczenkowskim (lutowym) wydaniu, ale teraz jest już późno, poza tym, czy wypada poświęcać Szewczence jego własny utwór rozszarpany na części, chociaż jest tam jeden obraz, napisany przeze mnie na nowo, ale w języku polskim, ze względu na to, że na scenie są tylko konfederaci i Żydzi. Łysenko jest temu przeciwny, ale tu odezwał się we mnie etnograf: dla pełni wrażenia pozwoliłbym przedstawicielom każdej narodowości mówić na scenie własnym językiem, zresztą, kto z Małorosów nie zna języka polskiego?” (nr 406, s. 195).

Kolejną próbę wydania swego dzieła Janczuk podjął na początku 1907 r., gdy zakaz publikacji w języku ukraińskim został już uchylony, a sama „Kijewskaja Starina”, nadal kierowana przez Wołodymyra Naumenkę, zaczęła wychodzić pod tytułem „Україна”. 15 stycznia Janczuk pisze więc list do jej redakcji: „Я скomпонував драматичну оперу, себто лібретто з Шевченкових «Гайдамаків». Коли можна – надрукуйте, може, який з наших композиторів заохотиться до цього сюжету в такій упрощеній формі. Посилаю поки що три акти, чи не поспіють вони до Шевченкового номера (февраль). Четвертий (останній) акт ще не зовсім начисто закінчений; він може бути надрукований і в другій книжці. А може, краще буде розділити по 2 акти на дві книжки, як там Вам здається” (nr 555, s. 264).

W spodziewanym przez Janczuka czasie tekst libretta na łamach „Україны” się nie ukazał, a samo czasopismo przerwało działalność z końcem 1907 r. (w związku z powstaniem innego periodyku naukowego). Na tym więc na razie kończy się znana nam historia Janczukowej próby złożenia w oryginalny twórczy sposób holdu poetyckiemu geniuszowi Kobzarza. Możliwe, że rękopis ocalał i spoczy-

wa w jakimś archiwum czy bibliotece i ktoś z badaczy w końcu na niego natrafi i wydobędzie na światło dzienne. Bieżący rok, w którym wypada 100-lecie śmierci Mikołaja Janczuka i 160-lecie śmierci Tarasa Szewczenki, byłby czasem dla takiego wydarzenia jak najlepszym, a nawet symbolicznym.

Na razie możemy jeszcze pokazać kolejny plakat z zasobów Archiwum Państwowego w Radomiu, tym razem zapraszający na przedstawienie sztuki „Wychowanec” w wykonaniu teatru Towarzystwa „Ruśka Besida”, które miano zagrać 5 listopada 1901 roku „w sali «Sokoła»”. Wprawdzie nie ma żadnego adresu owej sali, jednak bez wątpienia chodzi tu o spektakl w Przemyślu. Wskazuje na to fakt, że plakat wydrukowano w przemyskiej „печатни Н. Джулиньского” – drukarni Nykoły (Mykoły) Dżułyńskiego, zaś bilety można było nabywać „в торговлі пана И. Бориса/в handlu WP J. Borysa”, a więc sklepie przemyskiego kupca Iwana Borysa. Ukraińskie stowarzyszenie, które zbudowało oddany do użytku w 1904 roku przemyski Narodnyj Dim, wyposażony w okazałą salę widowiskową, dopiero zaczynało swoją działalność. Stąd na przedstawienia wynajęta została sala we wzniesionym kilka

Trupa Ruskiego Teatru Narodowego Towarzystwa „Ruśka Besida” (ok. 1900 r.). Stoją od lewej: Iwan Dańczak, M. Poliszczukowa, Wasyl Jurczak, Hanna Jurczakowa, Wanda Petrowyczewa (Krawczukiwna), Wasyl Petrowycz, W. Kulerukiwna, I. Kostiw, O. Leontowyczewa, Petro Diakiw, M. Sirkiwna, Andrij Szeremeta, Ju. Twardijewycz. Siedzą: P. Poliszczuk, Olena Gembička, Antonina Osypowyczewa, Mykoła Zajaczkiwśkyj (referent), Tyt Gembičkiy (dyrektor w różnych okresach lat 1898-1900), Om. Steczyńska, Kateryna Rubczakowa, O. Bucmaniwna-Lewyčka, Olha Szeremetowa. Leżą: Mychajło Kossak, Iwan Rubczak, Josyf Stadnyk, Iwan Hryhorowycz, Amwrosij Nyżankiwśkyj.

lat wcześniej budynku polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” przy obecnej ul. Dworskiego (dzisiaj funkcjonuje w nim Centrum Kulturalne).

Plakat z 1901 roku podaje obsadę poszczególnych ról, dzięki czemu widzimy, że ze składu aktorskiego, który opisywał Iwan Franko, pozostały tylko dwie osoby. Byli to Antonina Osypowyczewa, która nadal grała Katerynę, i Marian Olszański, występujący tu w roli zarówno diaka Charłampija Kalistratowycza, jak i reżysera przedstawienia. Jako tytułowy wychowanek, czyli Omelko, wystąpił Wasyl Petrowycz, zaś w rolach Ołesi i zakochanego w niej Semena (*parubka*, czyli młodego mężczyzny, którego nie należy mylić z polskim *parobkiem*) – małżeństwo Rubczaków. Pozostała obsada to Hanna Małowyczyna i Wasyl Jurczak (dzieci Kateryny – Natałka i Iwaś), Andrij Szeremeta (przygluchy swat), Ju. Twardijewycz i Petro Diakiw (goście) oraz Wanda Krawczukiwna i M. Sirkiwna (dziewczęta). Przedstawienie zakończono „Kozakiem” w układzie opracowanym przez halickiego kompozytora Ostapa Niżankowskiego.

Naszych czytelników *z-nad Sianu* z pewnością zainteresuje informacja, że w zbiorach radomskiego archiwum zachowały się plakaty awizujące 13 spektakli teatru „Ruskiej Besidy”, granych w Przemyślu od 13 października do 5 listopada 1901 roku (możliwe, że było ich więcej). Wystawiono wówczas operę komiczną

Semena Hułaka-Artemowskiego „Zaporożec za Dunajem” z obrazem muzycznym „Weczernyci” Petra Niszczyńskiego (13.10., reżyser Kost’ Podwysocki), obraz ludowy Władysława Orkana „Skapany świat” w przekładzie Josyfa Stadnyka (15.10., reż. J. Stadnyk), operetkę Marka Kropywnyckiego „Perechytły” z utworem muzycznym „Prywit”, którego autorem był wykładowca przemyskiego seminarium duchownego Maksym Kopko (17.10., reż. K. Podwysocki), operetkę Johanna Straussa (syna) „Cyhańskij baron” w tłumaczeniu Jewhena Oleśnickiego (19.10., reż. Marian Olszański), „małoruską operę” Hryhorija Kwitki-Osnowianenki „Swatannia na Honczariwci” z „Kozakiem” O. Niżankowskiego (20.10., reż. K. Podwysocki), operetkę Karla Zeller „Ptasznyk z Tyrolu” (24.10., reż. M. Olszański), dramat Iwana Tohobocznego „Żydiwka-wychrestka” (26.10., reż. K. Podwysocki), ludowy dramat Leonida Mańki „Nieszczasne kochannia” (27.10., reż. K. Podwysocki), operetkę Rudolfa Dellingera „Don Cezar” w przekładzie A. Steczyńskiego (29.10. i 2.11., reż. M. Olszański), obraz historyczny „Newolnyk” M. Kropiwnickiego wg poematu Tarasa Szewczenki (31.10. reż. K. Podwysocki), melodramat Johanna Nestroya „Trijka hiltajiw (Lumpaci Vagabundus)” (3.11., reż. M. Olszański).

Plakat zapraszający na spektakl z Janczukowym „Wychowańcem” jest w tej kolekcji ostatni. Możliwe więc, że sztu-

ka była rodzynkiem, którym lwowianie zakończyli swoje występy w Przemyślu, co na swój sposób potwierdza Frankową opinię, że to „ulubiona u nas operetka”.

Dzięki artykułowi Switłany Romaniuk, który był poświęcony plakatowi teatru „Ruśkoji Besidy” w zbiorach lwowskiej biblioteki im. Wasyla Stefanyka, wiemy, że znajduje się tam 6 plakatów anonsujących przedstawienia Janczukowego „Wychowancja” w latach 1916-1920. Z opisu wynika, że zostały one odbite w drukarni dziennika „Diło”, a więc spektakle odbywały się najpewniej we Lwowie. Plakaty te, podobnie jak opisane w poprzednim numerze „NBiN” wydania tekstu sztuki, mają mylny inicjał imienia autora – „J” zamiast „M”. Ich kopie postaramy się w najbliższym czasie zdobyć i przedstawić naszym czytelnikom. Nazwisko Mikołaja Janczuka wymienione jest też w opisie zespołu nr 514 Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie, zawierającego dokumentację Towarzystwa „Ruśka/Ukrajńska Besida”, w tym korespondencję z lat 1890-1916 z władzami i prywatnymi osobami dotyczącą zatwierdzenia repertuaru teatralnego. Nowych odkryć z pewnością więc nie zabraknie. Oczywiście głównym zadaniem jest dotarcie do tekstów tych sztuk, które w tej chwili są dla nas znane tylko z tytułu.

Cdn.

Jurij HAWRYLUK

Z hołublańskich historii

Gdy wędrowiec z daleka, z Kielc, Łodzi czy Poznania, będzie chciał zwiedzać Południowe Podlasie, to na lewym brzegu Bugu, jadąc trasą z Siedlec na Korczew, trafi do Hołubli. Nazwa może mu się wydać dziwnie brzmiąca, ale jeśli popatrzy na mapę okolicy, odnajdzie jeszcze więcej takich „dziwactw”, np. Czolomyje, Stok Ruski. No właśnie – Ruski i to w województwie mazowieckim? Zaintrygowany wędrowiec może w Hołubli z ulicy Siedleckiej skręcić z lewo – na ulicę księdza Pielasy, w stronę kościoła, i zatrzymawszy się koło pomnika, przeczytać napis: „Miejsce uświęcone męczeństwem Unitów z Hołubli. W roku 1875 zginęli w obronie wiary katolickiej: Jan Łopaciuk, Teodor Wojciuk, Mikołaj Klimiuk, Jan Liss i Apolonia, Paweł Wielgurski i inni. Hołd bohaterom składają potomkowie 1987 rok”. Idąc w górę ulicą ks. Pielsy w Hołubli, wejdzie do kościoła.

Jeśli nasz wędrowiec jest bardzo dociekliwy i mobilnie, np. na stronie turystyka.siedlce.pl, poszuka informacji o kościele w Hołubli, to przeczyta tam: „Wcześniej stała w tym miejscu drewniana świątynia dla katolików obrządku greko-katolickiego, uposażona w 1545 r. przez Bohdanę z Sapiehów, żonę Jana Steckowicza Dołubowskiego, marszałka hospodarskiego. W 1875 r. nieistniejący już kościół został siłą za-

mieniony na cerkiew. Katolikom przywrócono go w 1918 r., a parafię erygowano w 1921 r.”.

W kościele są obrazy przedstawiające między innymi, jak mieszkańcy wsi tłumnie z biało-czerwonymi flagami idą pieszo do Watykanu, aby prosić o pomoc papieża w walce z prawosławiem. Jest wizerunek męczeństwa ludzi bitych przez wojsko rosyjskie pod świątynią. W głównej części ołtarza znajduje się cudowny obraz Matki Bożej, a z dwóch stron obrazu przypinane są na bordowym aksamicie różne kosztowności: naszyjniki, pierścienie, także laski do podpierania. Na tabliczce informacyjnej nasz turysta przeczyta, że są to wota podarowane w podzięcie za cud uleczenia. Znajduje się tam wzmianka o cudownym obrazie podarowanym przez Bohdana Sapiehę w 1545 r. Historia świętego obrazu jest spisana ręcznie i można ją znaleźć z prawej strony ołtarza, a zaczyna się od słów: „Te tereny od zawsze zamieszkiwali unicy...”.

No, właśnie, czyżby od zawsze? I jak Bohdan Sapieha mógł podarować ikonę cerkwi unickiej w Hołubli w 1545 roku?

Jeśli nasz turysta interesuje się historią, wie, że unia brzeska miała miejsce w 1596 roku i raczej nie było takiej sytuacji, że momentalnie wszystkie prawosławne świątynie przemianowali na unickie, tylko był to proces. Kiedy cerkiew ruska

w Hołubli stała się unicka – nadal pozostając cerkwią ruską, a nie kościołem – dokładnie nie wiadomo.

Urodziłam się i wychowałam w Hołubli i też tak myślałam – że te tereny „od wieków”, czyli od początku historii, należały do unitów i że wszyscy unicy, podobnie jak moi przodkowie, przeszli na rzymski katolicyzm. I jakież było moje zaskoczenie, kiedy na studiach w Krakowie okazało się, że „są jeszcze greko-katolicy na świecie” i że są oni Ukraińcami. Pamiętam, jak ksiądz na religii tłumaczył pochodzenie nazwy Hołubla: „Pochodzi od słowa *hołub* – bo tak kiedyś ludzie gołębia nazywali”. W wieku dwudziestu lat dowiedziałam się, że to po prostu język ukraiński. Studiując na Uniwersytecie Jagiellońskim ukrainistykę i ucząc się ukraińskiego, odkryłam, że nie mam problemów z wymową, a niektóre słowa, o dziwo, znam z domu.

A dlaczego poszłam na filologię ukraińską? Sama Ukraina i odkrywanie historycznej ruskości Południowego Podlasia interesowało mnie już w liceum. W tym czasie w Siedlcach była grupa studentów, niektórzy wywodzili się z takich samych wiosek, jak ja i głośno mówili o swoim ukraińskim pochodzeniu. Były spotkania, gdzie słuchano „The Ukrainians” i dyskutowano o zburzonych lub zamienionych na kościoły cerkwiach, o innym niż pol-

Hołubla – trochę faktów z jej ruskich dziejów

Publikując opartą na rodzinnych przekazach hołublańską historię, warto przedstawić Czytelnikom garść informacji o najdawniejszej znanej przeszłości wsi Hołubla, jak i jej okolicy, będącej w połowie minionego tysiąclecia zabużańską częścią ziemi drohiczyńskiej. Ziemia ta, współtworząca od 1513-1520 r. województwo podlaskie, podobnie jak sam Drohiczyn, była położona po obu stronach Bugu. Granicą polityczną (międzypaństwową), jak też administracyjną rzeka stała się dopiero w 1795 r. Wcześniej oba jej brzegi aż do ujść Nurca (Nura) i Cetyni (a może nawet Liwca), należały do księżęstwa Rusi, po 1340 r. znalazły się we władaniu potomków Giedymina tytułujących się książętami litewskimi i ruskimi, zaś w 1569 r. razem z okrojonym do trzech zachodnich ziem woj. pod-

laskim stały się częścią Korony Królestwa Polskiego. Gdy w latach 60. XIX w. administracja rosyjska utworzyła sieć powiatów, która w ogólnych zarysach przetrwała do dziś, większość lewobrzeżnej (dla bielszczan – zabużańskiej) części ziemi drohiczyńskiej znalazła się w pow. sokołowskim, zaś mniejsze fragmenty w pow. siedleckim i węgrowskim.

Świadectwem zamieszkiwania tu Rusinów są cerkwie, pierwotnie należące do namiestnictwa (dekanatu) drohiczyńskiego diecezji włodzimiersko-brzeskiej, po rozbiorach zaś sokołowskiego w diecezji chełmskiej, który ok. 1870 r. obejmował parafie w Sokołowie Podlaskim, Siedlcach, Czolomyjach, Hołubli, Szkopach, Rogowie, Czekanowie, Grodzisku, Gródku, Seroczynie w gub. siedleckiej oraz w Wysokiem Mazowieckiem i Hodyszewie w gub. łomżyńskiej. Po 1596 r. cerkwie te zostały wcześniej lub później podporządkowane utworzonej na synodzie brze-

skim Cerkwi unickiej (rezydujący we Włodzimierzu Wołyńskim biskup Ipatij Potij był jednym z jej głównych twórców). Obecnie ten fakt historyczny jest niejednokrotnie podstawą do tworzenia wizji, że ich niegdyś parafianie to – pisani z dużej litery – *Unicy*, a więc swego rodzaju polska grupa etniczna, odrębna od Rusinów (we współczesnej terminologii – Ukraińców) i co najmniej od lat 60. XIX w. przesładowana za swoją polskość przez Rosjan.

Rosyjskie prześladowania półtora wieku temu na Zabuzu to fakt historyczny i oczywisty, tak samo jak dla ówczesnych polskich autorów oczywiste było używanie w roli identyfikatora etnicznego nazwy nie *Unicy*, lecz *Rusini*, od którego to etnonimu wywodzono określenia *rusiński*, *ludność rusińska*. Widzimy to chociażby w haśle „Hołubla” w III tomie fundamentalnego „Słownika geograficznego Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich” (Warszawa 1882):

„Jest tu cerkiew dla ludności rusińskiej, była parafia unicka, którą erygował roku 1545 książę Bogdan Sapieha”. Niestety, druga część zdania wymaga sprostowania, przy czym chodzi tu nie tylko o zastrzeżenia, że w 1545 r. parafia mogła być tylko prawosławna, zaś ruscy magnaci (*panowe choruhownyji*) Sapiehowie tytułem księżęcym się nie cieszyli (zdobyli go dopiero w 1768 r., gdy sejm „w uznaniu zasług oraz niekwestionowanej potęgi przyznał tytuł księżęcy dla całego rodu”).

W świetle dostępnych obecnie źródeł okazuje się bowiem, że fundacja z 1545 r. była dziełem nie Bohdana Sapiehy, lecz Bohdana z Sapiehów, wdowy po zmarłym w 1541 r. Iwanie/Janie Steczce, wysoko postawionym litewskim urzędniku hospodarskim (wielkoksiążęcym). U schyłku życia Steczko miał w swoich rękach znaczne posiadłości w ziemi drohiczyńskiej i bielskiej, w tym Hołubłę, którą w 1525 r. zapisał żo-

ski języku, którego używano w domach, próbowano nazwać swoją inność. I chyba u mnie tak to się wszystko zaczęło...

Niedawno czytałam wypowiedź pochodzącej spod Brześcia Natalii Babinej, która powiedziała: „Kiedy zdałam sobie sprawę, że jestem Ukrainką, wszystko znalazło się na swoim miejscu”. Pomyślałam wtedy, że podpisuję się pod tym w stu procentach. Wychowując się na tych terenach, zawsze czułam coś niewypowiedzianego, jakiegoś tabu, coś, o czym nikt nie mówił. Czułam, że jesteśmy inni, że jakieś wioski są swoje, a jakieś obce. Tylko co definiowało obcość i swojskość? O tym milczano.

Hołubla, jak i inne wsie na Południowym Podlasiu, została poddana zmianom religijnym, utraciła też swój język. W skrócie wyglądało to tak: pierwotnie prawosławne wsie zmieniono na unickie, następnie – po zniesieniu unii w Cesarstwie Rosyjskim i Królestwie Polskim – na prawosławne, a na koniec zmieniono religię na rzymskokatolicką.

Historia religijna tego terenu jest bardzo złożona i dużo rzeczy jest niewiadomych. W przewodnikach, ale często także w opracowaniach historycznych, przewija się ciągle motyw „od wieków panującej unii”, prawosławia narzuconego przez carat i wolności religijnej w wyznaniu rzymskokatolickim, którą mieszkańcy Podlasia odnaleźli w nowym państwie polskim. Ale czy taka jest prawda? I czy tak naprawdę to mieszkańcy wsi wybierali sobie samodzielnie wiarę?

nie jako tzw. oprawę, czyli uposażenie na wypadek swej śmierci i jej owdowienia. Oprócz Bohdana jako fundatorzy występują też mieszkańcy samej Hołubli, przy czym fundacja dotyczyła parafii już istniejącej.

Niestety, Hołubla nie doczekała się jeszcze swej historycznej monografii, stąd też źródłem informacji o jej najdawniejszych dziejach jest na razie zbiorowe dzieło „Sokołów Podlaski. Dzieje miasta i okolic” (Białystok – Sokołów Podlaski 2006). Niektóre jego fragmenty warto tu zacytować: „Do około 1530 r. na badanym terenie, obejmującym lewobrzeżną część ziemi drohiczyckiej, powstało co najmniej 306 wsi. (...) Nadania dla możnowładztwa i średniej szlachty oraz osiedlanie wsi książęcych pociągnęło za sobą napływ znacznej liczby osadników chłopskich. Jeszcze w XVI w. przeważała wśród nich ludność ruska, głównie z Wołynia, ale przybyło też trochę chłopów pochodzenia polskiego (mazowieckie-

go). O zasiedleniu wsi przez ludność ruską świadczy fundowanie cerkwi prawosławnych dla niej, także w dobrach szlachty pochodzenia polskiego czy litewskiego, np. w Kosowie, Krześlinie, Hołubli, Rogowie. (...)

Dla ludności chłopskiej pochodzenia ruskiego właściciele fundowali cerkwie prawosławne. Do połowy XVI w. powstało kilka cerkwi. Dla niektórych zachowały się dokumenty fundacyjne, ale faktycznie były one tylko odnowieniami dawnych nadań. Np. w dokumentach dla cerkwi w Hołubli z 1545 r. i w Rogowie z 1546 r. znajdują się wyraźne wzmianki o tym, że są to cerkwie dawne, a więc pochodzące co najmniej z połowy XV w. Dwie cerkwie ufundowali również bojarzy ruscy wyznania prawosławnego (Sawice, Łązów)” (T. Jaszczółt). W ogólnym zestawieniu cerkwi, „które z całą pewnością istniały przed 1569 r.”, autor wymienia też świątynie w Mordach i Wirowie.

Fotografia sprzed I wojny światowej z opisem na odwrocie „Kościółek unicki z Podlasia gub. siedlecka”, którą lwowski badacz dziejów architektury cerkiewnej w diecezji chełmskiej zidentyfikował jako zdjęcie cerkwi w Hołubli w jej pierwotnej formie.

W tym artykule chciałabym opisać życie mojej prababki Anny Wojciuk (z domu Maksimiuk), która urodziła się w 1873 roku (w czasach unii) i była świad-

kiem oraz uczestnikiem zmian religijnych na tych terenach. Anna Maksimiuk pochodziła ze wsi Rogów niedaleko Sokółwa Podlaskiego, z wielodzietnej rodziny.

Z 1827 r. mamy pierwsze dane statystyczne, z których wynika, że w liczącej 48 domów Hołubli mieszkało 325 osób. W 1840 r. w parafii greko-unickiej, obejmującej tylko tę wieś, zarejestrowano 264 wiernych, zaś w 1862 r. już tylko 173 osoby, w 1874 – 217. Jednak liczba ludności wcale się drastycznie nie zmniejszyła, gdyż zgodnie z cytowanym już hasłem w „Słowniku geograficznym” ok. 1880 r. w Hołubli było 46 domów i 351 mieszkańców. Wynika z tego, że znaczna część hołublan w ciągu dwóch dziesięcioleci zmieniła obrządek z greckiego na łańciski, co na tym pogranicznym terenie było zjawiskiem dość powszechnym. Rozpętała przez Stiepana Gromiękę, gubernatora siedleckiego w latach 1867-1875, wojna rosyjsko-unicka i inne działania administracyjne, które miały postawić tamę temu zjawisku, przyniosła to skutek całkowicie odwrotny. Po tzw. ukazie tolerancyjnym z 1905 r. mieszkańcy Hołubli

i sąsiednich miejscowości, od 1875 r. formalnie prawosławni, masowo zasilili szeregi rzymskich katolików, z czasem porzucając ojczyzny język i zwyczaje jako niepasujące do swej nowej sytuacji. Wg danych polskiego spisu powszechnego, przeprowadzonego we wrześniu 1921 r., licząca 109 domów Hołubla miała już 644 mieszkańców. Jednak do wyznania innego niż rzymskokatolickie przyznać się miało zaledwie 14 osób – 2 prawosławnych i 12 izraelitów, zaś do narodowości innej niż polska – 13 osób – 1 osoba zapisana została jako narodowości *rusińskiej* (określenia *narodowość ukraińska* ówczesna administracja polska nie uznawała), zaś 12 – do żydowskiej.

Tak w skrócie przedstawia się tło historyczne, na którym rozgrywają się opisane tu wydarzenia z własnego życia hołublanki Karoliny i opowieść na postawie rodzinnych wspomnień.

ReD

Ze względu na trudną sytuację materialną od wczesnych lat była wysyłana na służbę do bogatych ludzi. Wiem, że służyła u sędziego, gdzie po roku pracy zarobiła na płaszcz. Bardzo chciała go kupić, ale przyjechał ojciec i zabrał pieniądze. W domu były jakieś kłopoty, ktoś zachorował. Moja prababcia oddała pieniądze, a potem rozpacziała, że nie kupi tego płaszcza. Płacz usłyszała sędzina i kazała przesyć dla niej swój stary płaszcz.

Prababcia mówiła, że miała szczęście do ludzi, u których pracowała. Przez całe swoje życie najczęściej opowiadała o rodzinie prawosławnego *batiuszki*, u którego służyła najdłużej. Niestety, już nikt nie pamięta, jak się nazywał, ani gdzie był proboszczem. Wiadomo tylko, że gdy zmieniał parafię, jechała razem z jego rodziną. Pracowała jako niańka ich jedynej córki i przygotowywała posiłki. Powtarzała, że traktowali ją bardzo dobrze, nauczyli ją pisać i czytać. Rozmawiali po rosyjsku i moja prababcia biegle posługiwała się tym językiem zarówno w mowie, jak i w piśmie. Po pewnym czasie *batiuszka* nagle zmarł. *Matuszka* powiedziała, że nie ma pieniędzy dalej ją utrzymywać, zresztą sama musi wracać w swoje strony. Trzeba się było pożegnać. Ale nie zostawiła jej bez pomocy – postanowiła wydać Annę za mąż i to dobrze. Sama się tym zajęła i znalazła odpowiedniego kawalera właśnie w Hołubli – Jana Wojciuka. Bogaty, w jej wieku. Słyszałam, że *matuszka* postarała się też o wiano dla niej.

Nie znalazłam informacji, w którym roku dokładnie odbył się ślub, ale można przyjąć, że około 1897 roku. Pradziadko-

wie przeżyli ze sobą ok. 60 lat – Jan zmarł 2 grudnia 1957 roku, zaś Anna – 30 grudnia następnego roku.

Nie wiem także, gdzie Anna Maksimiuk i Jan Wojciuk brali ślub, ale raczej zwyczajnie, w cerkwi prawosławnej. Dzieci rodziły się w latach od 1898 do 1910. Mój dziadek Czesław przyszedł na świat 29 stycznia 1908 roku. Wszystkich dzieci prababcia Anna urodziła dziewięcioro, niestety troje zmarło. Nadawanie imion było dość oryginalne – np. pierwsza była Stanisława, a jak później rodził się chłopiec, to nazywali go Stanisław i odpowiednio: Czesław – Czesława, Bolesław – Bolesława, Józefa – Józef. Kiedyś spytałam mojej babci (synowej Anny), dlaczego tak wybierali imiona. Babcia powiedziała, że być może to kapłan udzielający chrztu sam je nadawał i tyle.

Specjalnie napisałam kapłan, bo swoje dzieci Anna chrzczyła „pod wielkim dębem” i nie jest wiadomo, w jakim obrządku. To miejsce znajduje się niedaleko wsi, przy łąkach, gdzie kiedyś wspólnie wypasano bydło. Tam zbierali się ludzie i co jakiś czas przyjeżdżał potajemnie kapłan i udzielał ślubów, chrztów. Czy istnieją jakieś potwierdzające to dokumenty? Nie wiem. Wiem, że sakramentów udzielano „pod wielkim dębem”, ponieważ nie chciano chodzić do cerkwi prawosławnej w Hołubli, a do pobliskiego kościoła rzymskokatolickiego też nie chodzono. Dlaczego nie chcieli chodzić do cerkwi? I czy na pewno ludzie w tamtym czasie o swojej narodowości mówili ‘Polacy’?

Życie Anny Wojciuk jest to swoisty paradoks. Urodziła się jako unitka, ale już

od drugiego roku życia, czyli od 1875 roku, stała się prawosławna. Skoro służyła u *batiuszki*, to można mieć nawet pewność, że też żyła jak prawosławna. Nie sądzę, aby *matuszka*, wydając ją za mąż za mieszkańca Hołubli, wybierała kawalera innego obrządku. Jest też raczej nieprawdopodobne, aby chciała związać Annę z „zażartym wrogiem prawosławia”. Ślub odbył się około 1895, może 1896 r. w cerkwi prawosławnej. Natomiast dlaczego swoje dzieci chrzczyła „pod dębem”?

Kiedyś widziałam dowód osobisty Anny Wojciuk, chyba z 1920 roku. Podpisała się na nim trzema krzyżykami. Dowód osobisty należał do obywatelki państwa polskiego, a Anna Wojciuk nie umiała pisać łacińskimi literami. Z rodzinnych opowieści wiem, że wstydziła się podpisać cyrylicą, wolała postawić krzyżyki. Według mnie postawiła trzy, bo wzięła pod uwagę imię ojcowskie używane w języku rosyjskim.

Nazwisko Wojciuk pojawiło się już na samym początku artykułu, gdy cytowałam napis na pomniku poświęconym hołublańskim unitom, albowiem jednym z tych, który zmarł na skutek obrażeń odniesionych w 1875 roku podczas starcia z żołnierzami rosyjskimi przed cerkwią, był Teodor Wojciuk. Teodor to wujek męża Anny – a więc mego pradziadka – Jana Wojciuka. Natomiast ojciec Jana, a brat Teodora, Michał Wojciuk – mój pradziadek, został po tych wydarzeniach zesłany na 30 lat na Sybir. Ale to już zupełnie inna historia...

Karolina CHMUR
(MATEJCZUK)

У кожному домі є душа

Кожен дім має своє минуле та душу. Вони різноманітні. Блукаючи Підляшшям та його селами, можемо побачити багато обезлюднених будинків. У кожного з них є своя історія. Люди із сіл вирушали до міст у пошуках «кращого життя» та роботи. Порожні будинки занепадають. Деякі з них відновляють у більш сучасний спосіб.

Але мені найбільше подобаються старі хатини, яких ніхто не «осучаснив». Особливо ті, які відрізняються від інших, мають мальовниче оздоб-

лення – багато прикрашені та кольорові віконниці, вугла та фронти. Така орнаментация характерна для Підляшшя.

Кожна хата – історія чийогось життя, а навіть життя кількох поколінь. Села, в яких таких хат багато, в яких поряд ще є дерев'яні церкви – виглядають чудово. І мені дуже шкода тих покинутих хат, що так часто вже розвалюються.

Скориставшись зимовими святами, ми можемо шукати таких гарних старовинних будинків, які варто сфотографувати і спробувати дізнатися про їхню історію.

Вікторія ГАЦЬ

„Mrut i nam dorohu trut”

Zwyczaje związane z pożegnaniem ze zmarłym wciąż są żywym elementem tradycji ludowej Podlasia. Wiele rodzin nadal żegna się z najbliższymi we własnym domu, dlatego też zachowało się wiele dawnych obrzędów i wierzeń. Coraz częściej jednak ciało zmarłego jest wystawiane w cerkwi, co powoduje zubożenie obrzędowości pogrzebowej. Oczywiście część z dawnych

zwyczajów i rytuałów od dawna należy do przeszłości, co związane jest z przemianami cywilizacyjnymi oraz zatracaniem specyfiki kulturowej regionu. Duży wpływ ma też zmiana w światopoglądzie i religijności, a także w podejściu do kwestii życia pozagrobowego, wiary w oddziaływanie zmarłych na świat żywych itd., zwłaszcza wśród młodszych mieszkańców Podlasia.

Gdy człowiek umierał, myto i ubierano jego ciało. Zajmowały się tym najczęściej starsze kobiety ze wsi. Młodym mężatkom zabraniano wykonywania obrzędów przy zmarłym.

W Koźnynie i Klenikach (Klejnikach) przy ubieraniu zmarłego wykorzystywano elementy ślubnego ubioru:

– *Jak żenilisia i winczalisia, to skidali soroczku i trymali – jak umrut, kob jeji nalożyti. Trymali toje na smert’, u czuom winczalisia. Ale to takoje na spuod – soroczku, czy jak dla mužczyn – kalisony nakładali. Toje, szto winczalisia, zni-majut i de tam kładut, kob leżało, poka umrut. Spuodnie. Tak i mužczynam, tak i babam* – opowiadała Wiera Fiedoruk z Klenik.

Zmarłym kobietom wkładano na głowę chustkę, mężczyzn chowano z *hołymi hołowami*. Nogi owijano szmatami, w późniejszym czasie wkładano skarpety, a w ostatnich dziesięcioleciach – pantofle.

Bywało, że zmarłe młode dziewczęta ubierano w suknie ślubne, a na głowę wkładano welon. W niemal każdej wsi można usłyszeć różne tragiczne opowieści, związane ze śmiercią młodych ludzi. Taką oto historię z Klenik opowiedziała pani Wiera:

– *U nas chłopeć diwczynu zastryliw pered wesielom, u czetwer. U nediłu mielo wesiele byti, a w czetwer zastryliw. Choti w żenitisia z jeju, chodiw do jji, a wona ne chotiła za johu iti i za jakohoś druhocho wychodiła. I taja diwczynyna ponesta do krawczychi platje szyti na winec. I welona kupiła. A w chati tam mołodioży bylo i wuon tam byw, toj chłopeć. I mi w stryľbu. Wuon ne choti w iji na smert’ zastryli, ono skali czyti. Bude wona kalikoju i wuon tohdy z jeju ożenit’sia. I jak stryľnuw, tak iji zastryliw. Platje toje poszyli wże gla iji na winec i tak pochowali*

Pogrzeb dziadka pani Lidy Chworos z Zbucz, ok. 1935-1936. W centrum – ksiądz Eugeniusz Kulczycki, który był proboszczem Parafii Zaśnięcia Najświętszej Maryi Panny w Czyżach w latach 1931-1941 (zastrelony w czerwcu 1941 r. przez niemieckiego żołnierza został pochowany przy cerkwi). Drugi z prawej – skrzypek ludowy ze Zbucz Piotr Juszkiewicz.

w tuom. A wuon sam zajszow deś tam u jakijś chli w i zastryliw sam sebe. To za staroji Puolszczy.

W dzisiejszych czasach starsi ludzie często o wiele wcześniej przygotowują sobie ubranie *na smert’*. O tym, jak ważne jest ubranie zmarłego zgodnie z jego wolą, ilustruje opowieść, którą jedna z informaterek zasłyszała od kobiety leżącej razem z nią w szpitalu w Hajnówce:

– *Mati naszykowała ubranie, w kotore mi li jeji ubrati. A doczka każe – „De ż ja tebe uberu w takoje? To ż wono koliśnie, brydkie”. I wona kupiła nowe wsiutko i ubrała w inne. Ale mati nuocz w nuocz juoj sniłasia. Nu, szto tut zrobiti? Juoj skazali, kob wona toje ubranie wziwała i zanesła na mohiłu. I wona zaszła, toje wsio, szto bylo na smert’, miła zwezane, wyhrebła jamku i zahrebła wsio. I kazała – byw spokuj.*

Mycie i ubieranie nieboszczyka to: *naradzowanie pokojnika (naraditi pokojnika)*.

W przypadku trudności z ubraniem zmarłego, zwracano się do niego po imieniu, prosząc o pomoc:

– *Howorat: „daj ruku, daj nohu” do pokojnika. Normalnie do pokojnika howorat.*

Mieszkańcy wsi podlaskich podkreślają, że po takiej prośbie o wiele łatwiej ubrać zeszywniałe ciało. Zabieg ten jest stosowany do dziś, nawet w domach pogrzebowych i szpitalach np. w Hajnówce, gdzie często pracują osoby pochodzące ze wsi, w których stosowano podobne praktyki.

Starsi Podlasianie twierdzą, że bezpośrednio zwracanie się do zmarłego rzeczywiście ułatwia ubranie zeszywniałych zwłok. Można tutaj przytoczyć opowieść

starszej kobiety, która podzieliła się taką oto historią sprzed kilkunastu lat:

– *Mojeji sestry czołowi^ćk umer nespo-
di^ćwano. Rano wstaw, wsio tak jak sli^ćduje,
uprawiwsia, podojw korowu, zaniuos mo-
loko, pryszow od moloka, pomywsia, po-
snedali, ale ż u jich u tuoj chati, de bat'ki
żyli, to ne było wody w chati, do kolode-
cia treba było iti. Wuon każe: „To ja pujdu
prynesu”, a tu że ż zara kolodeć. Za widro
i puszw. Puszw za teju wodaju, ale ż sztoś
dowho nema. De ż to wuon zhinuw? Nema
j nema. A wuon leżyłt przed schuodkami.*

*Jak mni^ć wże nakazali, ja zaji^ćchała, to
wże joho naradili. Wuon wże byw ubrany,
wsio, tak jak treba. Ale jak naszli joho, to
wuon byw bez zubuow – zrobiw zuby, może
jomu dokuczali i wuon wyniaw. Zuonka
każe: „Jak to bude bez zubuow?”. Wsia-
kutko probuwali i nijak ne wstawiti. A tut
takają bratczyca była, juoj nakazali i wona
stała do joho howoryti: „Ty ż – każe – tuol-
ko szto tyji zuby zrobiw, naszto, kob wony
tut ostawalisia? Woźmi ty jich iz soboju”.
I każe: „Tak ja jomu pchaju tyji zuby, tak
byto wstawiti i – każe – momentalno wujsz-
li, ne czuła, koli wony wujszli”. I tak mni^ć
rozkazuje: „O – każe – ty podumaj, jak na
swi^ćti je. Stała – każe – prositi i wuon tyji
zuby wziaw”.*

Mówienie do zmarłego wiąże się z daw-
ną wiarą w magiczną, sprawczą moc sło-
wa, co jest charakterystyczne dla tradycyj-
nego światopoglądu.

Wodę, w której myto zmarłego, wyle-
wano lub wykorzystywano w celu różno-
rodnych praktyk magicznych, np. jak śro-
dek przeciwko alkoholizmowi lub też aby
komuś zaszkodzić:

– *Kob dati komuś napitisia, to ne bude
piti hory^ćlki.*

– *Wodu wyliwali deś tam, de nihde ne
chodiat. A każyt, jak chtoś umi^ćje czaro-
wati, to deś tam tuju wodu wystawiali, tam
sztoś robili komuś.*

– *To na wred dawali wże tuju wodu –
czy chwory^ćti bude, czy jak. Kob ne znaw,
szto to woda taja z pokojnika. Komu choc
zrobiti kiepskie, to teji wody dati.*

Opowiadając o podobnych praktykach,
informatory często podkreślali swój lęk
przed ludźmi zajmującymi się różnymi
praktykami magicznymi, które są elemen-
tem tzw. czarnej magii.

Umyte i ubrane ciało początkowo kła-
dziono na ławie okrytej prześcieradłem
na pokuti, czyli w miejscu pod ikonami.
Określenie *leżati (leżaty) na pokuti* w
wielu wsiach podlaskich to frazeologizm
oznaczający, że ktoś zmarł.

– *Kłali na ławu sinianku, a na werch
pokojnika.*

– *Na ławi położat. A koliś kry^ćsiol ne
było, no wse ławy, stulci^ć i do ławy do-
stawjat. I postawili trunu i wona tak na
tuom stojala. A lude sidi^ćli w chati. I pry-
szła baba jakajaś. Kusok stulcia pusto-
ho i wziała si^ćła na toj stuleć. A toj stuleć
zjuuowsia i truna pudniałasia. I lude po-
lakalisia, dawaj z chaty wtikati, bo dumali
szto czołowi^ćk wstaje. Tak było.*

Dawniej wyrobem trumien zajmował
się miejscowy stolarz:

– *Zrobit i tohdy laże sam, prymi^ćryt.*

– *Teperka truna je, można kupiti, ko-
liś że ż ne buło trunuw tych, ono wże takiji
majscierewyji lude byli – opowiadała Lidia
Chworos ze Zbucza. – I wże cilutku nuocz
robjat tuju trumu.*

Niekiedy we wsiach podhajnowskich
mówiono na trumnę *domowina*. Gdy była
już gotowa, wkładano do niej niebosz-
czyka, zawsze nogami zwróconymi ku
drzwiom. Dno wyścielano wiórami i przy-
krywano płótnem.

– *Teper trunu kupjat i przywezut iji^ć ho-
towu. A koliś robili, nu i tam nakładut stru-
żyn i zastilajut. Chto maje, to połotnom no-
wym zastilali tkanym. A ja pometaju w nas
umerła po susi^ćdski baba takaja stara-
ja, wony welmi b^ćdny byli, to porwali so-
roczok – wymytych, ale starych, tych szto
wona chodiła, i zasłali w truni^ć.*

Przygotowywano też poduszkę. Nie-
żyjąca już pani Lida ze Zbucza tak wy-
jaśniała:

– *Położat toho pokojnika, poduszku po-
łożat. Na hoły doski ne kłali, ono nakładut
strużyn tych i tohdy zastelut połotno bi^ćle
i tohdy poduszeczku zrobjat iz tych strużyn
i położat joho na tyji strużyny i połotnom
nakryjut. Strużyny za kłuniu może żmeniu
woźmut, wynesut, kob chtoś, jak ide, to jak
obaczyt, to podumaje, szto tut chtoś umer.*

Niektórzy informatorzy zwracali
uwagę na to, że zamiast wiór do robie-
nia poduszki wykorzystywano święcone
w Niedzielę Palmową (na *Werbnicu*) ga-
łązki wierzby.

Układając ciało zmarłego w trumnie,
splatano mu palce rąk, w które wkładano
świecę i ikonę:

– *Pokojnikowi w ruki swi^ćczku dawalo-
sia. Dla mužczyzn Spasitiela, a dla baby –
Matier Bożu.*

Po obu stronach głowy układano świę-
cone ziele – np. w Czyżach to, które się
święci w cerkwi na św. Jana Chrzciciela,
w Klenikach – poświęcone w dzień Za-
święcenia Najświętszej Marii Panny:

– *Zi^ćle, szto sweti^ćsia na Jana –
i rumjuon, perelak, hrymuotnik, dziu-
rawiec, pałyń. Jak hołowa, to po oboch*

*bokach hołowy. Di^ćlit'sia na połowinu
i po obapu^ć kładet'sia – wyjaśnia Lud-
miła Jużwiuk z Czyż.*

Święcone ziele nadal jest obowiązo-
wym elementem rytuałów pogrzebowych.

Do trumny wkładano niekiedy różne
przedmioty, często zgodnie z wolą zmar-
łych, np. Psalterz, *wysztywamu sorocz-
ku*, w której chodził zmarły itd. Dawniej
wędrowały na tamten świat z nieboszczy-
kiem również inne rzeczy. Ich wkładanie
wiąże się z dość pierwotnym pogańskim
systemem wierzeń, które z perspektywy
współczesnego człowieka wydają się co
najmniej dziwne. Informację o tym znaj-
dziemy w literaturze, chociażby w książce
„Białoruska obrzędowość i folklor
wschodniej Białostoczczyzny” Aleksandra
Barszczewskiego, który materiał folklo-
rystyczny zbierał zarówno we wsiach bia-
łorusko-, jak i ukraińskojęzycznych. Za-
cytujmy jeden z fragmentów: „Wzrucano
także monety, aby zmarły miał czym opła-
cić przewoźnika, wierzono bowiem, że
tylko za jego sprawą dostanie się na tamten
świat. Wkładano do trumny również resztki
obciętych paznokci, gdyż mniemano, że
mogą się przydać nieboszcykowi podczas
wdrapywania się po zboczu góry prowa-
dzącej do nieba. Mężom lubiącym alkohol
żony wkładały do trumny butelkę wódki.
Jeśli zmarła osoba była za życia złośliwa
i nielubiana w rodzinie, wówczas wsypy-
wano jej do trumny garść maku. Uważa-
no bowiem, że z chwilą, kiedy zajmie się
przebijaniem ziarenek maku, nie będzie
odwiedzać i straszyć domowników.

We wsi Witowo kładziono nieboszczy-
kowi do trumny włosy obcięte mu za ży-
cia oraz grzebień. Zabieg ten stosowano
w przekonaniu, że w raju będzie miał dużo
czasu na rozczesywanie włosów”.

Swoje badania białoruski badacz pro-
wadził na Podlasiu w latach 70. XX w.
To że system dawnych wierzeń, właściwy
dawnym Słowianom, przetrwał na podla-
skich wsiach aż tak długo, można wyja-
śnić chociażby wciąż żywym i jakże na-
turalnym ludzkim lękiem przed śmiercią
i obawą przed niewiadomym po zakoń-
czeniu życia. Ów strach próbowano obła-
skawić, kultywując przekazywane z dzia-
da pradziada obrzędy, które wpisały się
w chrześcijański system wierzeń.

Pod trumnę ze zmarłym stawiano wodę:
kob, każyt, ne tekło z czołowi^ćka.

Zdarzało się, że kładziono też zamknię-
tą kłódkę:

– *Zamok zamykajut, kładut zamknio-
ny i teper niekatory, kob ne tekło iz czoł-
wi^ćka. Klucz iz zamkom zamykajut, kob za-
mok trymaw, i kładut na zemlu toj zamok,
kob było zamknięte ti^ćło. Kob ne tekło z
czołowi^ćka.*

Niektórzy informatorzy zwracają uwagę, że dawniej pod trumnę wkładano też siekiere, sypano zboże.

Zgodnie z tradycją nogi nieboszczyka związywano. Sznur, którego w tym celu używano, wykorzystywano później w praktykach magicznych:

– *Dla pokojnika use ż zwezujut nohi i każut, jak teju strapkoju, szto zwezowało nohi, jak chlopeć do diwczyny chodit, nu to wże jak pryweżut jeju, to wże jiji^e ne pokine. Jak chlopeć, szto ne chce diwczynu wziati, to kob wziaw.*

Wykorzystane w praktyce owe zabiegi magiczne ilustruje historia z okolic Orzeszkowa:

– *Odin chlopeć chodiw do diwczyny, kotora była „nepownoho uma”. Jji^e mati, jak byw pokojnik, to wzięła tuju strapku i prywezala iji^e z jim takbyto, i wuon ne muoh od iji^e odczepitisia i ożeniwsia. Jomu howoryli: „Naszto ty jji^e beresz, wona durnaja”. A wuon każe: „To ż ja juoj swoho rozumu ne wstawlu”.*

Różnorodne praktyki magiczne związane ze zmarłymi były praktykowane jeszcze w ostatnich dziesięcioleciach. Wiązały się one z wiarą Podlasian, zwłaszcza starszych, we wpływ – zły lub też dobry – zmarłych na żywych. Wiele z magicznych zabiegów, zwłaszcza tych mających na celu przeszkodzenie nieboszczykowi w zabraniu kogoś z rodziny ze sobą, jest praktykowanych do dziś. Nadal więc w domu, w którym jest zmarły, są zasłaniane wszystkie lustra oraz zatrzymywane zegary, chociaż najczęściej mieszkańcy podlaskich wsi nie potrafią już wyjaśnić celu i znaczenia owych praktyk. Aleksander Barszczewski w swojej książce „Białoruska obrzędowość i folklor wschodniej Białostoczczyzny” wyjaśnia to w sposób następujący: „Według wyobrażenia najstarszych mieszkańców Białostoczczyzny lustra i inne błyszczące przedmioty są wynalazkiem diabła, wobec czego ich zasłonięcie jest nieodzowne. Konieczne jest też zatrzymanie zegara, a to ze względu, iż tyle byłoby pogrzebów w danej miejscowości, ile minut lub godzin szedłby zegar podczas obecności nieboszczyka w domu”.

Według wierzeń żywych do dziś na Podlasiu jedna śmierć zapowiada kolejną. Dlatego też zawsze obserwowano zmarłego i starano się przewidzieć, czy w niedługim czasie umrze kolejna osoba:

– *Każut, jak odkryty oczy czy odne oko, to pokojnik znow bude.*

– *Jak umre i oczy ne zakrywajut sia, to każut druhi pokojnik chutko bude. Tak howoryli. Tak kazali, szto chtoś chutko umre, bo oczy odkryty.*

Фото Ю. Фаврилюка

Niektórzy Podlasianie do dziś wierzą w to, że jeśli parafię obejmie nowy proboszcz i od razu będzie *pokojnik*, to zapowiada to serię nowych zgonów. Wierzenia te wciąż są żywe na starzejących się i wydłużających wsiach, w których pogrzeby stały się smutną codziennością.

Nasi przodkowie wierzyli, a niektórzy starsi Podlasianie wierzą nadal, że w pewnych sytuacjach kontakt ze zmarłym lub jego rzeczami może stać się gwarancją zdrowia, szczęścia i bogactwa. W przypadku osób, które targnęły się na swoje życie przez powieszenie, wierzone w magiczną moc sznura, na którym powiesił się *wieszalnik*.

Ludzie, którzy mieli różne niegojące się rany, blizny lub znamiona na swoim ciele, prosili zmarłego o zabranie ich ze sobą do grobu. Brano wówczas najmniejszy palec nieboszczyka (*mizineć*) i dotykano nim miejsca, w którym znajdowała się rana, blizna. Leczenie w ten sposób różnymi liszai, czerwonych plam, pryszczyc było jeszcze nie tak dawno temu dość popularnym zabiegiem. Wiele osób nie tylko w starszym, ale też i średnim wieku ma za sobą podobne praktyki, których doświadczyło w dzieciństwie.

Przy pomocy zmarłych próbowano leczyć nie tylko niedoskonałości na ciele, ale też choroby. W tym celu współmieszkań-

cy wsi wkładali do trumny różne przedmioty, bywało, że odbywało się to bez wiedzy i zgody rodziny zmarłego, co niekiedy kończyło się sąsiedzką kłótnią.

Oto przykłady różnych zabiegów, zapisanych od starszych mieszkańców podlaskich wsi.

Leczenie alkoholizmu:

– *To każut czary takiji robjat, szto stawlajut do truny hory^elku i wona leżył c^eły czas, poka aż ne wywodiat. Tohdy zabirajut od pokojnika i do kohoś zanesut, kob chtoś wypiw i toj, szto hory^elku włożyw, wsio neby z sebe skine, piti ne bude, a toj, szto wypiw, zacne piti.*

To odna tak zrobiła, baby musit naho-woryli. I pryszła do pokojnika tudy do chaty: „Czy można sztoś polożyti w trunu?”. Pozwolili i wona polożyła. A posli to swoim prysnilasia taja pokojnicia. „Nu, jak tobi^e tam?”. A wona każe: „Dobre mni^e, ono naszto mni^e bołota w nohi naklali?”.

Leczenie przestraszonych dzieci:

– *Zababonuw use je. Deś barzo chłopczyk zlekawsia sobaki. I zrywawsia wno-czy^e wse, prosto bida była z jim, ne muoh spati, ono wse kryczaw: „Ratujte mene, ratujte mene, sobaka mene kusaje”. Wsiudy obje^ezdili i nic ne pomahaje. Każut: „Szto bude, szto to bude?”. Ale ż chtoś nastrojiw, szto treba, jak chto umre, do johu puji i polożyti polotna dowżynoju, jakij zruost toho,*

szto joho sobaka zlekaw. Taja mati takij kusok odryżala polotna i puszła to tych ludzi z tym połotnom, do toho pokojnika. Wony każut: „Czom że ż, można, szto ż, my ne protiv pud joho położyti”. Ale czy u nohi czy byle de klali, to ja ne znaju. I pomohło, tak jak rukami odniało, perestaw boja-tiś. I ożeniwsia, i di^eti maje, i żywe ż tak jak slⁱduje. Lude ludium pomahajut i radiat.

Przy zmarłym zapalano świece i czytano Psaltry. W zależności od wsi przychodzili albo najbliżsi, albo wszyscy mieszkańcy wsi:

– Jak w jakuom seli^e. U Czyżuow iszli chto tam deś pryczuopny – czy susi^ede, czy swoji^e, koliś po poli susi^ede byli, to wże tyji iszli. A w Zbuczyc^e czy Starum Berezo-wi to idut usi^e i jak wywodiat pokojnika, to pud kryżyki usi^e, chto no może, to idut usi^e proszczatisia.

Dalsza rodzina i współmieszkańcy wsi przychodzą do zmarłego dopiero wtedy, gdy stoją już przed domem czarnej chorągwie.

– Lude schodiat[’]sia, jak uże chorongwy stojat. Jak chorongwuw ne ma, to ne jdut. Jak umre u woskresny dni^e od Weli-kodnia do Wszescia, to tohdy czornych ne stawljat[’]sia.

Wchodzący do izby, w której spoczywa nieboszczyk, witają się słowami *Slawa Isusu Chrystu*. Najczęściej jednak wchodzi w milczeniu. Jak podkreślają mieszkańcy wsi w gminie Czyże, najpierw należy pomodlić się przy zmarłym, a dopiero później przywitać się z obecnymi.

– Do pokojnika wchodit[’]sia, to ne treba nikomu nic howoryti – idesz do pokojnika, normalnie idi i howory tam „Otcze nasz” czy szto. Tohdy można wże, jak odwernutisja od pokojnika, sztoś skazati i to ne kazati „dobry weczur”, bo jakij wuon tam doby toj weczur.

Jeżeli ktoś boi się zmarłego lub obawia się, że będzie go później nawiedzać, powinien najpierw spojrzeć na jego nogi, a dopiero potem na twarz.

Zgodnie z tradycją rodzina przygotowuje obecnym przy zmarłym poczęstunek. Tak jest również dzisiaj.

– Czastujet[’]sia, wse czastowali. Nakrajut mjasa i chli^eba, a wże posli stali kanapki roboti. A wże teper ne kanapki, ono owoce, ti^esto, cukierki. A jak w cerkwi leży, to ne można.

Do dziś przy zmarłym poproszona osoba czyta Psaltry, a śpiewacy, zwłaszcza starsze kobiety ze wsi, śpiewają pieśni nabożne. Koło zmarłego płonie zapalona świeca.

– Baba, kotora umi^eła czytati Psaltry, to czytala. Bo to ne każdy umi^eje. I baby, kotory mi^eli holosy, mi^eli spisany wsi^e pisni^e, jakiji po pokojnikach spiwali. Bo teper spiwajut takiji pisni^e z „Bohohlasnika”, a koliś to takiji nastojaszczy, szto do pokojnika nadawalisia.

Niemalże w każdej wsi jest grupa starszych kobiet, które zawsze śpiewają *po pokojnikach*. Jak jednak podkreślają mieszkańcy podlaskich wsi, jest ich ostatnimi laty coraz mniej.

Dzisiaj miejscowe śpiewaczki śpiewają przy zmarłym różne pieśni nabożne w języku cerkiewnosłowiańskim, po rosyjsku, rzadziej miejscową gwarą. Kiedyś popularnym utworem na Podlasiu, obecnie coraz rzadziej wykonywanym, jest pieśń pogrzebowa: „Każut lude, szto ja umru, a ja j choczu żyti”.

Warto zacytować początek tej długiej pieśni, zapisany od śpiewaczki Olgi Ochrymiuk pochodzącej z Klenik, a mieszkającej w Czyżach:

Każut lude, szto ja umru,

A ja j choczu żyti.

Kuolko żywszy na siuom świ^eti

To j treba umerti.

Jak zazwoniat wo wsi^e zwony

O smertnuoj hodini

Poklonisja wsiomu świ^etu

Wsiuoj swojuoj rodini.

Wariant tej pieśni śpiewano też we wsiach, w których ludność posługuje się gwarami języka białoruskiego – oczywiście w wersji białoruskojęzycznej. W kilkunastu zwrotkach opisuje ona kruchość ludzkiego życia i nieuchronność śmierci, mówi też o ludzkiej skłonności do gromadzenia bogactw, których nie można zabrać ze sobą na tamten świat.

Starsi mieszkańcy wsi podlaskich wspominają też o lamentacjach, które miały charakter improwizacji i były niezbędnym elementem pożegnania ze zmarłym. Pamiętają je jeszcze mieszkanki podlaskich wsi, urodzone pod koniec lat 50. XX w.

Ciekawe przykłady lamentacji podaje w swojej książce Aleksander Barszczewski. Warto zacytować fragment lamentu matki po zmarłej córce ze wsi Dubiny:

Ustań moja doczeńko, ustań,

Ja do tebe przyszła, a ty ne odzywajeszja

Nawet odnym słoweczkom do mene,

A my takoje smutneńkie

Weseleczko wyprawljajem,

Chatku zrobili takuju newesiołu

A czom ty z nami ne choti^eła żyti?

Czym my tobi^e tak nadokuczylif?

Pryleti do nas chot[’] zazuleju,

Zakuj na naszuj jabłońcy.

De ne pojdu, tebe ne najdu,

Po twoich slidoczkach budu choditi,

Slozy roniti.

Owe przejmujące teksty, mające charakter deklamacji, były nieodzownym elementem żegnania się ze zmarłym, wyrażały żal i rozpacz rodziny po stracie najbliższej osoby.

Jak wielokrotnie podkreślali rozmówcy, kiedyś na pogrzebach płakano bardziej, może dlatego że częściej umierały osoby młode, w kwiecie wieku, mężczyźni zostawiający wdowy z gromadką dzieci, kobiety przy porodzie. Umierały też małe dzieci, choć zgodnie z lokalną podlaską tradycją zabraniano rodzicom ich oplakiwania. Pomimo tragedii, które nadal dotyczą wiele rodzin, dzisiejsza rzeczywistość podlaskiej wsi to w przeważającej większości śmierć starszych ludzi – pokolenia urodzonego w latach 20. i 30. XX w., niekiedy też młodszych mieszkańców podlaskich wsi. Jak zauważyła, może nieco cynicznie, starsza kobieta:

– Płakali narykali: „Jak to tiazko bude nam, jak to nam prydet[’]sia żyti, ty nas pokinuw (czy ty tam nas pokinuła)”. Narykali. Koliś tiazko było. Jak umre czolowi^ek, pokine di^eti mahyi i jji^e, i hospodarka ostajet[’]sia i jak choc, tak żywi, tak robi. To było tiazko. A teper czomsia ne narykajut. Bo czoho wona bude płakati? Hroszy połuczyt, sidit jak pani, ne treba nic roboti, to j ne placze.

W domu, w którym leży nieboszczyk, zabraniano otwierania okien:

– Okon ne odczyniali i koliś kazali, ne można odczyniati, bo każut, jak wi^etior poduje, to zacne byto czy roztoplatisia czy napownnatisia, jak wi^etior poduje. Ne można.

– Jak powi^etre do chaty, to pokojnik minijet[’]sia. To lude si^ete znali. Jak odin leżaw na pokuti i była żara, włonczyli tuju dmuchawu i na joho, na toho pokojnika. Jak że stało joho roznositi, może joho tak ne roznosiło b, ale kazali, szto ti^em, szto dmuchawa dmuchala.

Kiedyś, zgodnie z tradycją, zmarły pozostawał w domu przez trzy dni i nocę. Dawało to czas rodzinie i współmieszkańcom na pożegnanie się z nim. W dzisiejszym świecie, w którym tempo życia jest znacznie szybsze i na wszystko nie wystarczy czasu, także obrzędy pogrzebowe zostały znacznie skrócone. Dlatego też: *Dzisia umre, zawtra chowajut.*

Cdn.

Ludmiła ŁABOWICZ
Kontynuacja z numerów 4 i 6/2020

Iwan Franko o Janczukowych sztukach z pieśniami i grających w nich aktorach teatru „Ruškoji Besidy”

W latach 1861-1939 we Lwowie działało ukraińskie towarzystwo typu klubowego (kasynowego), pierwotnie z nazwą utworzoną od tradycyjnego etnonimu *Rusini*, a więc „Ruška Besida” – w ówczesnej ortografii „Руска Бесіда”, potem „Руска Бесіда”, wreszcie „Руська Бесіда”, którą dopiero w 1928 r. zamieniono na „Українська Бесіда”. Czytelników z Łemkownicy pewnie zainteresuje fakt, że „Ruška Besida” powstała z inicjatywy Julijana Ławrowskiego (1819-1873), który urodził się w rodzinie ruskiego parocha we wsi Mszana (ob. pow. Krosno), zaś przewodniczącym w latach 1893-1895 był urodzony w Nowij Wesy Demjan Sawczak (1847-1912) – deputowany Krajowego Sejmu Galicji we Lwowie i członek powołanego przez tenże sejm Wydziału Krajowego. Stąd też zawodowa scena ukraińska, utrzymywana przez to stowarzyszenie w latach 1864-1923 (jej organizatorem również był Ławriwskij), znana jest jako Teatr „Ruškoji Besidy”, a nawet Teatr „Ruška Besida” (na plakatach na ogół widnieje nazwa „Ruśkij Narodnyj Teatr”, czasem z dodatkiem „Lwiwśkij” – np. w 1895 r. to „Lwiwśkij Ruśkij Narodnyj Teatr pid zarjadem Towarystwa „Ruška Besida” u Lwowi”, zaś w 1917 r.: „Lwiwśkij Ukrainśkij Narodnyj Teatr Tow. «Besidy» u Lwowi”). Pierwszy spektakl,

wg powieści Hryhorija Kwitky-Osnowjanenki „Marusia”, odbył się we lwowskim Narodnym Domu. Teatr nie miał jednak własnej siedziby, więc praktycznie przebywał w ciągłym tournée, występując w różnych salach zarówno we Lwowie, jak i w innych miastach *Hałyczyny* (np. już w pierwszych miesiącach 1865 r. dano 20 występów w Przemyślu), a nawet na *Mazurszczyźnie*, w zachodniogalicjskich miastach w pobliżu *Nadsziannia* i *Łemkiwsczyny* (np. w 1888 r. w Rzeszowie, zaś w 1890 r. w Jaśle, Gorlicach, Nowym Sączu i Tarnowie).

Za złoty wiek uważane są lata 1882-1892, gdy dyrektorami byli Iwan Biberowycz (1854-1920) oraz Iwan Hrynewecki (1850-1889, ur. w Sanoczku k. Sanoka, zmarł w Przemyślu). Wprowadzili oni na scenę zarówno liczne ukraińskie sztuki dramatyczne i operowe o tematyce historycznej, rodzajowej i mieszczańskiej, jak też dramaturgię i operetkę zachodnioeuropejską (dla teatrów ukraińskich działających w Imperium Rosyjskim repertuar obcy był zabroniony – wszystko co z „szerokiego świata” miało do widza trafiać wyłącznie za pośrednictwem języka rosyjskiego). Autorami sztuk historycznych i mieszczańskich byli na ogół miejscowi haliccy dramaturdzy (Omelian Ohonowski, Kornyło Ustyjanowycz, Pawło Bar-

ЯНЧУК МИКОЛА (1859-1921), фольклорист і письменник родом з села Корниці Константинівського повіту (тепер Польща). Закінчив Московський Університет; організатор і голова Музично-етнографічної комісії в Москві; редактор журналу «Етнографическое обозрение» (1889-1916), професор української і білоруської літератури у Московському (1919-21) і Менському (1921) університетах. Янчук дослідник української, білоруської, польської і російської народної музики. Праці російською мовою: «Українське весілля в Корницькій парафії...», «До історії й характеристики жін. типів у героїчному епосі» та ін. Автор п'єс українською мовою: «Пилип Музика», «Не допоможуть чари...», «Вихованець», «На чужині», «Святий вечір».

Енциклопедія українознавства. Словникова частина (ЕУ-II), т. 10, Париж – Нью-Йорк 1984, с. 3978.

Будынок Народноho Дому we Lwowie, gdzie w 1864 r. odbywały się pierwsze przedstawienia teatru Towarystwa „Ruška Besida”. Najprawdopodobniej właśnie tutaj w 1892 r. wystawione zostały też sztuki Mikoly Janczuka, które recenzował Iwan Franko.

wynskij, Hryhorij Cehel'skij), natomiast autorami najpopularniejszych sztuk rodzajowych byli twórcy z tzw. Wielkiej Ukrainy – Marko Kropywnickij, Mychajło Starycki, Iwan Karpenko-Karyj, Panas Myrnyj, Jakow Kucharenko. Repertuar operowy pochodził zarówno znad Dniepru – Mykoła Łysenko i Semen Hułak-Artemowskij, jak i znad Dniestru – Porfiryj Bażan'skij. Także dzieła Mikoly Janczuka, będące utworami z pogranicza dramatu i operetki, trafiły na lwowską scenę, gdzie ich widzem był najwybitniejszy pisarz ukraiński *Hałyczyny* Iwan Franko (1856-1916), który w latach 1887-1897 współpracował z polskim dziennikiem „Kurier Lwowski” (w ówczesnej pisowni – „Kurjer Lwowski”), m.in. zamieszczając recenzje pod ogólnym ty-

tulem „Teatr ruski” (w rubryce „Teatr, literatura i sztuka”). Znalazły się wśród nich także wrażenia z trzech spektakli teatru „Ruskiej Besidy”, podczas których 27 marca 1892 r. wystawiano Janczukowy debiut w roli dramaturga, a więc „Pyłpa Muzykę”, zaś 31 marca 1892 r. i 24 października 1893 r. „Wychowanka”, którą to sztukę w jednej ze swoich późniejszych publikacji Franko określił mianem „ulubleni u nas operety” (co ciekawe – główny bohater Frankowej sztuki „Uczytel”, która miała swoją premierę w 1894 r., to Omelko Tkacz, a więc imiennik Janczukowego wychowanka Omelka).

Dwie pierwsze recenzje w tłumaczeniu na język ukraiński zostały przedrukowane w: Iwan Franko, *Zibrannia tvoriv u pjatdesiaty tomach*, t. 28: *Literaturno-krytyczni praci (1890-1892)*, Kyjiw 1980, s. 257-259. W komentarzach do recenzji „Pyłpa Muzyki” (s. 416) podano tu informację, że na scenie teatru „Ruskoj Besidy” grano także Janczukowe sztuki „Ne pomożut’ i czary, jak chto komu ne do parj” oraz „Na czużyni”. Trzecią recenzję, którą pierwotnie w wydaniu zbiorowym pominięto, znajdziemy w uzupełniającym t. 53 (Franko I. Ja., *Dodatkwi tomy do zibrannia tvoriv u 50-ty tomach*, Kyjiw 2008, s. 411-412). Wcześniej tę recenzję opublikowała – zarówno w oryginale, jak i we własnym tłumaczeniu – Ulana Roj w artykule „Zahubleni” *teatralni recenziji Iwana Franka u hazeti „Kurjer Lwowski”* („Wisnyk Lwiwskocho uniwersytetu. Serija Mystectwo”, wyp. 6, 2006, s. 163).

W grudniu 1893 r. Iwan Franko w kilku numerach „Kuriera Lwowskiego” zamieścił obszerniejszy szkic „Teatr ruski”. W ostatnim z odcinków (nr 361 z 30.12.1893) znalazło się „kilka słów o artystach i artystkach trupy ruskiej i o ich grze”, a więc też o osobach wymienionych w recenzjach: „Z artystów obecnie występujących na scenie ruskiej na pierwszym miejscu wymienić należy p. Kostia Podwysockiego. Występował on na scenie ruskiej jeszcze dawniej, pod dyrekcją śp. Hryniewieckiego, lecz dopiero po dwurocznym pobycie na Ukrainie w trupach Kropiwnickiego i Saksagańskiego, talent jego rozwinął się w pełni. Dziś jest on nie tylko najlepszym artystą trupy ruskiej w Galicji, ale także reżyserem i jemu zawdzięcza scena ruska piękne inscenowanie wielu sztuk ukraińskich. (...) Obok niego główną siłą sceny ruskiej jest p. [Stefan] Janowicz, grający od dawna już role pierwszych amantów. Jako wiejski parobczak jest on rzeczywiście wsmieniony; umie być i serdecznie wesołym i posępnym, umie w najpateyczniejszych scenach być naturalnym i prawdziwym. Sceny spokojne, idylliczne, delikatne mniej mu się udają, jest dla nich nieco za ciężki. I na nim, jak na p. Podwysockim, znać dobroczynny wpływ wzorów ukraińskich, którym się, acz krótko, przypatrywał na miejscu. P. Janowicz jest dla sceny ruskiej siłą bardzo pożyteczną i nie wątpimy, że rozwój jego fizjonomii

artystycznej jeszcze nie jest zakończony i że w rolach charakterystycznych okaże on się nie mniej dobrym artystą. Trzecim, najstarszym co do lat służby filarem sceny ruskiej, jest p. [Andrzej] Stecziński. Co prawda, w tej trójcy talent jego w najciaśniejszych porusza się granicach. Komiczne lub ironicznie pomyslane role podtasiałych mężów, diaków starej daty, wójtów itp., oto jego sfera właściwa. Świetny był z niego Mikado, bardzo dobrze oddał też rolę diaka w komedii Janczuka »Wychowaniec«. (...) Z artystów drugorzędnych wymienić należy p. Podwysockiego młodszego, który bardzo pięknie grał rolę jąkały w komedii Janczuka »Wychowaniec« i budził prawdziwą radość w widzach, ilekroć się ukazał w scenach tańców w roli muzykanta wiejskiego z »rzeszołem«. (...) Spomiędzy artystek teatru ruskiego w pierwszym rzędzie wymienić należy panią [Antoninę] Osypowiczową. Jest to artystka bardzo zasłużona na scenie ruskiej. Zakres jej ról jest dość szeroki; z różnym powodzeniem występowała i występuje dotychczas w rolach ludowych, jak i w salonowych – widzieliśmy to najlepiej z jej gry w sztukach konkursowych, przedstawionych we Lwowie: w dwóch z nich grała role salonowe – obywatelkę wiejskich [ziemianek – JH], a w jednej rolę żony chłopca, i zawsze gra jej była poprawna, nie przesadzona, naturalna. Co prawda brak jej wybitnego talentu, brak tego ognia, który w słowa roli wlewa życie indywidualne, porywając i przetwarzając na scenie samego artystę, a z nim razem porywając także widzów. Gra mimiczna u niej słabo rozwinięta, skala modulacji głosu nie szeroka. Ani patos, ani humorystyka jej się nie udają; role konwersacyjne, z lekka moralizujące – oto jej właściwa dziedzina. (...)

Z młodszych sił kobiecych posiada teatr ruski trzy artystki bardziej wybitne: pannę [Marię] Słobodównę, pannę [Marię] Fitznerównę i panią [Filomenę] Łopatyńską. O pierwszej z nich, jako początkującej, niczego jeszcze orzec nie można, tym bardziej że występowała tylko w niewielkich rolkach. Natomiast panna Fitznerówna i pani Łopatyńska występowały w rolach pierwszorzędných. Co prawda, o ich właściwym charakterze artystycznym z występów tych dotychczas nie mogliśmy sobie wyrobić sądu: czy to role, przydzielane im, zbyt były blade i monotonne, czy też przebyta przez nie szkoła operetkowa (obie artystki zresztą śpiewają bardzo ładnie) zatarła ich właściwy talent dramatyczny, dość, że ani z [rol]i Katri Czajkiwny (panna Fitzner) ani z [rol]i Marusi Szuraj (pani Łopatyńska) silniejszego, indywidualnego wrażenia nie wynieśliśmy. Może to zresztą jest właściwość ról wszystkich kochanek”.

Także ten szkic w ukraińskim tłumaczeniu, pod tytułem „Ruśkyj teatr”, zamieszczono w 50-tomowym zbiorze utworów (t. 29: *Literaturno-krytyczni praci (1893-1895)*, Kyjiw 1891, s. 96-112). JH

Iwan Franko. 1896 (Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка)

Teatr ruski

1. W niedzielę [27 marca 1892 r.] odegrano operetkę ludową [Mikołaja] Janczuka „Pyłpa Muzyka”. Sztuki tak prymitywnej pod względem kompozycji i budowy scenicznej nie widzieliśmy jeszcze. Autor dokazał tej sztuki, że w 4 aktach przedstawił trwogę i niepokój parobczaka wiejskiego, jego rodziny i znajomych przed rekrutacją [do wojska]. O jakiegokolwiek akcji dramatycznej nie ma ani mowy. Bohater sztuki, Pyłpa Muzyka ([gra go Stefan] Janowicz) kocha się w jednej dziewczynie, drugi parobek kocha się w drugiej dziewczynie, a Pyłpa właśnie ma iść do rekrutacji. Gruchanie, schadzki, przeszkody, zwycięstwa – ale wszystko to jakieś nienaturalne, jak gdyby z dawnych jasełek wyjęte. Jedno tylko biorą tu wszystkie osoby na serio – śpiewy. Śpiewają na wieczornicach, na ulicy, na stepie podczas schadzek miłosnych, w domu przy pracy i bez pracy, śpiewają w chwilach radości i smutku, śpiewają przy okazji i bez okazji. Zdaje się, jak gdyby autor po prostu chciał zaprodukować widzom sporą wiązkę pieśni ludowych, i żeby je jako tako powiązać, dorobił kilkanaście mniejszych lub większych dialogów. I rzeczywiście, część śpiewana była stanowczo najlepszą częścią sztuki. Autor, znany etnograf, autor cennej pracy o weselu ludowym na Polesiu [w Kornicy na Podlasiu – JH], a obecnie redaktor uczonego kwartalnika „Etnograficzeskije Obozrenije” w Moskwie, z zamiłowaniem traktował tę właśnie stronę etnograficzną utworu, i w przedstawieniu wieczornic, wyruszania rekrutów, wesela dał nam obrazki barwne i ujmujące. Artyści grali sztukę dobrze, a i chóry w przeważnej części wywiązały się dobrze ze swego zadania. Pieśni i tańce hucznie oklaskiwano. *Iw. Fr. „Kurjer Lwowski”, 29 marca 1892, № 89, s. 5-6.*

Odtwórcą głównych ról w sztukach M. Janczuka, które recenzował I. Franko, a jednocześnie ich reżyser Stefan Janowicz (Stepan Kurbas, ojciec Lesia Kurbasa)

2. We wtorek d. 29. marca [1892 r.] przedstawiono dramat [Marka] Kropiwnickiego „Hłytaj”. O sztuce samej zdawaliśmy sprawę już w latach poprzednich. Teraz podnieść musimy, że pomimo pięknej gry artystów, szczególnie p. [Konstantego] Podwysockiego, dotkliwie czuć się dawała fundamentalna wada tej sztuki, jak i w ogóle sztuk ludowych ukraińskich – brak akcji. Sztuka zyskałaby niewątpliwie, gdyby obecnych 5 aktów ściągnięto na 3. Mimo że dochód z przedstawienia przeznaczony był na rzecz pomnika [Włodzimierza] Barwińskiego, publiczności było nadzwyczaj mało, tak, że dochód prawdopodobnie nie pokrył nawet wydatków, a dyrektor [Jan] Biberowicz dał na rzecz pomnika 10 zł reńskich ponoć czy nie z własnej kieszeni. Natomiast przedstawienie czwartkowe nazwać można ze wszech miar udatnym, udatnym szczególnie pod względem kasowym. Było to omal czy nie pierwsze przedstawienie,

Bracia Kost' (Kostiantyn) i Spiridon Podwysoccy

na którym sala była pełną. Przedstawiono „Wychowawca”, 3-aktową komedię ze śpiewami p. [Mikołaja] Janczuka. Po „Pyłypie Muzyce” sztuka ta znamionuje postęp ogromny. Rzecz cała jest nierównie realniejsza, akcja dość ożywiona, lud pokazany takim, jakim jest rzeczywiście, w życiu codziennym, przy pracy, dialogi żywe i naturalne, język piękny. Wadą kompozycji jest chyba nieco nienaturalna miłość młodego „wychowawca” – nauczyciela wiejskiego ku swej opiekunce, wdowie Katarzynie, matki [małce] prawie dorosłych dzieci, z którą tenże przy końcu się żeni. Drugą wadą byłby dobór pieśni nie całkiem szczęśliwy, przy czym i to zauważyć należy, że pieśni śpiewane były nie całkiem udatnie. Z tym jednym zastrzeżeniem artyści odegrali swe role bardzo dobrze. Szczególnie podnieść należy iście znakomitą grę p. [Mariana] Kiernickiego w roli „swata”, komicznej figury sztuki. P. Kiernicki mówił mało, lecz każde pojawienie się jego na scenie, a szczególnie gra mimiczna wywoływały wybuchy wesołości w audytorium. Iście artystyczne stopniowanie i poczucie miary, z jakim odegrał on akt drugi, zasługuje na wszelką pochwałę. Bardzo dobrze odegrała też pani [Antonina] Osypowiczowa rolę Katarzyny, rolę bardzo trudną, w której uczucie bardzo podobne do macierzyństwa do ostatniej chwili walczy z uczuciem innej miłości, wybuchającej czasem prawie nieświadomie, to znowu gwałtem tłumionej. Niemało też ożywił scenę p. [Andrzej] Steczyński w roli diaka, zastępującego tymczasowo nauczyciela. Rolę „wychowawca” grał p. [Stefan] Janowicz, zaś rolę Jełeny*, wychowawicy Katarzyny – pani [Dominika] Kiernicka. Obie te role odegrane były dobrze. Podnieść należy także grę p. [Michała] Olszańskiego w roli dobrodusznego parobczaka Semena, jaką, w którym się kocha Jełena. Jak widzimy, autor przedstawił w tej sztuce szereg postaci zajmujących i oryginalnych, a trupa ruska znalazła dość sił sto-

Maria Fitznerówna i Andrzej Steczyński

sownych do pięknego, iście artystycznego wystawienia tej sztuki, która zapewne długie lata będzie ozdobą repertuaru ruskiej sceny narodowej.

Dziś w sobotę danym będzie dramat „Ne sudytoś”, utwór pisarza ukraińskiego [Michała] Staryckiego, w pięciu aktach.

„Kurier Lwowski”, 2 kwietnia 1892, № 93, s. 5-6.
*Niewątpliwie pomyłka, gdyż wychowawca miała na imię Ołesia (przyp. – JH).

3. We wtorek d. 24 b.m. [października 1893 r.] wystawiono komedię p. [Mikołaja] Janczuka „Wychowawiec”. Sztuka to nadzwyczaj sympatyczna, podyktowana ciepłą miłością dla ludu i oświaty. Z treścią jej poznaliśmy czytelników już dawniej, więc nie będziemy jej powtarzać. Co do gry artystów na przedstawieniu wtorkowym zaznaczymy, że nie pozostawiała ona nic do życzenia. Szczególnie pięknie odegrali swe role pani Osypowiczowa i panna [Maria] Fitzner, panowie [Konstanty i Spiridon] Podwysoccy, [Andrzej] Steczyński i [Stefan] Janowicz. Publiczności i tym razem było bardzo mało, skandalicznie mało. I. Fr. „Kurier Lwowski”, 1893, № 297, 26 października, s. 5.

З організованого життя над Бугом і Нарвою

Проект у Кожині – завершився

4 листопада в Кожині відбулися майстер-класи в рамках проекту «Кожинська музична традиція – Марія

Денисюк», під час яких група учасників вчилися пісень від найстарішої, 92-річної, співачки з села. Чергові зустрічі пройшли 4 і 11 грудня. Завершення проекту проведено 20 грудня.

Результатом кільканадцятьох зустрічей з Марією Денисюк під опікою Улити Харитонюк стало вивчення старовинних пісень з Кожина. Під час майстер-класів предметом зацікавлення були різножанрові твори – як обрядові і ліричні, так і сакральні. Учасники розчували пісні співані у Великому пості, похоронні, а також колядки – церковні та архаїчні дохристиянські, що їх співали колись для новонароджених дітей та молодих подружжів.

Окрім того було видано співаник з піснями та фотографіями з села. Одночасно впродовж тривання проекту на веб-сайті YouTube постійно з'являлися коротенькі фільми з піснями та розповідями кожинської співачки.

Проект проводив Союз українців Підляшшя у парт-

нерстві з Товариством спадщина Підляшшя і Товариством друзів скансену в Козликах за кошти Міністра культури і національної спадщини РП з Фонду промоції культури в рамках завдання «Майстер традиції».

Слухайте переможців пісенного конкурсу в Інтернеті

8 листопада відбулися конкурсні прослуховування XVI Конкурсу української пісні «З підляської криниці 2020», однієї з найважливіших подій Союзу українців Підляшшя. З огляду на пандемію COVID-19 конкурс пройшов у режимі онлайн. Також у форматі онлайн проведено гала-концерт лауреатів. Фільм із виступами всіх переможців можна дивитися від 22 листопада на сторінці Союзу українців Підляшшя у мережі Фейсбук, а також на Інтернет-порталі www.zup.org.pl.

Конкурс української пісні «З підляської криниці» пройшов у рамках проекту «Зустрічі з підляським фольклором, традицією і українською поезією», дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та підтримці бюджету Підляського воєводства.

Українська конференція онлайн

13-14 листопада відбулася IV Підляська українська наукова конференція «Підляшшя у період формування нової політичної карти Європи після Першої світової війни». До 100-річчя польсько-українського союзу 1920 року. Цього року вона мала відбутися у Більську та в Гайнівці, де в 20-х роках ХХ ст. поселилася численна група солдатів Української Народної Республіки. Проте

з огляду на епідемічну ситуацію конференцію організовано в режимі онлайн (на фото). Єдиним елементом, який вдалося провести в реальному просторі, була символічна урочистість на старому кладовищі в Дубинах, де відслужено панахиду та покладено квіти до пам'ятника «Борцям за Україну», спорудженого в 1931 р. українськими солдатами УНР.

Цього року в рамках конференції відбулося п'ять сесій, які стосувалися тем: «Підляські долі солдатів Української Народної Республіки», «Історія та культура Гайнівки та околиць», «Підляшшя в контексті геополітичних процесів у Східній Європі кінця першого і початку другого десятиліття ХХ століття», «Війна 1920 року та польсько-український союз», а також «Історія та культура Підляшшя». Загалом під час двох днів представлено 29 доповідей.

Окрім того в рамках конференції відбулася промоція нової книжки Юрія Плева „Kojły, Osówka, Szostakowo. Tam, gdzie carowie bywali...”, історик Юрій Гаврилюк представив документ про візит делегації селян Більського повіту до властей Української Народної Республіки в Києві в січні 1919 р. та на завершення проведено панельну дискусію, присвячену 15-річчю закону про національ-

ні і етнічні меншини та 15-ї річниці створення Спільної комісії уряду та національних і етнічних меншин. Взяти в ній участь д-р Григорій Купріянович, Рафал Бартек, Євген Чиквин та проф. Іжегож Януш. Музичним супровідним елементом заходу стала презентація фільмів із виступами Хору міста Гайнівка та вокальної групи ансамблю «Ранок» з Більська.

Конференцію організував Підляський науковий інститут дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП, підтримці приватних осіб та Посольства України в РП, Бургомистра міста Більськ та Віта гміни Більськ. Співорганізаторами заходу були: Союз українців Підляшшя, Центр освіти вчителів у Білостоці, Гайнівський будинок культури та Більський будинок культури.

Портал Підляського наукового інституту

30 листопада почав діяти Інтернет-портал Підляського наукового інституту www.pninstytut.org. Можна на ньому знайти інформацію про Інститут, прочитати про його наукові дослідження, проекти та публікації, окрім того – про мету діяльності Підляського архіву та заходи, у тому числі щоріч-

ну Підляську українську наукову конференцію. Окрім того на сайті поміщуються статті про історію, культуру та мову Підляшшя, а також інші цікаві матеріали і посилання.

Створення Інтернет-порталу Підляського наукового інституту було можливим завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Про трави в Добриводі

30 листопада завершився проєкт «Пушанська школа традиції», реалізований Товариством спадщина Підляшшя за кошти Інституту музики і танцю в рамках програми «Академія Кольберга». У його рамках проведено інтерв'ю з жительками Добриводи про трави та фітотерапію, а також записано місцеві пісні з рослинними мотивами. З'явилися описи різних трав місцевою українською говіркою, чим зайнялися Ірина Явдосюк та Марія Артем'юк, а також описи, підготовлені етноботаніком Каролем Шурдаком. На основі зібраного матеріалу в майбутньому буде підготовлений гербарій.

Майстер-класи української культури для дітей і молоді

У грудні Союз українців Підляшшя провів ряд занять для дітей і молоді, які вчать української мови в Більську, Черемсі і Білостоці. Проходили вони в рамках проєкту «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»».

Цього року з огляду на пандемію коронавірусу заняття для учнів на Підляшші проходили у гібридній формі – тобто частина з них відбувалася у безпосередньому контакті з ведучими, у тому числі з народними творцями, інші зорганізова-

но в режимі онлайн. Це були різноманітні виїзні майстер-класи, заняття в осередках культури, школах, конкурси, а також лекції онлайн з історії, мистецтва, етнографії. Говорилося про давнє будівництво, традиційні способи прикрашування хат, діти вчилися робити вироби з соломи, ткати, ознайомилися з місцевими народними звичаями Підляшшя тощо.

4 грудня в Гмінному осередку культури в Черемсі відбулися майстер-класи виготовлення святкових прикрас для молодшої групи ансамблю «Гілочка» з Черемхи, тобто дітей, які вчать української мови як рідної в Шкільно-дошкільному комплексі в Черемсі. Діти в невеликих 4-5-особових групах, разом з вчителькою Іриною Вищенко, робили ланцюги з соломи і прикраси для колядної зірки, ознайомилися з давніми декоративними техніками своїх предків (на фото вгорі). У рамках проєкту вчителька Ірина Вищенко підготувала наймолодшим спеціальний навчальний фільм, який показує, як самостійно підготувати прикраси з соломи. Фільм згодом використовували інші вчителі української мови на своїх уроках.

З черги 10 грудня в Добриводі відбулися майстер-класи народної творчості. Зустрічі з кількоособовою групою дітей повели жительки села Ніна Явдосюк та Ірина Явдосюк, які наближували дітям основні традиційні

кроснах, показували традиційні ткані вироби. Фільми з записом майстер-класів були презентовані на уроках української мови.

Натомість 11, 16 і 22 грудня в рамках проєкту діти і молодь ознайомилися з історією виникнення та значенням прізвищ, популярних на Підляшші. Заняття повела Людмила Лабович, яка в рамках Підляського наукового інституту реалізує дослідницький проєкт пов'язаний із іменними традиціями Підляшшя XVI-XI століть. Зустрічі відбулися онлайн та взяли в них участь діти старших класів з Початкової школи №4 ім. Адама Міцкевича в Більську, Шкільно-дошкільного комплексу в Черемсі та Громадської початкової школи

св. Кирила і Методія в Білостоці (на фото внизу).

У заняттях у рамках проєкту брали участь також дошкільнята. 14, 15 і 21 грудня в Садочку № 9 «Лісова поляна» в Більську малюки, які вчать української мови як рідної, разом з учителькою Єлизаветою Томчук робили святкові прикраси, вчилися колядок та традиційних різдвяних привітань. Окрім того вони вишивали хрестиком.

16 грудня відбулися, з черги, виїзні майстер-класи обробки льону. Була це неповторна нагода для дітей, щоб побачити всі приладдя, яких колись вживали на підляських селах при процесі оброблювання льону, а також послухати цікавих розповідей жінок з Малинник. У свої розповіді про колишні заняття та давніше життя в селі жінки з фольклорного ансамблю «Малинки» вплітали пісні, у яких розповідається про льон. Презентували також традиційні вироби з льону – вишиті ляльні рушники, плахти, саяни, тобто підляські спідниці. А на кінець почастили молодь пампушками.

17 грудня в рамках програми «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»» пройшов XVII Міжшкільний конкурс колядок та пасторалок для дітей з початкових шкіл Більська «Bóg się rodzi, gwiazda wschodzi». Його організатором був Союз українців Підляшшя, та співорганізатором Початкова школа № 4 ім. А. Міц-

кевича в Більську. В цьому році, у зв'язку зі світовою пандемією, конкурс проходив в онлайн-форматі.

Також у режимі онлайн відбулися етнографічні зустрічі з Алиною і Тадеєм Карбовичами, фундаторами та багаторічними доглядачами скансену Південного Підляшшя у селі Голя, який представляє побут українців регіону. Тадей Карбович це також український поет, літературознавець та перекладач. Заняття онлайн для дітей були присвячені темі народного будівництва, історії виникнення скансену в Голі, його пам'яток, але також поезії.

Проект «Майстер-класи української культури для дітей і молоді «До джерел»» обіймав багато різних дій. Від половини жовтня учні пунктів навчання української мови в Більську, Черемсі і Білостоці вишивали хрестиком, та ближче Різдвяних свят прикрашували пряники, які закуплено в рамках проекту. Діти і молодь у кількоособових групах зустрічалися у своїх домах та наносили на пряники різні орнаменти, перш за все, традиційні підляські. Навчальний фільм, як приготувати гарне печиво до Різдва, записала Агнешка Гіза, вчителька української мови в Комплексі шкіл ім. А. Міцкевича в Більську. Фільм можна було дивитися на сторінці Союзу українців Підляшшя у мережі Фейсбук.

Усі дії проекту проходили дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП.

Колядки у Різдвяний час

12 грудня Союз українців Підляшшя та Гмінний осередок культури у Вурлі провели спільно концерт колядок. Проїшов він у режимі онлайн, та можна було його дивитися на сторінці СУП

у мережі Фейсбук. З українськими різдвяними та новорічними піснями виступили «Вервочки» з Вуорлі та «Малинки» з Малинник. В їхньому виконанні прозвучали як загальноукраїнські колядки і щедрівки, так і місцеві, підляські твори.

19 грудня другий концерт колядок, також у режимі онлайн, пройшов у Нурцю Станції. Заспівали місцевий фольклорний ансамбль «Незабудки» та «Новина» з Мощони Королівської. Організатором концерту були Союз українців Підляшшя та Гмінний осередок культури в Нурцю Станції.

Уже наступного дня, **20 грудня**, відбувся черговий концерт колядок онлайн – тим разом у Черемсі. Виступили: Український фольклорний дитячо-молодіжний ансамбль «Гілочка» з Черемхи, фольклорний жіночий колектив з Черемхи Села та парафіяльний хор з Кузави. Цей концерт Союзу українців Підляшшя провів у співпраці з Гмінним осередком культури в Черемсі.

Усі концерти відбулися як частина завдання «Концерти української музики» в рамках проекту Союзу українців Підляшшя «Фестивалі української культури і традицій на Підляшші» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та фінансовій підтримці бюджету Підляського воєводства.

«Історія мого дому»

16 грудня Товариство спадщина Підляшшя проголосило результати конкурсу «Історія мого дому». Був він спрямований до учнів старших класів початкових шкіл та ліцеїв з території чотирьох повітів Підляського воєводства: Білостоцького, Більського, Гайнівського та Сім'ятицького. Основна його мета полягала в тому, щоб показати багатство

культурної спадщини, пов'язаної з історією окремих підляських хат, традиційним дерев'яним будівництвом регіону та іншими місцевими нематеріальними цінностями, тобто говіркою, традиційними назвами, розповідями батьків та дідухів.

У конкурсі взяли участь 23 роботи. Діти і молодь вибирали різні форми, передусім презентації та фільми, в яких розповідали історії традиційних будинків своїх предків. Часто це були проекти, реалізовані трьома поколіннями – дітьми, батьками і дідусями. Нагороджені праці можна побачити на сайті організатора Товариства спадщина Підляшшя podlasie.org

Конкурс пройшов дякуючи дотації Міністра культури і національної спадщини з Фонду промоції культури. Співфінансовано його за кошти бюджету міста Більськ.

Театр ляльок онлайн

16-23 грудня не лише діти, але й дорослі на Підляшші, могли дивитися онлайн-виставу «Дорога до Вифлеєму» у виконанні Львівського театру ляльок. Театр з України мав виступати в регіоні під час цього річного Фестивалю української культури на Підляшші «Підляська осінь», однак з огляду на пандемію, він не зміг приїхати. Не був також підготовлений до того, щоб по-

казувати виставу в режимі онлайн. Ситуація помінялася у грудні, тому й п'єсу «Дорога до Вифлеєму» могли дивитися у цьому місяці, між іншими, учні пунктів навчання української мови на Підляшші.

Вистава це різдвяна історія про народження Ісуса Христа. Це також розповідь про долю ослика, який везе маленького хлопчика на своєму візочку. Маленький ослик шукає Бога та дуже мріє стати зіркою. Чи зрозуміє він, у чому ж його покликання? – запитують автори вистави. Відповідь на це питання могли шукати також підляські діти.

Виставу можна було дивитися в рамках проекту Союзу українців Підляшшя «Фестивалі української культури і традицій на Підляшші» дякуючи дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП та підтримці бюджету Підляського воєводства.

Колядування – тільки з гарною зіркою

19 грудня в Загороді в Козликах відбулися майстер-класи, на яких можна було навчитися підготувати справжню зірку для колядування та зробити традиційні прикраси з бібули, без яких важко уявити цей традиційний атрибут колядування (на фото). Зустріч повів Петро Богацевич з Крив'ятич,

який багато років займається готуванням підляських зірок та є найкращим майстром у цьому.

Майстер-класи провело Товариство спадщина Підляшшя.

Танцювальний «Ранок» з нагородами!

20 грудня проголошено результати Першого міжнародного танцювального інтернет-конкурсу «Танець.NET», який проходив у рамках Фестивалю українського танцю ГопакФест. Це конкурс танцювальних колективів України та української діаспори. Взяло в ньому участь 80 колективів українського танцю з 43 міст України та 15 колективів з Канади, США, Аргентини, Бразилії, Австралії, Польщі та Іспанії. Були це не лише дитячі і молодіжні

групи, але й ансамблі, в яких танцюють дорослі (вік вихованців від 10 до 60 років).

Підляшшя в конкурсі представляв Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» Союзу українців Підляшшя (художній керівник Єлизавета Томчук, хореограф Борис Бунь), який презентувався в номінації «український народно-сценічний танець», вікова категорія «юнацька». Приготував він два танці, які були високо оцінені журі.

«Ранок» став лауреатом II ступеня за номер «Ойра». Водночас нагороду II ступеня в «Конкурсі хореографів» отримав хореограф Борис Бунь.

Номер «Весільна трійка» у виконанні «Ранку» нагороджено нагородою III ступеня. Хореограф Борис Бунь у «Конкурсі хореографів» став лауреатом III ступеня.

26 грудня в режимі онлайн відбулася друга частина церемонії нагородження.

У рамках конкурсу відбувалися супровідні заходи: онлайн конференції, майстер-клас «Основи акторської майстерності для учасників танцювальних колек-

тивів», голосування «Приз глядацьких симпатій» («Ранок» набрав 258 голосів).

Художній керівник підляського колективу Єлизавета Томчук, **22 листопада**, взяла участь у тематичній онлайн конференції в рамках заходу «Український танець у сучасному світі. Збереження традицій та розвиток української хореографії». Брало в ній участь 65 керівників танцювальних колективів – учасників конкурсу, члени Експертної ради, представники хореографічної та музичної спільноти України та української діаспори.

Вітаємо Український ансамбль пісні і танцю «Ранок» з Більська з заслуженими нагородами.

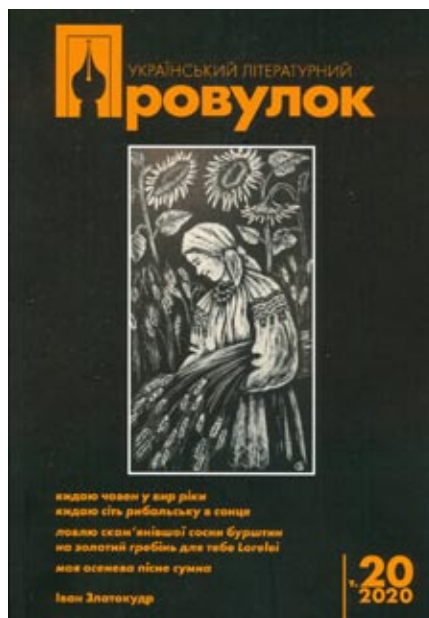
Людмила ЛАБОВИЧ

Фото Людмили Лабович,
Ірини Вищенко та Улти Харитонюк

Про «Український літературний провулок». Том 20 – 2020

Восени 2020 р. вийшла друком 392-сторінкова книжка «Український літературний провулок», том № 20. Його видавцем є Товариство любителів скансену матеріальної культури Холмщини і Підляшшя з осідком в Голі. Редактором видання є український поет Тадей Карабович. У «Провулку» поміщено статті, поезії, спомини, розважання, рецензії та бібліографічний покажчик змісту щорічника «Провулку», томи 1-19, за 2002-2019 рр.

У томі № 20 поміщено м.інш. статтю про Івана Златокудра – за нагоди 90-річчя від дня його народження. Іван Златокудр, як поет, висказує і стверджує: «...пробую знайти поезію також у природі, котра була і є першоджерелом натхнення для усіх видів мистецтва». Дуже вартісним та цікавим є інтерв'ю з відомим вченим-літературознавцем з Волині Віктором Яручиком – «Літературні скрижалі на Підляшші. Від говірки до української літературної мови, від народної до національної свідомості...». Мистецьку розмову провів та записав Тадей Ка-

рабович. Дуже цікава стаття-рецензія «Читаючи Остапа Лапського», авторства Валентини Соболь. У статті проаналізовано вибрані вірші Поета, який дуже симпатично і з великою увагою ставився та підтримував у Варшаві, на всіляких конференціях та зустрічах, культурно-освітні події на Підляшші, які започаткувались у 1980-х роках у Більську.

Цікава стаття Тетяни Окуневич п.з. «Індивідуально-авторські неологізми в поезії Мілі Лучак». Поетеса Міля Лучак живе у Перемишлі (після повернення з Ольштинщини, куди потрапила внаслідок акції «Вісла»), пише поезії українською мовою, друкувалась у Польщі, США, Україні, Канаді. А ось краплинка її поезії:

«Здавалось у Раю
Але «Вісла» розторнадила
Землю мою
І пеклом стали Раї
На півночі країни...»
«Пахне росами і пшеницею
Що серпили наші прадіди...»
(Прадіди)

Видання «Провулка» можна придбати, замовляючи у видавця: Nola 63, 22-244 Sary Brus.

Велика! Велика подяка Тадею Карабовичу за вложений великий труд та вагомий вклад у видавання «Провулка» протягом 20-ти років.

З глибокою шаную

Іван КИРИЗЮК

ПЕРЕДПЛАТА – 2021 – PRENUMERATA

Річна передплата на території Польщі коштує 60,00 злотих (PLN). (6 номерів). При замовленні передплати за короткий період число номерів треба помножити через 12,00 злотих. Архівні номери – 3 зл. (один номер) + витрати на доставку.

Річна передплата в Україну та Білорусь – 100,00 PLN.

Річна передплата у інші держави – 40 EUR або \$50,00, або їхня рівновартість (авіапошта).

Банківський рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (у назві платежу просимо вказати ім'я, прізвище і точні адресні дані передплатника та період, якого стосується платіж). Формат номера для перерахунків з-за кордону: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Вплати з-за кордону просимо виконувати лише безпосередньо на банківський рахунок. Про інші варіанти, будь ласка, заздалегідь домовляйтеся з Видавцем.

Організації, парафії та інші колективи можуть робити замовлення потрібної кількості примірників за окремою домовленістю про умови пересилки і оплати. З усіма запитаннями звертайтеся на е-адресу nadbuhom@nadbuhom.pl, номери телефонів (+48) 502 565 547 або 609 048 496, або пишіть листи на адресу Видавця.

Roczna prenumerata krajowa kosztuje 60.00 zł (PLN). W przypadku prenumeraty na okres krótszy liczbę numerów należy pomnożyć przez 12,00 zł. Numery archiwalne – 3 zł (sztuka) + koszt wysyłki.

Roczna prenumerata w Ukrainę i Białoruś na rok 2021 – 100,00 PLN.

Roczna prenumerata do pozostałych krajów na rok 2021 – 40 EUR lub 50 USD (poczta lotnicza).

Rachunek bankowy wydawcy: Związek Ukraińców Podlasia, ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402 (w tytule wpłaty prosimy podać imię, nazwisko i adres prenumeratora oraz okres, którego dotyczy wpłata). Format rachunku bankowego dla wpłat z zagranicy: PKOPPLPW PL 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402. Wpłat z zagranicy prosimy dokonywać wyłącznie na rachunek bankowy. Inne formy należy uzgadniać z Wydawcą.

Z pytaniami w sprawie prenumeraty indywidualnej, zamówień grupowych oraz pomocy w rozpowszechnianiu prosimy zwracać się na adres e-mail nadbuhom@nadbuhom.pl, numery telefonów (+48) 502 565 547 lub 609 048 496, a także listownie.

KOLPORTER

Наш часопис можна вже купити у кіосках і всіх інших пунктах продажу преси фірми „Kolporter” на терені Більського, Гайнівського і Сім'ятицького повітів та міста Білостока (для прикладу у крамницях Arhelan, PSS Spółem), а також у Центрі православної культури у Білостоці.

Nasze pismo można już kupić w kioskach i innych punktach sprzedaży prasy firmy „Kolporter” na terenie powiatu bielskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz miasta Białegostoku (np. w sklepach Arhelan, PSS Spółem), a także w Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku.

Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою»

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Виходить шість разів у рік ❖ Ukazuje się sześć razy w roku

PL ISSN 1230-2759

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77

nadbuhom.pl nadbuhom@nadbuhom.pl (+48) 502 565 547

Редакція: Юрій Гаврилук (головний редактор), Вікторія Гаць, Андрій Єкатеринчук, Людмила Лабович (секретар), Анна Паб'ян, Юрій Плева. **Redakcja:** Wiktoria Gać, Jurij Hawryluk (Jerzy Gawryluk – red. naczej), Andrzej Jekaterynczuk, Ludmiła Łabowicz (sekretarz), Anna Pabjan, Jerzy Plewa.

Видавець/Wydawca: Союз українців Підляшшя / Związek Ukraińców Podlasia,

ul. Kryniczna 14, 17-100 Bielsk Podlaski, skr. poczt. 77 E-mail: biuro@zup.org.pl WWW: zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji RP

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації РП

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji.

Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає. ❖ Materialów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Skład i druk: Andare Studio Grafiki i Reklamy, ul. Senatorska 40/91, 00-095 Warszawa. Nakład: 1600 egz.

